ΤΟ

ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

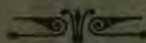
ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ
ΕΚ ΤΟΥ
ΔΕΛΤΙΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1885

ΤΟ

ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ᾆΣΜΑ

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ
ΕΚ ΤΟΥ
ΔΕΛΤΙΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1885

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Ι

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

(*W. Wollner*, Der Lenorenstoff in der slavischen Volkspoesie ἐν Archiv für slavische Philologie. Berlin, 1882 t. VI σ. 239-269. — *Jean Psichari*, La Ballade de Lénore en Grèce. Extrait de la Revue de l'histoire des religions. Paris, 1884. E. Leroux. 8ον σ. 40).

Κοινότατον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ γνωστότατον εἶναι τὸ δημῶδες ᾆσμα περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τοῦ πρὸς ἐκπλήρωσιν ὑποσχέσεως ἐπανάγοντος εἰς τὴν μητέρα ἐκ τῆς ξένης τὴν ἀδελφήν. Τὴν μεγάλην τούτου διάδοσιν μαρτυροῦσιν αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ ἡμῖν δεκαεπτὰ παραλλαγαὶ αὐτοῦ, αἱ ἐν τέλει δημοσιευόμεναι (1). Προέρχονται δ' αἱ παραλλαγαὶ αὗται ἐκ διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῆς Στερεᾶς, ἐκ τῆς Ἑπτανήσου καὶ ἐκ τῶν Κυκλάδων, ἐκ τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐκ τῆς Βάρνης, ἐκ τῆς Κρήτης καὶ ἐκ τῆς Τραπεζοῦντος· ὅθεν ἐκ τούτου κρίνων, ἴσως δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι οὐδαμοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς εἶναι ἄγνωστον τὸ ᾆσμα.

Περὶ τοῦ ᾄσματος τούτου πολλὰ ἐγράφησαν ὑπὸ ἀλλοδαπῶν μάλιστα λογίων. Διὰ τὰς ποιητικὰς καλλονάς, διὰ τὸ πλαστικὸν τῶν

(1) Τούτων ἑπτὰ μέν εἰσιν ἀνέκδοτοι, τῶν δὲ λοιπῶν αἱ πλεῖσται κατεχωρίσθησαν ἐν συλλογαῖς δυσευρέτοις καὶ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ᾄσματος. Ὁ κ. Ψιχάρης (σ. 36) ποιεῖται μνείαν καὶ ἑτέρας ἀνεκδότου παραλλαγῆς ἐκ τῆς νήσου Κῶ, ἣν σκοπεῖ νὰ δημοσιεύσῃ βραδύτερον. Οὐχὶ ἄσχετος τῷ ᾄσματι εἶναι καί τις δημώδης παράδοσις τῆς Λεβαδείας, καθ' ἣν βρικόλακας προσκαλεῖ τὴν νύκτα μαῖαν, καὶ φέρει ταύτην ἔφιππος εἰς τὴν κατοικίαν του, διὰ νὰ παραστῇ εἰς τὸν τοκετὸν τῆς συζύγου του.

εἰκόνων, τὴν γοργότητα καὶ τὸ σθένος τοῦ διαλόγου, τὴν ἀπέριττον διήγησιν, ὁμαλῶς καὶ βαθμιαίως διαγείρουσαν καὶ ἀποκορυφοῦσαν ἐν τέλει τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον, τὸ ᾆσμα τοῦτο ἀποδείκνυται ἀναντιρρήτως ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς δημώδους φιλολογίας, οὐ μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. Καὶ εἰσὶ μέν τινες οἱ εἰκάσαντες ὅτι εἶναι παρείσακτον ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ποιήσει, ὀθνείας φαντασίας γέννημα, πειθόμενοι περὶ τούτου ἐκ τῆς πενθίμου ἐμπνεύσεως τοῦ ᾄσματος, τῶν ζοφερῶν παραστάσεων καὶ τῆς τραγικῆς ὑποθέσεως. Ἀλλ' ἐν τῇ δημώδει ποιήσει τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τοσοῦτον εἶναι συνήθη τᾄσματα, τὰ ἀποπνέοντα συναίσθημα βαθείας μελαγχολίας καὶ ὀδύνης, καὶ ἐπαλγῶς διατιθέντα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, ὥστε γνώστης ἄριστος καὶ ἐμβριθέστατος τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, εἰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ὑπερβολῆς τινος, αὐτὸ δὴ τοῦτο ὑπέλαβεν ὡς τὸν κύριον χαρακτῆρα τῆς ποιήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ (1). Πλὴν τῶν μοιρολογίων, τῶν ᾀσμάτων τοῦ Χάρου, τῶν τῆς ξενιτειᾶς, ὧν αὐτὸ τὸ θέμα προκαλεῖ τοὺς θλιβεροὺς λογισμούς, ὁ χαρακτὴρ οὗτος κατισχύει καὶ ἐν πολλοῖς διηγηματικοῖς ᾄσμασι, τοῦ ἀκριτικοῦ μάλιστα κύκλου. Ὅθεν τὸ ἐπιχείρημα περὶ τῆς ἀσυμφωνίας καὶ τῆς ἀναρμοστίας τῶν ἐν τῷ ᾄσματι ἰδεῶν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι παντελῶς ἀσύστατον καὶ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐπιρρωνύει τὴν εἰκασίαν περὶ τῆς ξενικῆς προελεύσεως τοῦ ᾄσματος. Ἐξ ἐναντίας ὅμως ἄξιοι πολλῆς προσοχῆς καὶ αὐστηρᾶς βασάνου εἰσὶν οἱ ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐρεύνης τῶν ᾀσμάτων διαφόρων λαῶν ἀπορρέοντες λόγοι, οὓς φέρουσί τινες πρὸς ἀπόδειξιν τῆς αὐτῆς γνώμης καὶ τῶν λόγων τούτων τὸ βάσιμον ἢ μὴ προτιθέμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ.

Ὁ Φωριέλ, ὁ πρῶτος ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων ἐκδότης, δημοσιεύσας ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *ἡ νυκτερινὴ περπατησιά*, παραλλαγὴν ἀτελῆ καὶ κολοβὴν τοῦ ᾄσματος, εἰ καὶ ἐν πολλοῖς παρενόησε τοῦτο, ὡς ἐκ τῆς μεταφράσεώς του ἐμφαίνεται, ἐξῆρε μὲν τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποιητικὴν δύναμιν αὐτοῦ, κατέδειξε δὲ καὶ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν γνωστὸν αἶνον (Ballade) τοῦ γερμανοῦ Βύργερ, τὴν Λε-

(1) Σ. Ζαμπελίου, Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ. Ἐν Ἀθήναις 1858.

νώραν (1). Ὁ δὲ τῆς συλλογῆς τοῦ Φωριὲλ γερμανὸς μεταφραστής, ὁ ὀνομαστὸς Βίλελμ Μύλλερος ἐν ἰδίᾳ μὲν πραγματείᾳ, δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ ἐφημερίδι Morgenblatt τῷ 1825, διέλαβε περὶ τῆς σχέσεως τῆς προλήψεως, ἐφ' ἧς στηρίζεται τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα, πρὸς γερμανικούς, ἀγγλικοὺς καὶ σκωτικοὺς μύθους καὶ ᾄσματα καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν Βυργέρειον Λεωνόραν (2)· ἐν δὲ ταῖς σημειώσεσι τῆς μεταφράσεως ἐμνημόνευσε καὶ τῆς καταπληκτικῆς ὁμοιότητος τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ σερβικοῦ δημώδους ᾄσματος τῆς Γελίτσας καὶ τῶν ἀδελφῶν της, τοῦ ἐν τῇ συλλογῇ τῆς Talvi δεδημοσιευμένου (3). Ὁ φιλέλλην Ἐνετὸς Τωμασαῖος, συγκρίνων τὸ δημῶδες ἑλληνικὸν ᾆσμα τῷ τεχνικῷ ἔργῳ τοῦ γερμανοῦ ποιητοῦ, θεωρεῖ τὴν Λενώραν πολλῷ ὑποδεεστέραν ἐκείνου. «Al paragone, λέγει, di questa Arete, l'Eleonora del Bürger è amplificazione rettorica, celia profana» (4). Μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐπίσης ἀποφαίνεται ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος καὶ ἕτερος ἰταλός, πρὸ τοῦ Τωμασαίου γράψας (5).

Καὶ ταῦτα μὲν οὗτοι περιοριζόμενοι εἰς ἁπλῆν κατάδειξιν τῆς ὁμοιότητος τῶν δύο ᾀσμάτων καὶ συγκρίνοντες τὴν ποιητικὴν ἑκατέρου ἀξίαν. Ὁ δ' ἐξετάζων τὸν λόγον τῆς ὁμοιότητος τούτων, πείθεται ἀδιστάκτως ὅτι δὲν εἶναι αὕτη τυχαία. Ὁ Βύργερ ποιῶν τὴν Λενώραν τῷ 1773, δὲν ἐγίνωσκε βεβαίως τὸ μετὰ πεντηκονταετίαν περίπου δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν ᾆσμα, ὡς ὑπέθεσεν ἀπιθάνως ὁ ἡμέτερος ποιητὴς Ζαλοκώστας (6)· ἐνεπνεύσθη ὅμως ἐκ δημοτικῶν ᾀσμάτων καὶ μύθων τῆς πατρίδος του, ἴσως οὐχὶ ἀσχέτων τῷ ἑλληνικῷ, ἀφηγουμένων δὲ πῶς νεκρὸς ἐραστὴς ἢ μνηστήρ, οὗ τὸν αἰώνιον ὕπνον ἐτάραττον οἱ θρῆνοι τῆς φίλης του, ἐγείρεται τοῦ τάφου, πορεύεται πρὸς αὐτὴν ἀγνοοῦσαν τὸν θάνατόν του, τὴν πείθει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ ἐν νυκτερινῷ δρόμῳ ἄγει αὐτὴν εἰς τὸ νεκροτα-

(1) Fauriel, chants populaires. 1825. τ. II σ. 405.

(2) Τὴν πραγματείαν ταύτην γινώσκω ἀτυχῶς μόνον ἐξ ὅσων μνημονεύει αὐτὸς ὁ Müller ἐν Fauriel, Neugriech. Volkslieder, Leipz. 1825. τ. II σ. 96.

(3) αὐτ.

(4) N. Tommaseo, Canti popolari. Venez. 1842. τ. III. σ. 341.

(5) Bagnolo, Romanze popolari dei Greci moderni. 1839. σ. 129.—Διὰ βραχέων συγκρίνει τὴν Λενώραν τῷ ἑλληνικῷ ᾄσματι καὶ ὁ κ. Ἀγγ. Βλάχος ἐν Χρυσαλλίδι. 1863 τ. Α' σ. 277.

(6) Ἐν Εὐτέρπῃ τ. Ζ'.

φεῖον, θνήσκουσαν διότι δὲν ἐσεβάσθη τὴν γαλήνην τῶν τεθνεώτων (1).

Ὁμοίας τοῖς γερμανικοῖς ᾄσμασι παραδόσεις, ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἄλλοις συγγενέσι λαοῖς. Εἶναι γνωστὴ ἡ παράδοσις αὕτη τοῖς Ἰρλανδοῖς (2)· πολλὰ σουηδικὰ (3) καὶ δανικὰ ᾄσματα (4) ἔχουσι τοιαύτην ὑπόθεσιν· καὶ παλαιός τις σκωτικὸς αἶνος τοσοῦτον ὁμοιάζει τῷ τῆς Λενώρας, ὥστε ἄγγλοι τινὲς ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ἐκ ταύτης ἐνεπνεύσθη ὁ Βύργερ (5).

Ὁ πρῶτος τούτων τύπος εὕρηται, νομίζομεν, ἐν τῷ μύθῳ τῆς Σιγροὺν καὶ τοῦ Ἕλγι, ὅστις, ὡς ἐκτίθεται ἐν τῇ ἱερᾷ βίβλῳ τῶν γερμανικῶν λαῶν Ἔδδᾳ, συσχετίζεται τῇ δοξασίᾳ, καθ' ἣν τὰ δάκρυα τῶν οἰκείων ἐνοχλοῦσι τὸν νεκρὸν ἐν τῷ τάφῳ (6). Οἱ θρῆνοι τῆς Σιγροὺν κατάγουσι τὸν σύζυγον ἐκ τῆς Βαλάλας. «Ἕνεκα σοῦ, » ὑποτίθεται λέγων ὁ Ἕλγι, ἕνεκα σοῦ, ὦ Σιγροὺν ἐκ τοῦ ὄρους τῶν » Ἡδονῶν (Sevafiöll), ὁ Ἕλγι ἐστὶ κατάρρυτος αἵματι· προτοῦ νὰ » κατακλιθῇς, χρυσῇ ἡλιόμορφε γύναι, χέεις σκληρὰ δάκρυα· αἱματηρὰ κατασταλάζουσι ταῦτα ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ στήθους τοῦ βασι- » λέως.... Καίπερ ἀπολέσαντες ζωὴν καὶ κτήματα, δυνάμεθα ὅμως

(1) Βλ. W. Wackernagel, Zur Erklärung und Beurtheilung von Bürgers Lenore. Basel, 1835 καὶ ἐν M. Haupt's Altdeutschen Blätter. Lpz. 1836 τ. I σ. 174-202. ἰδίως σ. 193 κἑ.— Wollner σ. 239-243.— Πλὴν τῶν ὑπὸ τούτων ἀναφερομένων συγγραφέων βλ. προσέτι καὶ Hocker, Deutscher Volksglaube. 1863 σ. 127.— Simrock, Deutsche Volksbücher. VIII, 596 εἰς ἀρ. 13.— Theod. Bernaleken, Mythen u. Bräuche des Volkes in Oesterreich. Wien, 1859 σ. 75-81.— J. M. Wagner ἐν Deutsch. Museum 1862 σ. 802 κἑ.

(2) C. Maurer, Isländische Sagen σ. 73 κἑ.

(3) Hoffmann ἐν Haupt's Altdeutschen Blätter I σ. 202-203.

(4) Τοῦ ἱπποτου Aage καὶ τῆς Ἔλσης· τὸ πρωτότυπον ἐν Udvalgte danske Viser af Nyerup. I σ. 210-217. γερμ. μετάφρ. Wilhelm Grimm, Altdän. Heldenlieder σ. 73. 74.— Wackernagel ἔνθ. ἀν. σ. 188-189.—Ἐλευθέραν ἑλληνικὴν μετάφρασιν βλ. ἐν Παράσχου, Ποιήμασι 1881 τ. Α' σ. 311-314.

(5) Wackernagel ἐνθ. ἀν. σ. 189 κἑ.— Wollner σ. 240-241.

(6) Βλ. περὶ τῆς δοξασίας ταύτης Rochholz, Deutscher Glaube und Brauch. Berlin, 1867 τ. I σ. 207-208.— Ἡ αὐτὴ δοξασία ἐπεκράτει καὶ ἐν Ἰνδικῇ. Βλ. Ῥαγγουβάνσαν, μετάφρ. Γαλανοῦ Η', 86 σ. 112. «τὰ γὰρ πολλὰ δάκρυα καταθλίβει τὸν νεκρόν, ὥς φασιν οἱ σοφοὶ ἄνδρες». Ὁ πολυμαθέστατος λαογράφος F. Liebrecht (Zur Volkskunde 1879 σ. 197) εἰκάζει, ὅτι τὸ θέμα τοῦ μύθου τῆς Λενώρας προῆλθεν ἐκ τῆς συνηθείας τοῦ συνθάπτειν ζῶσαν τὴν σύζυγον τῷ νεκρῷ τοῦ συζύγου· ἑπομένως ὁσάκις τοῦτο δὲν συνέβαινεν ὑπετίθετο, ὅτι ὁ σύζυγος ἁρπάζων αὐτὴν τὴν ὡδήγει εἰς τὸν τάφον του.

» νὰ πίνωμεν ἔτι ἡδέα πότα· ὅθεν οὐδεὶς πρέπει νὰ ψάλλῃ θρῆνον » καὶ ἂν πολύτρητον ἐκ πληγῶν βλέπει τὸ στῆθος ». Ὁ νεκρὸς Ἕλγι ἀπέχεται ἔφιππος, διότι πρὶν ὁ ψάλτης τῆς Βαλάλας (ὁ ἀλέκτωρ Salgofnir) φωνήσῃ ἐγείρων τὸν τροπαιοῦχον λαὸν ὀφείλει νὰ εὑρεθῇ πέραν τῆς γεφύρας Ἀνεμοκόρυθος (Vindhialmr, τοῦ Γαλαξίου)· ἡ δὲ Σιγροὺν θνήσκει μετ᾽ ὀλίγον (1).

Πλὴν τῶν γερμανικῶν λαῶν καὶ οἱ σλαβικοὶ ἐν ποικίλαις παραλλαγαῖς, ἐν παραμυθίοις καὶ δημοτικοῖς ᾄσμασιν, ἔχουσι τὸν αὐτὸν μῦθον. Προστίθεται δὲ ἐν ταῖς πλείσταις σλαβικαῖς παραλλαγαῖς καὶ ἕτερον ἐπεισόδιον. Καθ᾽ ἣν στιγμὴν φθάνουσιν εἰς τὸν τάφον, ἡ κόρη ἀποδιδράσκουσα καταφεύγει εἰς μίαν οἰκίαν, καὶ κλείει διὰ μοχλοῦ τὴν θύραν. Ἡ οἰκία ὅμως, παρὰ τὸ νεκροταφεῖον κειμένη, εἶναι ἐκείνη ἐν ᾗ ἀποθέτουσι τοὺς νεκροὺς πρὸ τῆς ταφῆς, εὑρίσκεται δ᾽ ἐν αὐτῇ ἓν πτῶμα (ἢ τρία κατά τινα παραλλαγήν). Ὁ διώκτης ζητεῖ τὸν νεκρὸν τὴν παράδοσιν τῆς μνηστῆς του. Ἐν ταῖς πλείσταις παραλλαγαῖς ὁ ἐν τῇ οἰκίᾳ νεκρὸς σπεύδει προθύμως νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν αἴτησιν, πρὶν ὅμως κατορθώσῃ νἀνοίξῃ φωνεῖ ὁ ἀλέκτωρ καὶ ἡ κόρη σῴζεται. (Ἐν ἑνὶ τῶν παραμυθίων τούτων κατορθοῦσιν ἀμφότεροι οἱ νεκροὶ νὰ συλλάβωσι τὴν κόρην, ἣν καὶ διαμελίζουσιν, ἐν ἑτέρῳ δὲ ὁ διώκτης ἀποπέμπεται ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ νεκροῦ). Ὁ Wollner παρατίθησιν ἐν περιλήψει τέσσαρα παραμύθια τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας, ἓν πολωνικόν, ἓν τσεχικόν, ἓν μοραβικόν, ἓν σερβικὸν καὶ ἓν κροατικόν (2).

Τὰ δημώδη ᾄσματα τῶν νοτίων Σλάβων παρουσιάζουσι τὸν μῦθον ὑπὸ τύπον διάφορον, καὶ δὴ ὁμοιότατον τῷ ἑλληνικῷ καὶ τῷ ἀλβανικῷ ᾄσματι. Τὸν νεκρὸν ἐραστὴν ἢ μνηστῆρα ἀντικαθίστησιν ὁ ἀδελφός, ὅστις κατάγει νύκτωρ ἐκ τῆς ξένης τὴν ἀδελφήν (3). Ἡ τοιαύτη ὁμοιότης παρέσχε τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὸν W. Wollner ἐν ἰδίᾳ

(1) Edda. Helgakvidha Hundingsbana II.

(2) Wollner σ. 243 κἑ.— Τοῖς ὑπὸ τούτου μνημονευομένοις παραμυθίοις προστεθείσθω καὶ ἓν παραπλήσιον ῥωσσικὸν παρὰ Ralston, Contes populaires de la Russie; trad. Bureyre σ. 288.

(3) Ἐν δημοτικῷ ᾄσματι τῆς γαλλικῆς Βρετανίας, ὅπερ δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν περὶ τοῦ προκειμένου μύθου γραψάντων, ὁ νεκρὸς μνηστὴρ τῆς Gwennola, ὁ ταύτην ἔφιππος ἀγαγὼν νύκτωρ εἰς τὴν κατοικίαν τῶν νεκρῶν, εἶναι καὶ ὁμογάλακτος αὐτῆς ἀδελφός. (La Villemarqué, Barza Breiz. 1846 τ. I σ. 271 κε.)

πραγματείᾳ, ἧς τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγράφομεν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης, νὰ ἐξετάσῃ ἐπιμελῶς τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τῶν ᾀσμάτων τούτων· κατέληξε δ' εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ μὲν ἀλβανικὸν ᾆσμα ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ὁ δὲ ἀρχικὸς τοῦ ᾄσματος τύπος εἶναι σλαβικός, καὶ δὴ σερβικός. Τὴν τελευταίαν ὅμως εἰκασίαν του ἐξήνεγκεν ὁ Βόλλνερ μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως, τοῦτο μόνον θεωρῶν βέβαιον, ὅτι τὸ σερβικὸν δὲν ἐποιήθη κατὰ μίμησιν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ὁμολογῶν ἅμα, ὅτι δὲν δύναται νἀποφανθῇ ἂν τὸ ἑλληνικὸν ἐλήφθη ἐκ τοῦ σερβικοῦ, ἢ ἂν ἑκάτερον ἰδίᾳ ἀνεπτύχθη. Κατηγορηματικώτερον ὅμως ὑποστηρίζει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα εἶναι δάνειον ἐν τῇ *Περὶ τοῦ αἴνου τῆς Λενώρας ἐν Ἑλλάδι* πραγματείᾳ του ὁ κ. Ψιχάρης, ἐνισχύων μὲν καὶ ἀναπτύσσων τὰ τοῦ Βόλλνερ ἐπιχειρήματα καὶ νέα ἴδια προσάγων. Ὁ κ. Ψιχάρης, ὃν εὐφροσύνως βλέπομεν ἐπιδοθέντα εἰς τὴν μελέτην τῆς δημώδους ἡμῶν φιλολογίας καὶ τῆς γλώσσης, ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεως τῶν σλαβικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ᾀσμάτων συνάγει πορίσματα πολλῷ τῶν τοῦ Βόλλνερ τολμηρότερα. Κατ' αὐτόν, τὸ σερβικὸν ᾆσμα εἶναι τὸ πρῶτον, ἐξ οὗ ἐλήφθη τὸ βουλγαρικόν· ἐκ τῶν Βουλγάρων τὸ παρέλαβον οἱ Ἀλβανοί, καὶ τελευταῖοι ἐκ τούτων οἱ Ἕλληνες.

Πρὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψιχάρη, ἐν ἐκτάσει πραγματευθέντων περὶ τοῦ θέματος τούτου, καὶ ἄλλοι ἐγνωμάτευσαν ὑπὲρ τῆς σλαβικῆς ἀρχῆς τοῦ ᾄσματος, εἰ καὶ ἀνεγνώριζον τὴν ποιητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ (1). Ὁ μὲν Β. Μύλλερ καὶ ὁ Θ. Κὶνδ περιωρίσθησαν νὰ ὑποδείξωσι τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ τῷ σερβικῷ τῆς Γελίτσας καὶ τῶν ἀδελφῶν της (2)· ἀλλ' ὁ Σάνδερς εἰκάζει ὅτι τὸ ἀρχικὸν ᾆσμα εἶναι τὸ σλαβικόν, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀδελφῶν ἐννέα, ἰδιάζει τοῖς σερβικοῖς μάλιστα ᾄσμασι (3)· ὁ Dozon, οὐδένα ἐπάγων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του λόγον, ἀποφαίνεται ὅτι τὴν πρώτην ἔμπνευσιν αὐτοῦ ἔσχον οἱ Σέρβοι (4). Οὐδεὶς δὲ ἰσχυρίσθη, καθ' ὅσον γινώσκομεν, τὸ ἀντίθετον, πλὴν τῶν ἐκδοτῶν τοῦ ἔπους τοῦ Βασι-

(1) Μόνος ὁ Wollner (σ. 267) κρίνει τὸ σερβικὸν ὑπέρτερον τοῦ ἑλληνικοῦ.

(2) Fauriel-Müller II σ. 96. — Th. Kind, Anthologie neugriech. Volkslieder. Lpz. 1861 σ. 208.

(3) D. H. Sanders, Das Volksleben d. Neugriechen. 1845 σ. 314.

(4) A. Dozon, Chansons populaires Bulgares Paris, 1875 σ. XXIV.

λείου Διγενῆ Ἀκρίτα, τῶν κκ. Κ. Ν. Σάθα καὶ Αἰμ. Λεγράν, οἵτινες ἔν τινι σημειώσει καλοῦσι τὴν βουλγαρικὴν παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος μίμησιν πολλῷ ὑπολειπομένην τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου (1).

Περὶ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως τῶν ᾀσμάτων, περὶ ὧν ὁ προκείμενος λόγος, ἔχομεν γνώμην ἐναντιουμένην ἄντικρυς τῇ τοῦ κ. Ψιχάρη, πειθόμενοι ἐκ παμπόλλων τεκμηρίων, ὅτι τὸ μὲν ἑλληνικὸν ᾆσμα εἶναι τὸ πρωτότυπον; κατὰ μίμησιν δὲ τούτου ἐποιήθησαν, ἰδίᾳ καὶ ἀσχέτως ἀλλήλαις διαπλασθεῖσαι, ἡ ἀλβανικὴ παραλλαγὴ καὶ ἡ βουλγαρική, ἥτις πάλιν εἶναι ἡ πηγὴ τῆς τε σερβικῆς καὶ τῶν λοιπῶν σλαβικῶν μύθων καὶ ᾀσμάτων. Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τῶν ὁμοίων ᾀσμάτων καὶ παραδόσεων τῶν γερμανικῶν λαῶν, ἀπέχομεν νὰ διαλάβωμεν, ἀποστέργοντες εἰκασίας, ἀμοιρούσας ἀσφαλοῦς βάσεως.

Προτοῦ νὰ προβῶμεν εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν κρίσεων καὶ τῶν συμπερασμάτων τῶν κκ. Βόλλνερ καὶ Ψιχάρη, ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ παραθέσωμεν προηγουμένως τὸ κείμενον τῶν ὁμοίων ᾀσμάτων, ἢ περίληψιν τούτων. Ἀρχόμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ σερβικοῦ, ὅπερ διὰ τὴν ἀποδιδομένην αὐτῷ σπουδαιότητα μεταφράζομεν κατὰ λέξιν καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ πρωτοτύπου ἐκ τῆς συλλογῆς τῆς Talvj (2).

Τοῦ Γιοβὰν καὶ τῆς Γελίτσας.

Μιὰ φορὰ ἀνθοῦσαν μίας μάννας
πολυαγαπημένα ἐννιὰ ἀγόρια.
κ' ὕστερη, μονάκριβη ἡ Γελίτσα.
Τοὺς ἀνάστησ' ὅλους, καὶ οἱ γιοί της
ἔφθασαν 'σὲ γάμου ἡλικία,
κ' ἦρθε καὶ ἡ κόρη 'στὸν καιρό της,
καὶ πολλοὶ γαμπροὶ τήνε γυρεῦαν.
Ἕνας ἦταν Μπᾶνος καὶ ἀφέντης,

(1) Les exploits de Digenis Akritas epopée publiée par Sathas et Legrand P. 1875 σ. 276.—Ὁ Wollner σαρκαστικῶς ἀναφέρει τὴν παρατήρησιν ταύτην, κατακρίνει δὲ καὶ τὰ περὶ μιμήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὡς μὴ στηριζόμενα εἰς λόγον τινά. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ βουλγαρικὸν ᾆσμα εἶναι ὑποδεέστερον τοῦ ἑλληνικοῦ, προστίθησι δὲ μόνον ὅτι τὸ σερβικὸν εἶναι ἀνώτερον ἀμφοτέρων.

(2) Talvj (Th. A. Louis v. Jacob) Volkslieder der Serben. 2ας ἐκδ. 1835 τ. I σ. 160-164.— Vuk, II, 9 σ. 38.— Γαλλ. μεταφρ. παρὰ Dozon, ἔνθ. ἀν. σ. 321-324.

ἕνας ἄλλος ἦταν καπετάνιος,
καὶ ὁ τρίτος ἦταν χωριανός των.
Ἤθελεν ἡ μάννα τὸ χωριάτη,
μὰ τὸν Μπᾶνο οἱ γιοί της προτιμοῦσαν,
ποῦ μακριὰ ἀπὸ ξένη ἦρθε χώρα.
— « Σῦρε, λένε τῆς καλαδερφῆς των,
σῦρε μὲ τὸν Μπᾶνο, ἀδερφοῦλα,
πέρα εἰς τὸν ξένον τόπο σῦρε.
Θἄρχωνται τἀδέρφια νὰ σὲ βλέπουν,
θἄρχωνται 'ς τὸ χρόνο ἕνα φεγγάρι,
καὶ μιὰ ἑβδομάδα 'ς τὸ φεγγάρι. »
Τἄκουσεν αὐτὰ ἡ ἀδερφή των,
πέρα μὲ τὸν Μπᾶνο 'πάει 'ς τὰ ξένα.
Μὰ μεγάλο θαῦμα γίνη τότες.
Ἦρθε μαύρη τοῦ θεοῦ πανοῦκλα,
τὰ ἐννιὰ τἀδέρφια τὰ θερίζει,
κ' ἔρημη, μονάχη μένει ἡ μάννα.
Ἔτσι ἐπεράσαν τρία χρόνια,
θλιβερὰ ἐστέναζ' ἡ Γελίτσα.
—« Οὐρανέ μου, τί μεγάλο θᾶμμα !
Τί κακὸ 'ς τἀδέρφια μ' ἔχω κάμῃ,
ποῦ ποτὲ δὲν ἦρθαν νὰ μὲ ἰδοῦνε ! »
Καὶ οἱ συννυφάδες τὴ μαλλώναν.
— « Ἄκληρη ! δὲ θέλουν νά σε 'ξέρουν,
καὶ γι αὐτὸ νὰ σέ ἰδοῦν δὲν κινᾶνε ! »
Θλιβερὰ στενάζει ἡ Γελίτσα,
θλιβερὰ στενάζει 'μέρα νύχτα,
ὡς π' ὁ θιὸς ψηλὰ τὴν ἐλυπήθη
καὶ 'σὲ δυὸ ἀγγέλους του φωνάζει·
— « Σῦρτε, ἄγγελοί μου, σῦρτε κάτω,
εἰς τὸ ἄσπρο μνῆμα τοῦ Γιαννάκη,
τοῦ Γιαννάκη τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ της.
Βάλτε του ψυχὴ ἀπ' τὴν ψυχή σας,
'φτειάστε του ἄλογο τὴν ἄσπρη πλάκα,
καὶ χαρίσματα τὸ σάβανό του,
γιὰ νὰ 'πάῃ νά ἴδῃ τὴ Γελίτσα. »
Τρέξαν οἱ ἀγγέλοι τοῦ Κυρίου,
εἰς τὸ ἄσπρο μνῆμα τοῦ Γιαννάκη.
Ἀπ' τὴ πλάκα 'φτειάνουν τἄλογό του,
βάνουν καὶ ψυχὴ 'ς τὸ παλληκάρι·
ἀπ' τῆς γῆς τὸ χῶμα ἄρτους πλάθουν,
κι' ἀπ' τὸ σάβανό του τὰ κανίσκια,
γιὰ νὰ πάῃ νά ἴδῃ τὴ Γελίτσα.
Τρέχει γλήγορα τὸ παλληκάρι,
κι' ὡς τὸ σπίτι εἶδε, ἀγναντεύει

ἀπὸ μακρειὰ τὴν ἀδερφή του·
πρὶν νὰ φθάσῃ, ἐχύθη ἡ Γελίτσα
γιὰ νὰ τὸν δεχτῇ τὸν ἀδερφό της·
τὸν σφιχταγκαλιάζει καὶ στενάζει,
καὶ μὲ πόνο κλαίει καὶ τοῦ λέει.
— « Γιάννη μου, τὸ λόγο δὲν θυμᾶσαι,
ποῦ μοῦ δίνατ', ὅταν ἤμουν κόρη,
ποῦ μοῦ δίνατ' ὅλα μου τἀδέρφια,
πῶς συχνὰ θἄρχόστε 'ς τὴ Γελίτσα,
θἄρχεστε 'ς τὸ χρόνο ἕνα φεγγάρι,
καὶ καθ' ἑβδομάδα 'ς τὸ φεγγάρι;
Τώρα ἐπεράσαν τρία χρόνια
καὶ κἀνεὶς δὲν ἦρθε γιὰ νὰ μὲ ἴδῃ. »
Καὶ τοῦ λέει πάλι ἡ Γελίτσα.
— « 'Πές μου, πῶς ἐγίνης τόσο μαῦρος,
'σὰν νὰ 'βγῆκες μέσα 'πὸ τὸ μνῆμα; »
Τὸ παιδὶ ὁ Γιάννης λέει τότε,
— « Μή μου λές, Γελίτσα, τέτοια λόγια,
τὶ κακὸ μεγάλο μὲ εὑρῆκε.
Οἱ ὀχτὼ ἀδερφοί μας 'παντρευτῆκαν,
καὶ ὀχτὼ νυφάδες συγυριοῦσα,
κ' ἐννιὰ ἄσπρα σπίτια χτίταμ' ὅλοι,
καὶ γι' αὐτὸ μὲ βλέπεις τόσο μαῦρο. »
Τρεῖς ἡμέραις ἄσπραις ἐπεράσαν,
γιὰ ταξείδ' ἡ κόρη ἑτοιμαζόταν·
πλούσια χαρίσματα ἑτοιμάζει,
γιὰ τοὺς ἀδερφοὺς καὶ τῆς νυφάδες·
γιὰ τοὺς ἀκριβοὺς τοὺς ἀδερφούς της,
φορεσιαῖς 'τοιμάζει ἀπὸ μετάξι,
βέραις, δαχτυλίδια γιὰ τοῖς νύφες.
Τὴν ἐμπόδιζ' ὅμως ὁ Γιαννάκης.
— « Μὴν ἐρθῇς μαζί μου, ἀδελφοῦλα,
μεῖνε καὶ λιγάκι ἀνάμεινέ μας,
νἄρθουν οἱ ἀδερφοί μας νά σε ἰδοῦνε. »
Δὲν τὸν ἄκουσ' ὅμως ἡ Γελίτσα,
τὰ χαρισματά της ἔφτειασ' ὅλα.
Τὸ λοιπὸν ὁ Γιάννης ξεκινάει
καὶ μ' αὐτὸν ἡ δόλια ἡ Γελίτσα.
Πρὶν χοντοζυγώσουν εἰς τὸ σπίτι,
φτάνουν 'μπρὸς 'ς ἓν ἄσπρο 'ρημοκκλήσι.
Στέκεται ὁ Γιάννης καὶ τῆς λέει·
— « Μιὰ στιγμὴ καρτέρει, ἀδελφοῦλα,
ὡς νὰ 'πάου 'ς τἄσπρο 'ρημοκκλήσι,
τὸ χρυσὸ δαχτύλι νaὕρω μέσα,
τὸ χρυσὸ δαχτύλι, ποῦ μοῦ χάθη

'ς τἀδερφοῦ τοὺς γάμους τοῦ μεσαίου.»
Καὶ 'ς τὸ μνῆμα 'πάει ὁ Γιαννάκης,
καὶ καιρὸ στεκόταν ἡ Γελίτσα,
καὶ τὸν ἀδερφό της καρτεροῦσε.
Καρτεροῦσε κ' ὕστερα μονάχη,
τὸ παιδὶ τὸ Γιάννη πάει ναὕρῃ.
'Μπρὸς 'ς τὴν ἐκκλησία βλέπει τάφους,
ἔγκαιρα σκαμμένους ἕνα πλῆθος,
καὶ 'ς τὸν τάφ' ἀπάνω τἀδερφοῦ της,
πόνος κοφτερὸς τήνε θερίζει.
'Πάει 'ς τἄσπρο σπίτι της τρεχάτη
καὶ νὰ κράζῃ κοῦκκος μέσ' ἀκούει·
κεῖνο λάλημα δὲν ἦταν κούκκου,
μόν' τῆς μάννας ἦταν μοιρολόγι.
Ἔσυρ' ἀπ' τὸν ἄσπρο τὸ λαιμό της,
ἔσυρε στριγγὴ φωνὴν ἡ κόρη.
— «Ἄνοιξε τὴ θύρα, δόλια μάννα.»
Κι' ἀποκρίθ' ἡ μάννα ἀπὸ μέσα.
— «Πήγαινε, Πανοῦκλα τοῦ Κυρίου!
Ὅλοι κ' οἱ ἐννιά μου γιοὶ 'πεθάναν
ἦρθες καὶ τὴ γριὰ νὰ πάρῃς μάννα;»
Καὶ τῆς ἀποκρίνετ' ἡ Γελίτσα,
— «Ἄνοιξε τὴ θύρα, δόλια μάννα,
δὲν εἶν' ἡ Πανοῦκλα τοῦ Κυρίου,
μόν' ἡ ἀκριβή σου εἶναι κόρη.»
Τρέχει καὶ τὴ θύρ' ἀνοίγ' ἡ μάννα,
δέρνεται, στενάζει σὰν τὸν κοῦκκο,
σφιχτοαγκαλιάζονται κ' οἱ δύο,
καὶ νεκραῖς κ' οἱ δύο πέφτουν χάμω.

Τὸ ᾆσμα τοῦτο, κατὰ τὴν παρατήρησιν τῆς Talvj (1), εἶναι μοναδικὸν ἐν τῇ δημώδει σερβικῇ ποιήσει, οὐδ' ἀπαντᾷ ἐν αὐτῇ ἄλλο παράδειγμα τοιαύτης ἐπανόδου νεκροῦ. Καὶ ἐν ταῖς μετέπειτα δὲ γενομέναις συλλογαῖς δημοτικῶν ᾀσμάτων τῶν Σέρβων, καθ' ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον εἰξεύρομεν, δὲν ἐδημοσιεύθη ἑτέρα παραλλαγὴ τούτου.

Ἐν δὲ τῇ δημοτικῇ ποιήσει τῶν Βουλγάρων εὑρίσκομεν τέσσαρας παραλλαγάς, παρουσιαζούσας ἐνίας διαφορὰς ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς σερβικῆς, περιέργους καὶ ἀξίας μελέτης. Ἡ πρώτη τούτων ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Μιλαδίνωφ καὶ ἐν γερμανικῇ μεταφράσει

(1) Talvj, Uebersichtliches Handbuch einer Geschichte der slavischen Sprachen u. Literatur. Nebst einer Skizze ihrer Volkspoesie. Deutsch von Brühl. 1852 σ. 256 κέ.

ὑπὸ τοῦ Ῥόζεν (1). Ἔχει δὲ οὕτω: « Ἀλλοί, Δόϊκα, Ἔλιν Δόϊκα! Ἡ Δόϊκα προξενιέται μακριά, πέρα ἀπὸ τὴ Ῥούμελη. Νὰν τὴ δώσῃ δὲ θέλει ἡ μάννα, ὅμως τἀπεφάσισαν οἱ ἀδελφοί της, καὶ τῆς ὑποσχέθηκαν, ὅταν θελήσῃ νὰ ἔλθῃ κατόπιν εἰς τὰ *περβίτζα* (2), πῶς θὰ τὴν φέρουν μὲ τἄλογά των, πῶς θὰ ῥήχνουν τουφέκια καὶ τσιρίτι θὲ νὰ τρέξουν. Ἀλλ' ἡ μάννα καταριέται — « Ἀλλοίμονο παιδιά μου ἀγαπημένα! Νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς ὅταν τὴ συντροφεύετε, νὰ γυρίσετε μὲ τὴν πανοῦκλα, τὴ μαύρη καὶ ἄπονη, καὶ ἡ πανοῦκλα νά σας πάρῃ καὶ τοὺς ἐννιὰ ἀδελφοὺς καὶ ὅλα τὰ παιδιά σας! » Καὶ ὅπως καταράστηκεν ἡ μάννα, ἔτσι καὶ συνέβη 'ς τοὺς ἀδελφούς. Σὰν ἐγύρισαν ὀπίσω ἀπὸ τὴν συνοδίαν, ἔφεραν μαζί τους τὴν πανοῦκλα, τὴ μαύρη καὶ ἄπονη, καὶ ἡ πανοῦκλα ἐπῆρε καὶ καὶ τοὺς ἐννιὰ ἀδελφοὺς καὶ ὅλα τὰ παιδιά τους καὶ ἀφῆκε μοναχὴ τὴ μάννα, καὶ ἡ μάννα ἐγίνη μαῦρος κοῦκκος, καὶ ἐγύριζε μέρα νύχτα καὶ ἔκραζε θλιβερά.

« Ἡ Δόϊκα περίμενε, περίμενε τρία χρόνια, νἄρθουν οἱ ἐννιὰ ἀδελφοὶ νὰ τὴν πάρουν γιὰ τὰ *περβίτζα*· καὶ ἔκλαιγε θλιβερά, καὶ ἔλεγε παραπονεμένα· — « Θεέ μου, θεὲ ἀγαπημένε! Δὲν ἔλεγαν τἀδέρφια μου, ποῦ μ' ἐπάντρεψαν τόσο μακριὰ πῶς θὰ μὲ πάρουν γιὰ τὰ *περβίτζα*; Κάνεὶς δὲν ἔρχεται νὰ μὲ προσκαλέσῃ. Καὶ ὁ Κωσταντής, ὁ μικρότερος ἀπ' οὑλά μου τ' ἀδέρφια, καὶ ἐκεῖνος θὰ μ' ἐλησμόνησε, καὶ ἂς ὠρκίζετο εἰς τὤνομα τῆς ἀδελφῆς του, καὶ ἂς ὠρκίζετο πάντα 'ς τὴ ζωὴ τῆς Δόϊκας! »

« Ἐλυπήθη ὁ Θιὸς τὴ Δόϊκα, κ' ἕναν ἄγγελό του στέλνει· ἕναν ἄγγελον Κυρίου, νὰ ξυπνήσῃ τὸν Κωσταντή. Ἕνα πέταλο τοῦ κάνει ὁ ἄγγελος πῆττα, καὶ τὴν πλάκα του τσίτσα καὶ λέει 'ς τὸν Κωσταντή. — « Σήκω, τί πρέπει νὰ ταξειδέψῃς, νὰ 'πᾷς 'ς τὴν ἀδελφή σου, καὶ νὰν τὴ φέρῃς γιὰ τὰ *περβίτζα* ». Τρέχει ὁ Κωσταντὴς 'ς τὴν ἀδελφή του, καὶ καθὼς τὸν βλέπει ἡ Δόϊκα, πέφτει ἀμέσως 'ς τὸ λαιμό του. — « Ἄχ! ἀδερφέ μου, ἀγαπημένε μου ἀδερφέ! ἀλλὰ γιατί εἶσαι τόσο κίτρινος; Σὺ ἤσουν μιὰ φορὰ ὁ ἐμμορφότερος ἀπὸ τοὺς ἐννιὰ ἀδερφούς ». Λέει ὁ Κωσταντὴς 'ς τὴν ἀδελφή του. —

(1) Miladinow, Bylgarski narodni Pjesni. Agram, 1861 ἀρ. 200. — Rosen, Bulgarische Volksdichtungen. Lpz. 1879 ἀρ. 103.

(2) Τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν τῆς νύμφης εἰς τοὺς γονεῖς, πανηγυριζομένην μετὰ πομπῆς.

« Ἀδελφή μου, ἀγαπημένη μου ἀδελφή! Πῶς εἰμποροῦσα νὰ ἦμ' ὄμμορφος ἀδελφή! Εἶναι τώρα τρία χρόνια ποῦ κοίτομαι ἄρρωστος 'ς τὸ κρεβάτι. Ἄς τα ὅμως τώρα! πάρε αὐτὰ τὰ χαρίσματα, πάρε καὶ τὸ παιδί σου, ἀδελφή, γιατί θέλω νὰ σὲ 'πάω 'ς τὸ σπίτι γιὰ τὰ *περβίτσα* ». Ἡ Ἔλιν Δόϊκα πῆρε τὸ παιδί της, καβαλλικεύουν γρήγορα τἄλογο καὶ κινοῦν. Ἔτσι ἐπήγαιναν τὸ δρόμο τους, ὅσο ποῦ ἔφθασαν 'ς τὴν ἐκκλησιά. Τότες τοὺς κελαδεῖ ἕνα πουλί, ἀπὸ τὸ δέντρο ἕνα πουλάκι. — « Ἀλλοίμονο Δόϊκα, καϊμένη Δόϊκα! Ξέρεις μὲ ποιὸν ταξειδεύεις; Μὲ τὸν Κωσταντὴ τὸν πεθαμένο! » Παραξενεύεται ἡ Ἔλιν Δόϊκα, καὶ μὲ τὸ πουλὶ καὶ μὲ τὸ λάλημά του· ὅμως λέει μὲ τὸ νοῦ της: Ἴσως τὸ πουλὶ μὲ περιπαίζει, γιατί ἄρρωστος εἶν' ὁ ἀδερφός μου, κ' εἶν' ἡ ὄψις του χαλασμένη. Ἅμα φτάσανε 'ς τὴν ἐκκλησιὰ ἐχάθη ὁ ἀγαπημένος ἀδερφὸς ἀπὸ μπροστά της, κ' ἔμεινε μοναχὴ ἡ Δόϊκα, χωρὶς νὰ 'ξέρῃ τί νὰ κάμῃ. Ἔτσι ἐτράβηξε γιὰ τὸ σπίτι της, ἀλλὰ μέγα θαῦμα εἶδε ἐκεῖ. Μανταλωμέναις ἦσαν οἱ πόρτες, ἀψηφιὰ ἦταν 'ς τὴν αὐλὴ φυτρωμένη, καὶ μέσα ἐκαθότανε ἡ μάννα, ποῦ νύχτα μέρα ἐστέναζε καὶ 'σὰ μαῦρος κοῦκκος ἐμοιρολόγα. Καθὼς ἔτρεξεν ἡ Δόϊκα 'ς τὴν ἀγκαλιὰ τῆς γρηᾶς μάννας, καὶ ἡ μάννα τὴν ἀγκάλιασε, τόσο σφιχτὰ ἀγκαλιαστῆκαν, ποῦ παρ' ὀλίγον νὰ πνιγοῦν ἀπὸ τὰ κλάμματα καὶ τὰ μοιρολόγια, καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν πάτησαν καὶ σκότωσαν τὸ παιδί. Καὶ τέτοιο τέλος ἔλαβεν ἡ κακὴ κατάρα ».

Ἡ δευτέρα παραλλαγὴ ἐδημοσιεύθη ἐν πρωτοτύπῳ καὶ ἐν μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Δοζὼν (1). Παρατίθεμεν ταύτην ὁλόκληρον ἐνταῦθα.

« Μιὰ μάννα εἶχε, εἶχε ἐννιὰ υἱοὺς καὶ μία κόρη, τὴ Βέκιγια. Ἡ Βέκιγια μεγάλωσε, ἔγινε μεγάλη, ἦρθαν γιὰ τὴ Βέκιγια προξενήτραις, πέρα ἀπὸ ἐννιὰ πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιὰ χωριὰ 'ς τὸ δέκατο. Ἡ μάννα της δὲν τὴν ἔδινε, μὰ ὁ ἀδελφός της Δημητὰρ θέλει νὰ τὴν δώσῃ, καὶ ἔλεγε 'ς τὴ μάννα του·—« Ἔλα, ἄς δώσωμε τὴ Βέκιγια, πέρα ἀπὸ ἐννιὰ πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννιὰ χωριὰ 'ς τὸ δέκατο, γιατί εἴμαστε πολλὰ ἀδέλφια, καὶ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο θὰ 'πηγαίνωμε νὰ μένωμε 'λίγον καιρὸ 'ς τῆς ἀδελφῆς μας. Ἔδωκαν τὴ

(1) Dozon, Chansons populaires bulgares inédites. Paris, 1875 σ. 130-133. 319-321. — Τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν ἔλ. καὶ παρὰ Sathas-Legrand ἔνθ. ἀν. σ. 276-277.

Βέκιγja, τὴν ἔδωκαν καὶ τὴν 'πάντρεψαν, πέρα ἀπὸ ἐννjὰ πράσινα δάση, πέρα ἀπὸ ἐννjὰ χωρjὰ 'ς τὸ δέκατο. Μαῦρο σύγνεφο ἔπεσε ἀπάνω 'ς τὸ σπίτι τοῦ Δημητάρ, καὶ πέθαναν οἱ ἐννjὰ ἀδελφοί, καὶ οἱ ἐννjὰ νυφάδες μαζί, κ' ἔμεινε καταμόναχη ἡ μάννα, γjὰ νὰ κουνάει ἐννjὰ κούνjες καὶ 'σὲ ἐννjὰ τάφους κερjὰ νὰνάφτη. Ἄναβε τὰ κερjὰ καὶ μὲ κρασὶ ἔβρεχε τοὺς τάφους· δὲν ἐπήγαινε 'ς τὸν τάφο τοῦ Δημητάρ, καὶ δὲν τὸν ἔβρεχε μὲ κρασί, ἀλλὰ τὸν καταριόταve μὲ φοβεραῖς κατάραις.—«Δημητάρ, τάφο νὰ μὴν ἔχῃς! ποῦ μοῦ 'πάντρεψες μακρjὰ τὴ Βέκιγja».

«Ἐλυπήθη ὁ Θεός, καὶ ὁ Δημητὰρ ἐβγῆκε ἀπὸ τὸν τάφο καὶ 'πῆγε 'ς τὴ Βέκιγja. Ἄμα τὸν εἶδε ἡ Βέκιγja τοῦ ἐφίλησε τὸ χέρι, καὶ εἶπε 'ς τὸ Δημητάρ. — «Ἀδελφέ μου, ὦ ἀδελφέ μου Δημητάρ, γιατί τὸ χέρι σου μυρίζει 'σὰν κουφοξυλjὰ καjμένη καὶ 'σὰν κόκκινο χῶμα;» Λέει ὁ Δημητὰρ τῆς Βέκιγjας·—«Ἐκτίσαμε ἐννjὰ σπίτjα, καὶ γj' αὐτὸ τὸ χέρι μου μυρίζει 'σὰν κουφοξυλjὰ καjμένη καὶ 'σὰν κόκκινο χῶμα. Ἔλα, Βέκιγja ἀδελφή μου, νά σε 'πάω νὰ ἰδῇς τοὺς συγγενεῖς μας». Ἐξεκίνησε ἡ Βέκιγja μὲ τὸν ἀδελφό της τὸ Δημητὰρ γjὰ νὰ 'πάῃ νὰ ἰδῇ τοὺς συγγενεῖς της. Πᾶνε, 'πᾶνε 'πᾶνε, πέρασαν ἀπό 'να μεγάλο κάμπο, ἔφτασαν 'ς τὸ πράσινο τὸ δάσος, μέσ' 'ς τὸ δάσος ἦταν ἕνα μεγάλο δένδρο, καὶ 'ς τὸ δένδρο ἀπάνω ἕνα πουλάκι ἐσφύριζε, ἐσφύριζε καὶ ἔλεγε·—«Ποιὸς ἄκουσε ποτὲ καὶ ποιὸς εἶδε νὰ περπατῇ ζωντανὸς μὲ 'πεθαμένο καθὼς ὁ Δημητὰρ μὲ τὴ Βέκιγja!» Λέει ἡ Βέκιγja 'ς τὸ Δημητάρ·—«Ἀδελφέ μου, ὦ ἀδελφέ μου Δημητάρ, τί λέει τὸ πουλάκι;» Λέει ὁ Δημητὰρ 'ς τὴ Βέκιγja·—«Βέκιγja, ἀδελφή μου Βέκιγja, ὦ διαλεμμένη κόρη, ψεύτικο εἶναι τὸ πουλάκι». 'Σὰν ἐκοντοζύγωσαν 'ς τὸ σπίτι, λέει ὁ Δημητὰρ 'ς τὴ Βέκίγja·—«Βέκιγja, ἀδελφή μου Βέκιγja, 'πήγαινε 'μπροστὰ 'ς τὸ σπίτι καὶ ἐγὼ θὰ μείνω πίσω νὰ ποτίσω τἄλογό μου κ' ὕστερα σὲ φτάνω». Στάθη ὁ Δημητάρ, ἡ Βέκιγja τράβηξε τὸ δρόμο της, ὁ Δημητὰρ ἐμπῆκε 'ς τὸν τάφο, ἡ Βέκιγja ἔφθασε 'ς τὸ σπίτι, ἐκτύπησε τὴν πόρτα καὶ λέει 'ς τὴ μάννα της·—«Ἔβγα, μάννα, νά με δεχτῇς». Ἄμα 'βγῆκε ἡ μάννα καὶ εἶδε τὴ Βέκιγja, λέει 'ς τὴ Βέκιγja·—«Βέκιγja παιδί μου Βέκιγja, ποjὸς σ' ἔφερε ὡς ἐδῶ;» Λέει ἡ Βέκιγja τῆς μάννας της·—«Μάννα, γρηὰ μάννα μου,

μ' ἔφερε ὁ ἀδελφός μου ὁ Δημητάρ». Ζωνταναῖς ἀγκαλιστῆκαν, 'πεθαμέναις ἐχώρισαν».

Ἐν ἑτέρῳ βουλγαρικῷ ᾄσματι τῆς συλλογῆς τῶν Miladinow (1) φέρεται παρηλλαγμένος ὁ πρῶτος τύπος.

Ἡ Γιάννα κάθηται ἔξω τῆς οἰκίας της, κεντᾷ τὸ φόρεμά της καὶ καταριέται τὴν μάνναν της, ὁποῦ τὴν ὑπάνδρευσε πολὺ μακριά,πέρα ἀπὸ τὰ ἐννιὰ ὄρη, ὅπου πρόβατο δὲ βελάζει καὶ πετεινὸς δὲν κράζει, μὲ ἄνδρα φονέα, σκληρὸν καὶ φοβερὸν ληστήν· μὲ ἄνδρα ὅπου τελευταῖον τῆς ἔφερε δισάκκι, καὶ ηὗρε μέσα διπλωμένα τὸ κεφάλι καὶ τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ της, τοῦ λεβέντη Γιώργη. Μόλις ἐτελείωσε τοὺς λόγους καὶ ἀκούει νὰ τὴν κράζῃ ὁ μικρότερος ἀδελφός της·

—« Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, τρέξε νὰ προφτάσῃς,
'ς τοῖς χαραῖς τῶν δύο ἀδελφιῶν μας, τρέξε.
—'Αδερφέ μου στάσου, ἄνθη νὰ μαζέψω,
ἄνθη νὰ στολίσω μιὰ καλὴ λαμπάδα.
—Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, τί τὰ θὲς τὰ ἄνθη;
—'Αδερφέ μου, στάσου, πήτταις νὰ φουρνίσω,
πήτταις γιὰ τὸ γάμο καὶ κρασὶ νὰ φέρω.
—Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, τὸ κρασὶ τί θέλεις;
—'Αδερφέ μου, θέλω χάρισμα νὰ φέρω.
'Αδερφέ μου, στάσου γιὰ νὰ σὲ ρωτήσω,
γιὰ νὰ σὲ ρωτήσω τί θελὰ φορέσω.
Νὰ φορέσω μαῦρα ἢ τριανταφυλλένια; »
'Εσηκώθ' ἡ Γιάννα καὶ τὸν ἀκλουθάει,
καὶ μαζὶ περνοῦνε τὰ ἐννιὰ τὰ ὄρη,
καὶ ἐννιὰ τραγούδια τραγουδάει ἡ Γιάννα·
πρὶν 'ς τὰ δέκα φτάσῃ λιβανιαῖς μυρίστη.
—«'Αδερφέ μου, στάσου, λιβανιαῖς μυρίζουν.
—Τρέξε, Γιάννα, τρέξε, κι' ἄρχισεν ὁ γάμος».
Τότ' ἀκούει τὴ μάννα νὰ μοιρολογάῃ κτλ.

ὁ ἀδελφὸς καὶ πάλιν προφασίζεται, φθάνουν εἰς τὸ σπίτι καὶ βλέπει τὸ λείψανο τοῦ ἀδελφοῦ της καὶ ἀπὸ τὴ λύπη 'πεθαίνει καὶ αὐτή.

Ἐν ἑτέρῳ δὲ ᾄσματι, ἀποσπάσματι μᾶλλον τοῦ ἀνωτέρω, καταρᾶται κόρη τὴν μητέρα, ὅτι τὴν ὑπάνδρευσε μὲ ληστήν· τὸ πρωῒ τῆς ἔφερε τὸ χέρι ἑνὸς νέου· ἀπὸ τὸ δακτυλίδι ἐγνώρισε πῶς ἦτον τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ της Κωνσταντή (2).

(1) Miladinow, ἔνθ. ἀν. ἀρ. 229.— Rosen ἀρ. 32.
(2) Miladinow ἀρ. 218.— Rosen ἀρ. 65.

Τὸ ἀλβανικὸν τέλος ᾆσμα τοῦ Κωσταντὴ καὶ τῆς Γαρεντίνας εἶναι σχεδὸν ἀπαράλλακτον τῷ ἑλληνικῷ, ὀλιγίστας καὶ ταύτας ἀσημάντους παρουσιάζον διαφοράς. Μάννα μὲ τοὺς ἐννιὰ ὑγιοὺς καὶ μὲ μίαν κόρην, τὴ Γαρεντίνα· ἡ μάννα καὶ οἱ ὀκτὼ ἀδελφοὶ δὲν θέλουν νὰ τὴν ὑπανδρεύσουν εἰς τὰ ξένα, ὁ Κωσταντὴς θέλει. Ὑπεσχέθη εἰς τὴν μάννα του ἂν τύχῃ πίκρα ἢ χαρὰ αὐτὸς νὰ 'πάγῃ νὰ τὴν φέρῃ. Τὴν ὑπάνδρευσαν, ἦλθε χρόνος δύστυχος, οἱ ἐννιὰ ἀδελφοὶ ἐσκοτώθησαν εἰς τὸν πόλεμον. Τὸ ψυχοσάββατο ἡ μάννα ἀνάβει ἀπὸ ἕνα κερὶ 'ς τοὺς ἄλλους τάφους καὶ λέει ἀπὸ ἕνα μοιρολόγι, 'ς τοῦ Κωσταντὴ τὸν τάφο ἀνάβει δύο κεριὰ καὶ λέγει δύο μοιρολόγια, καὶ τοῦ ἐνθυμίζει τὴν ὑπόσχεσίν του. Ὅταν ἔκλεισε ἡ ἐκκλησία σηκώνεται ὁ Κωσταντής. Γίνεται ἡ πλάκα ἄλογο, τὸ κρικέλι τῆς πλάκας ἀσημένιο χαλινάρι. Εὑρίσκει τὰ παιδιὰ τῆς ἀδελφῆς του ποῦ ἐκυνηγοῦσαν χελιδόνια· τὰ ἐρωτᾷ ποῦ εἶναι ἡ μάννα τους· λέγουν εἰς τὸ χορό· 'ς τὸν πρῶτο γῦρο τοῦ χοροῦ δὲν τὴν εὑρίσκει· τὴν εὑρίσκει 'ς τὸ δεύτερο· ἐρωτᾷ ἐκείνη τί φορέματα νὰ βάλῃ· ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι, τῆς ἀποκρίνεται. Εἰς τὸν δρόμον ἡ Γαρεντίνα τὸν ἐρωτᾷ διατὶ οἱ ὦμοι του εἶναι μουχλιασμένοι.— Ἐμούχλιασαν ἀπὸ τὸν καπνὸ τῶν τουφεκιῶν. — Γιατὶ ἔπεσαν τὰ μαλλιά σου; — Ἀπὸ τὸν κουρνιαχτὸ τοῦ δρόμου δὲν βλέπουν καλὰ τὰ μάτια σου. — Γιατὶ δὲν ἔρχονται νὰ μᾶς ἀπαντήσουν οἱ ἀδελφοί μας καὶ τὰ 'ξαδέλφια μας;—Θὰ εἶναι παραπέρα, καὶ θὰ ῥήχνουν τὸν λιθάρι.—Γιατὶ τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ μας εἶναι κλεισμένα καὶ χορταριασμένα; — Τὰ ἔκλεισαν γιὰ νὰ μὴ 'μπαίνῃ ὁ ἄνεμος». Ἔφθασαν ἐμπρὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐμπῆκε ὁ Κωσταντὴς γιὰ νὰ προσκυνήσῃ, ἡ Γαρεντίνα ἐπῆγε 'ς τὴ μάννα της.—«Ἄνοιξε τὴ θύρα, μάννα.—Ποῖος εἶναι;— Ἐγὼ εἶμαι, μάννα, ἡ Γαρεντίνα.— Πήγαινε τὸ δρόμο σου, σκύλε θάνατε, μοῦ πῆρες τοὺς ἐννιὰ ὑγιούς, καὶ ἔρχεσαι τώρα νὰ μὲ πλανέσῃς μὲ τὴ φωνὴ τῆς κόρης μου γιὰ νὰ μὲ πάρῃς κ' ἐμένα». Ἀνοίγει τέλος τὴν θύραν, μανθάνει ὅτι τὴν ἔφερεν ὁ Κωσταντής, ἀγκαλιάζονται καὶ 'ς τὸ ἀγκάλιασμα ἀπάνω μάννα καὶ κόρη ἐξεψύχησαν (1).

(1) Rada, Rapsodie d'un poema albanese. Firenze, 1866 ἀρ. 17 σ. 29-33, μετ' ἰταλικῆς μεταφράσεως.— Γαλλικὴ μετάφρασις παρὰ Dozon σ. 327-331. Ἑτέρα ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἄλλης παραλλαγῆς, ὑπὸ Dora d'Istria, ἐν Revue des deux Mondes. 15 Μαΐου 1866.—Ἐν τῷ περιοδικῷ L'adolescenza (Corigliano Calabro 1884.

Ὅτι τὸ ᾆσμα τοῦτο ἐποιήθη κατὰ μίμησιν ἑλληνικῶν εἶναι πρόδηλον, ὡς καὶ ὁ Δοζὼν καὶ Βόλλνερ παραδέχονται. Ἀλλ' ὁ κ. Ψιχάρης εἰκάζει ὅτι διὰ τῶν Ἀλβανῶν, παραλαβόντων ἐκ τῶν Σλάβων, ἐγνώσθη ὁ μῦθος τοῖς Ἕλλησι, διότι ἡ ἀλβανικὴ παραλαγὴ περιέχει λεπτομερείας, ὧν τινὲς μέν εἰσιν εἰλημμέναι ἐκ τῶν σλαβικῶν, τινὲς δ' ἐπαναλαμβάνονται ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς (1). Λαμβανομένων ὅμως ὑπ' ὄψιν πασῶν τῶν ἑλληνικῶν παραλλαγῶν, καταφαίνεται ὅτι οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου διαφορὰν παρουσιάζει ἡ ἀλβανικὴ ἀπὸ τούτων πλὴν ἴσως τῆς λεπτομερείας, περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κωνσταντίνου ἀναπτομένων δύο ἀνθ' ἑνὸς κηρίων, λεπτομερείας ἀγνώστου τοῖς σλαβικοῖς ᾄσμασιν. Ἄλλως δὲ τοσαῦτα εἶναι τὰ τεκμήρια τὰ ἐλέγχοντα τὴν ἑλληνικὴν ἀρχὴν τοῦ ᾄσματος, ὥστε ἄσκοπον κρίνομεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν διὰ μακρῶν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Τὰ ὀνόματα εἶναι ἑλληνικά, μικρὸν παραφθαρέντος μόνον τοῦ τῆς Ἀρετῆς (2). Εὕρηται δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κωσταντὴ καὶ ἐν ἄλλοις ἀλβανικοῖς ᾄσμασι, τὰ δὲ ᾄσματα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐξ ἑλληνικῶν τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου (3). καὶ οὐ μόνον ὀνόματα ὅμοια ἀπαντῶσιν, ἀλλὰ καὶ λέξεις ἑλληνικαὶ παρεντίθενται ἐν τοῖς τοιούτοις ᾄσμασιν ἄνευ ἀνάγκης, διότι ὑπάρχουσι ταὐτόσημοι τούτων ἀλβανικαί (4). Ἔδει δὲ νομίζομεν, ὁ κ. Ψιχάρης νὰ ἐπιστήσῃ καὶ εἰς τοῦτο τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ὅτι τὸ ᾆσμα τοῦ Κωσταντὴ καὶ τῆς Γαρεντίνας δὲν ψάλλεται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς βορείου Ἀλβανίας, οἵτινες ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς Βουλγάρους γειτνιάσεως καὶ κοινωνίας θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ παραλάβωσιν ἐκ τούτων καὶ νὰ τὸ μεταφράσωσι, κατὰ τὴν εἰκασίαν του· ἀλλὰ ψάλλεται ὑπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ἀλβανῶν, τῶν ἐκ Πελοποννήσου μεταστάντων, οἵτινες ὡς

II. σ. 65 κἑ.) ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Cadicamo πραγματεία περὶ τοῦ ᾄσματος τούτου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν La leggenda di Garentina. Μὴ ἔχων ταύτην πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀγνοῶ ἂν προστίθησί τι εἰς ὅσα περὶ τοῦ ᾄσματος γιγνώσκομεν.

(1) Psichari σ. 26 κἑ.

(2) Αὕτη εἶναι καὶ τοῦ Dozon ἡ γνώμη (ἔνθ. ἀν. σ. 327), ἣν ἀσπάζεται ὁ Wollner (σ. 267).

(3) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Rada τοιαῦτα ᾄσματά εἰσι τὰ ἑπόμενα: ὁ γιός τῆς χήρας. (σ. 28-29)· ἡ ἁρπαγὴ (σ. 61-64)· ὁ Γιάννης καὶ ὁ δράκος (σ. 46)· ὁ κόντες καὶ ἡ κλυσίδρα (σ. 71-72)· ἡ κακὴ γυναῖκα (σ. 73-74)· ἡ κακὴ πεθερὰ (σ. 81-82).

(4) Ὡς proxenit (Rada, πολλαχοῦ) calhike (καλίκια, ὑποδήματα, ὅπερ μὴ ἐννοήσας ὁ ἐκδότης προσφεύγει εἰς γελοίαν ἐτυμολογίαν)· χρυσωνένη (σ. 50). στολισνέι (στολισμένη σ. 50) κ.λ.π.

γινώσκει ὁ κ. Ψιχάρης, τηροῦντες ζωηρὰν τὴν μνήμην τῆς παλαιᾶς πατρίδος, ἀνήρχοντο κατὰ τὴν ἄνοιξιν μέχρις ἐσχάτων εἰς τὰ ὄρη, καὶ μετὰ πόθου στρεφόμενοι πρὸς τὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου ἔψαλλον:

Μώρι ἐ μπούκκουρα Μώρεε κτλ.

« Μωριᾶ, ὡραῖέ μου Μωριᾶ, δὲν θὰ σὲ ἴδω πλέον
» Ἐκεῖ ἔχω τὴν μάννα μου, ἐκεῖ τὸν ἀδελφό μου,
» ἐκεῖ καὶ τὸν πατέρα μου 'ς τὴ μαύρη γῆ χρυμμένον » (1).

Πλὴν τῶν ὀστῶν τῶν πατέρων των, ἡ Πελοπόννησος οὐδὲν ἴχνος διεφύλαξε τῆς βραχυχρονίου διόδου τῶν Ἀλβανῶν μεταναστῶν· ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι οὐδεμίαν ἔσχε ῥοπὴν ἡ δημώδης φιλολογία καὶ τὰ ἤθη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὸ πνεῦμα ἐκείνων, οἵτινες τοσοῦτον προσφιλῆ διέσωσαν τὴν μνήμην τῆς θετῆς πατρίδος αὐτῶν, « τοῦ ὡραίου Μωρέως; »

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀλβανικῆς δῆθεν ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι πειστικώτεροι καὶ οἱ προσαγόμενοι λόγοι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης περὶ μιμήσεως σλαβικῶν πρωτοτύπων. Οἱ λόγοι οὗτοί εἰσιν διττοί· οἱ μὲν στηρίζονται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα φράσεών τινων πρὸς σλαβικάς, οἱ δὲ εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ μύθου καὶ τὰς ἐν τῷ ᾄσματι ἀναπτυσσομένας ἐννοίας.

Ἐξετάσωμεν πρῶτον τοὺς στηριζομένους εἰς τὴν ὁμοιότητα φράσεων.

Δύο τοιαῦται ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψιχάρη· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐννέα ἀδελφῶν, καὶ ἡ ἐπιφώνησις: « Θέ μου μεγαλοδύναμε μεγάλο θᾶμμα κάνεις ». Ὁ μὲν κ. Βόλλνερ φέρει ἁπλῶς καὶ ἐν παρόδῳ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ὑπὲρ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ σερβικοῦ ᾄσματος, ὁμολογῶν ὅτι ἐνδεχόμενον ἡ ὁμοιότης νὰ ἦναι τυχαία (2)· ἀλλ' ὁ κ. Ψιχάρης ἀποδίδωσι μεγάλην σημασίαν εἰς τοῦτο, μάλιστα ἐλέγχει πως τὸν Βόλλνερ διότι δὲν ἐποίησε τὸ αὐτό (3). Ἄπορον ἀληθῶς φαίνεται ἡμῖν πῶς ἐπείσθησαν νὰ προσφύγωσιν εἰς τοιαύτην συκίνην ἐπικουρίαν· βεβαίως οὐδὲ λόγου θὰ ἠξιοῦμεν τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, ἂν μὴ προσήγοντο ὑπὸ σπουδαίων ἀνδρῶν πρὸς ἐνίσχυσιν παρακεκινδυνευμένης εἰκασίας.

(1) Rada σ. 91.— Μέχρι σήμερον παρέμεινεν ἡ συνήθεια μόνον ἐν Casal-nuovo ἐν Basilicata.
(2) Wollner σ. 267.
(3) Psichari σ. 23 κἑ.

Πρὸ τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἐτῶν ὑπεστήριξεν ὁ Σάνδερς, ὅτι τὸ ᾆσμα τοῦ Κωσταντὴ καὶ τῆς Ἀρετῆς ἐλήφθη ἐκ σλαβικῶν, διότι « οὐδαμοῦ τῶν ἑλληνικῶν ᾀσμάτων βλέπομεν ἀποδιδομένην ἰδιάζου-» σαν ἔννοιαν εἰς τὸν ἀριθμὸν ἐννέα, ἐνῷ τοὐναντίον παρατηρεῖται » ἐν τοῖς σερβικοῖς »· καὶ ἔφερεν ἐκ σερβικῶν ᾀσμάτων τὰ ἑπόμενα παραδείγματα· « ἐννιὰ χρόννια » « ἡ Γελίτσα καὶ οἱ ἐννιὰ ἀδελφοί της »· « ἐννιὰ θυγατέρες »· « ἕνας γιὸς καὶ ἐννιὰ κόραις ». Ὁ Βόλλνερ ὁμολογῶν ἴσως, ὅτι δὲν εἶναι ὁ ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς ἐννέα καὶ τοῖς Ἕλλησι ἀναφέρει δύο χωρία τῆς συλλογῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἀλβανικῶν παραμυθίων τοῦ Hahn (1). Ἀλλ' ὁ κ. Ψυχάρης παρατηρεῖ, ὅτι δὲν ἔχουσι τὸν τόπον των ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια, ἐν οἷς ἀληθῶς ἀναφέρεται κἄποτε ὁ ἀριθμὸς ἐννέα· διότι τὰ παραμύθια δὲν τηροῦσιν ὅσον τὰ δημώδη ᾄσματα ἀκριβῶς καὶ πιστῶς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα· ἐν δὲ τοῖς ἑλληνικοῖς ᾄσμασι σπανιώτατα γίνεται μνεία τοῦ ἀριθμοῦ ἐννέα, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἐν τοῖς σερβικοῖς συχνότατα ἀπαντῶμεν αὐτὸν καὶ δὴ ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον, τῶν ἐννέα ἀδελφῶν. Φέρει δὲ καὶ τὰ ἑπόμενα παραδείγματα ἐκ τῆς συλλογῆς σερβικῶν ᾀσμάτων τοῦ Δοζών· « ἐννιὰ χρόνια »· « ἐννιὰ πλεξίδες »· « ἐννιὰ θυγατέρες »· «ἐννιὰ νέοι ἀδελφοί »· « ἐννιὰ γυναικαδέλφια »· « ἐννιὰ ἀδελφοί ».

Ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἐννέα, εἴτε ὡς σύμβολον, εἴτε ἁπλῶς, ἀναφέρεται ἐν μύθοις καὶ ᾄσμασιν πολλῶν λαῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων, εἶναι πάσης ἀμφιβολίας ἀνεπίδεκτον. Ἀρκούμεθα δε μόνον νὰ παραπέμψωμεν εἰς εἰδικῶς περὶ τούτου πραγματευθέντας (2). Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ποιήσει τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ, ἀπαντᾷ συχνότατα ὁ ἀριθμὸς οὗτος, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἑπόμενα παραδείγματα, ὀλίγα ἐκ παμπόλλων, ἐκ τοῦ προχείρου ἐσταχυολογημένα.

Ἐννιὰ ἀδελφοί· ἐν διαφόροις ᾄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου· « ἐννιὰ ἀδελφοὶ τῆς Εὐγενούλας » (3) ἢ τῆς Ἀρετῆς (4)· προσέτι ἐννιὰ

(1) Hahn, Griech. u. allb. Märchen. ἀρ. 4, τ. I σ. 186. ἀρ. 100. σ. 124.

(2) Nork, Etymologisch-mythologisches Wörterbuch. ἐν ἄρθρ. neun. — J. Blochwitz, Kulturgeschichtliche Studien. Lpz. 1882 σ. 246-256 (neun). — Stark Niobe σ. 28.

(3) Passow ἀρ. 413. 414. 415. 417.

(4) Εὔξεινος Πόντος. Τραπεζοῦς. 1880. σ. 143.

ἀδελφοὶ ἀναφέρονται ἐν ᾄσματι τῆς Χάλκης (1), τῆς Καρπάθου (2), τῆς Κερκύρας (3), τῆς Ἠπείρου (4)· ὁμοίως καὶ ἐν ἄλλοις ᾄσμασι τῆς Μονεμβασίας (5), τῆς Κρήτης (6), τῆς Καρπάθου (7), ἐννιὰ ἀδελφοὶ ἀντιτιθέμενοι πρὸς ἕνα (8). Προστεθείσθω δὲ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θεωρεῖ εὐτυχῆ μητέρα, μητέρα « ἐπὶ τέκνοις εὐφραινομένην » κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ Ψαλμῳδοῦ (9), τὴν ἔχουσαν ἐννέα υἱοὺς καὶ μίαν κόρην. Τούτου ἕνεκα συνήθης ἡ εὐχὴ εἰς νεογάμους « ἐννιὰ γυιοὺς καὶ μιὰ μηλιά »· ἥτις καὶ ἐν γαμηλίῳ μεσσηνιακῷ ᾄσμα ἐκφέρεται οὕτω·

Νὰ κάμῃς τοὺς ἐννιὰ ὑγιοὺς καὶ μιὰ γλυκομηλίτσα. (10)

Πλὴν τῶν ἀδελφῶν καὶ ἄλλα πράγματα εὑρίσκομεν κατ' ἐννεάδας ἀναφερόμενα ἐν δημοτικοῖς ᾄσμασι τῶν ἑλλήνων. Ἐν ᾄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἔχομεν: « ἐννιὰ δράκους » (11), « ἐννέα ἡμεροβράδια-ἐννεὰ χιλιάδες» (12), «ἐννιὰ τσοπάν', ἐννιὰ κοπάδι' ἀρνία» (Τραπεζοῦντος) (13), « ἐννιὰ θηριὰ » (Ἴμβρου) (14), « ἐννιὰ λογιῶν πυργάρι» (15), «ἐννιὰ μηλιαῖς» (16), «ἐννιὰ καρυαῖς» (17), «ἐννιὰ πύργους ἀσήμι » (18) κ. λ. π. Ἐν ἄλλοις δ' ᾄσμασι: « ἐννιὰ χιλιάες ἄσπρα » (19), «ἐννιὰ μόδια λουάρι» (Καρπάθου) (20), « ἐννέα πύρ-

(1) Passow ἀρ. 523.
(2) Αὐτ. ἀρ. 525.
(3) Ν. Δοσίου, Χαρτοφυλάκιον. Κέρκυρα, 1880 σ. 51.
(4) Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλην. φιλ. σύλλογος, τ. ΙΔ' σ. 269.
(5) Deffner's Archiv f. Mittel-u. Neugr. Phil. σ. 88.
(6) Ε. Δ. Φραντζεσκάκη, Ἡ Ἀριάδνη. Ἀθ. 1883 σ. 58.
(7) Wescher, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου. μετάφρ. Μανωλακάκη. Ἐν Ἀθήναις 1878 σ. 81.
(8) Ἰατρίδης σ. 81.
(9) Τὸ ῥητὸν τοῦτο ἀναφέρει εἰς τὴν μάμμην τοῦ Διγενῆ ὁ ποιητὴς τοῦ ἔπους (στ. 166 κἑ. ἔκδ. Σάθα καὶ Λεγράνδ).
(10) Ὁ ἐν Κωνσταντιν. ἑλλ. φιλ. σύλλογος τ. Η' σ. 505.
(11) Φιλολογ. συνέκδημος σ. 431.
(12) Εὔξεινος Πόντος. 1880 σ. 126.
(13) Passow ἀρ. 505.
(14) Ὁ ἐν Κωνστ. ἑλλην. φιλ. σύλλογος τ. Η' σ. 538.
(15) Νεολλ. ἀνάλεκτα. Α' σ. 79.
(16) αὐτ. σ. 85.
(17) αὐτ. σ. 87.
(18) Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημοτικῶν ᾀσμάτων σ. 142.
(19) Wescher, ἔνθ. ἀν. σ. 74.
(20) αὐτ. σ. 78.

κους λοβάριν » (Κύπρου) (1), « ἐκάλεσε ἐννιὰ χιλιάδες κόσμο » (Ἴμβρου) (2), « ἐννιὰ χωριὰ-δέκα βιλαέτια » (Εὐβοίας) (3) κ.τ.λ. Ἂν τὰ παραδείγματα ταῦτα, ἀντιτασσόμενα τοῖς ὑπὸ Σάνδερς καὶ Ψιχάρη παρατεθειμένοις σερβικοῖς, δὲν ἐπαρκοῦσι οὐχὶ νἀποδείξωσι τὰ σερβικὰ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν εἰλημμένα, ἀλλὰ νὰ πείσωσιν, ὅτι οὐδὲν μαρτυρεῖ ἡ χρῆσις ἐν τοῖς ᾄσμασι τοῦ ἀριθμοῦ ἐννέα, τότε ὁ ἔχων ὑπομονὴν καὶ ὄρεξιν ἂς ἐπιχειρήσῃ ἀκριβῆ καὶ πλήρη ἀπαρίθμησιν τῶν σχετικῶν χωρίων, καὶ θὰ ταχθῶμεν προθύμως ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ μνημονεύοντος συχνότερον ἐν τοῖς ᾄσμασί του τὸν ἀριθμὸν ἐννέα.

Οὐδ' ἡ ἐκ τῆς ἐπιφωνήσεως « Θέ μου μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις! » εἰλημμένη ἀπόδειξις εἶναι προσφυεστέρα. Ἡ σημειουμένη ὡς ἀντίστοιχος σερβική· Mili Boje! tchouda velikoga! σημαίνει *Εὔσπλαχνε Θεέ! ὢ τοῦ μεγάλου θαύματος!* Εἶναι δὲ καθ' ἡμᾶς περίεργος οὐχὶ ἡ ὁμοιότης, ἀλλ' ἡ μικρὰ διαφορὰ τῆς σερβικῆς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ῥήσεως. Διότι βεβαίως φράσεις, ἐπαναλαμβανόμεναι συχνότατα ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις, τοῖς βίοις τῶν ἁγίων καὶ τοῖς διαφόροις ἄλλοις ἐκκλησιαστικοῖς βιβλίοις, ἅτινα πάντα εἰσὶν ἔκπαλαι μεταπεφρασμένα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὰς σλαβικὰς γλώσσας, ἄπορον εἶναι πῶς οἰκειόταται γενόμεναι τῷ λαῷ δὲν διετηρήθησαν ἀπαράλλακτοι καὶ ἀναλλοίωτοι.

Ἕτερος ἐξωτερικὸς λόγος, ὃν φέρει ὁ κ. Ψιχάρης ὑπὲρ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ σερβικοῦ ᾄσματος, εἶναι ἡ μνεία τῆς πανούκλας ἐν τῷ ἑλληνικῷ, μαρτυροῦσα κατ' αὐτὸν ἐπίδρασιν σλαβικήν. « Ἡ λέξις *θα-* » *νατικὸ* ἡ σημαίνουσα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὴν ἐπιδημίαν ταύ- » την, δὲν εἶναι, λέγει, εὔχρηστος ἐν τῇ δημώδει ἑλληνικῇ φιλολο- » γίᾳ. Ἐγὼ τοὐλάχιστον σπανιώτατα ἐνέτυχον αὐτῇ. Ἐν ᾧ τοὐ- » ναντίον, ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Δοζῶν δὶς ἢ τρὶς γίνεται μνεία τῆς » πανώλους » (4). Ὁ κ. Ψιχάρης συνεπέρανεν ὅτι σπανιώτατα γίνεται μνεία τῆς πανώλους ἐν μνημείοις τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, διότι ἴσως δὲν εἶχε πρόχειρα καὶ ἐπαρκῆ βοηθήματα, ἢ ἠγνόει ὅτι ἡ

(1) Σακελλαρίου, Κυπριακὰ τ. Γ' σ. 85.
(2) Ὁ ἐν Κωνστ. ἑλλην. φιλ. σύλλογος τ. Θ' σ. 345.
(3) Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρίας Α' σ. 135.
(4) Psichari σ. 25.—Θνήσκουσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐκ πανώλους κατὰ τὴν ς' καὶ τὴν Θ' παραλλαγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος· ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς οὐδαμῶς γίνεται μνεία ταύτης.

πανώλης εἶναι ποικιλώνυμος ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, καὶ ἐπομένως ὅτι δὲν ἔπρεπε νἀναζητῇ τὰς περὶ ταύτης ἰδέας καὶ μυθικὰς παραστάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μόνον ὅπου ἐνετύγχανε τῇ λέξει *θανατικῷ*. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς οὐ μόνον πλείστους μύθους εἶχε περὶ τῆς πανώλους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προγόνων του παρέλαβε καὶ διετήρησε πρὸς ἀποτροπὴν αὐτῆς δεισιδαίμονας τελετάς, αἷς ὁμοίας ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ σλαβικοῖς λαοῖς (1).

Ἡ κορωνὶς ὅμως τῶν ὑπὸ τοῦ Βόλλνερ καὶ τοῦ Ψιχάρη προσαγομένων ἀποδείξεων τῆς πρωτοτυπίας τῶν σλαβικῶν ᾀσμάτων συνίσταται εἰς ἐσωτερικοὺς λόγους, μάλιστα εἰς τὴν κατίσχυσιν δῆθεν ἐν τούτοις τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς, αἰσθήματος, ὡς λέγουσιν, ἰδιάζοντος τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς. « Τὸ ᾆσμα ὑπάγεται κατ' ἐμέ, » παρατηρεῖ ὁ Βόλλνερ, ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ κυριωτάτης ἰδέας, εἰς » τὴν κατηγορίαν τῶν ἐν τῇ σερβικῇ ἰδίως ποιήσει πολυπληθῶν » ᾀσμάτων, τῶν ὑμνούντων τὴν στοργὴν ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς. Τὸ » τοιοῦτο τῇ νοτιοσλαβικῇ ποιήσει ἰδιάζον αἴσθημα διαφαίνεται προ» δήλως ἐν τῷ σερβικῷ ᾄσματι, ὁμοίως καὶ ἐν τῷ βουλγαρικῷ, εἰ καὶ » ἀσθενέστερον, ἐκλείπει δὲ παντελῶς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀλ» βανικοῦ ». Ὁ δὲ κ. Ψιχάρης, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι πρώτη γένεσις τῶν ᾀσμάτων εἶναι ἡ δοξασία περὶ ἐνοχλήσεως τῶν νεκρῶν ὑπὸ τῶν θρήνων καὶ τῶν δακρύων τῶν ζώντων, ἡ ἐν τοῖς ᾄσμασι καὶ τοῖς μύθοις τῶν γερμανικῶν λαῶν καὶ τοῖς σλαβικοῖς παραμυθίοις διατυπουμένη, εἰκάζει, ὅτι παραλαβόντες τὸ θέμα τοῦτο οἱ Σέρβοι προσήρμοσαν πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὰς ἰδέας αὐτῶν, ἀντικαταστήσαντες τὸν μνηστῆρα ἢ ἐραστὴν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ὑποθέντες δὲ καὶ τὸν γάμον τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, οὐδὲν ἐνέχοντα τὸ ἀπᾷδον ταῖς συνηθείαις τοῦ σερβικοῦ λαοῦ. Τοὐναντίον οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες, μιμηθέντες τὸ ᾆσμα, ξένοι ὅμως πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ κατισχύοντα αἰσθήματα καὶ ἰδέας, παρεμόρφωσαν αὐτό. Οὕτω δὲ παρίσταται ἡμῖν τὸ συνηθέστατα ἐν τῇ συγκριτικῇ ἐρεύνῃ τῶν μύθων παρατηρούμενον φαινόμενον, τῆς βαθμιαίας ἐξασθενήσεως μύθου, καθ' ὅσον

(1) Βλ. τὴν ἡμετέραν πραγματείαν περὶ τῶν ἀσθενειῶν κατὰ τοὺς μύθους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐν Δελτίῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολ. ἑταιρίας τ. Α' σ. 10 κέ. 19 κέ.

ἀπομακρύνεται τῆς ἀρχικῆς πηγῆς αὐτοῦ, μέχρις ὅτου ὀλίγα μόνον τηρεῖ ἀνεπίγνωστα ἴχνη τῆς πρώτης ἐμπνεύσεως. Οὕτω καὶ αὐτὸ τὸ σερβικὸν ᾆσμα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα προσεγγίζει τῷ ἀρχικῷ μύθῳ, εἶναι ὅμως τούτου ἀσθενέστερον.

Ταῦτα ὁ κ. Ψιχάρης, προσπαθῶν νὰ διίδῃ τὴν ἐν ἀρχῇ ἔννοιαν τοῦ μύθου, δι' ἑρμηνευτικῆς μεθόδου, ὡς φρονοῦμεν, πλημμελοῦς καὶ ἀκροσφαλεστάτης. Οἱ ἀρχέτυποι μῦθοί εἰσιν ἁπλούστατοι, τὴν ἔννοιάν των ἐν ἑαυτοῖς περιέχοντες, μόνον δ' ὅταν αὕτη λησμονηθῇ προστίθεται ἑτέρα, ἀλλοτρία τοῦ καθαυτὸ μύθου, ἀπορρέουσα δὲ ἐκ τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ἐπαναλαμβάνοντος τοῦτον λαοῦ. Ἐν τῷ προκειμένῳ ἡ πρώτη ἔννοια περιέχεται ἐν τῇ ἐπανόδῳ νεκροῦ ἐραστοῦ εἰς τὴν ἐρωμένην, καὶ τοιοῦτον ἁπλοῦν καὶ ἀπέριττον ἀνευρίσκομεν τὸν μῦθον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Λησμονήσαντες δὲ τὴν πρώτην ταύτην ἔννοιαν ἥτις ἐστὶν ἴσως ἡ κατὰ τὸ ἔαρ ἀναζωογόνησις τῆς πρὶν νενεκρωμένης φύσεως, καὶ ἀκαταλήπτου καταστάντος αὐτοῖς τοῦ μύθου, οἱ παραλαβόντες αὐτὸν λαοὶ ἐξεῦρον ἰδίαν ἕκαστος ἐξήγησιν τούτου, ἣν ἠρύσθησαν ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῖς ἰδεῶν καὶ δοξασιῶν· οἱ μὲν γερμανικοὶ λαοὶ τὴν ἐκ τῶν θρήνων προξενουμένην τοῖς νεκροῖς ὀδύνην· ὁ δ' ἑλληνικὸς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκπληρώσεως καὶ πέραν τοῦ τάφου ἱερᾶς ὑποσχέσεως· καὶ οἱ σλαβικοὶ ἄλλος ἄλλην. Διατί δὲ ὁ κ. Ψιχάρης προτιμᾷ τὴν γερμανικὴν δοξασίαν καὶ ταύτην ὑπολαμβάνει ὡς τὴν πηγὴν τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς ὁμοίων μύθων; Μὴ καὶ ἡ ἐν τῷ νεοελληνικῷ ᾄσματι ἀναπτυσσομένη ἰδέα δὲν εἶναι ἐπίσης ὡραία, καὶ μὴ δὲν προσηρμόσθη προσφυέστατα τῷ μύθῳ, ἀποτελεσθέντος ἐν τῷ ᾄσματι ἑνιαίου καὶ καλλιτεχνικωτάτου συνόλου;

Τούτων οὕτως ἐχόντων καταπίπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἐπιχειρήματα τῶν διαβλεπόντων ἐν τῷ ἑλληνικῷ ᾄσματι παρεφθαρμένην μίμησιν σλαβικῶν πρωτοτύπων, ἄγνοιαν δὲ παντελῆ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐλέγχουσιν οἱ ἰσχυρισμοὶ περὶ τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς ὡς αἰσθήματος τοῖς Σέρβοις μάλιστα ἰδιάζοντος, μονονουχὶ δ' ἀγνώστου τοῖς Ἕλλησι. Δὲν ἔπρεπε, νομίζομεν, ὁ κ. Ψιχάρης οὕτω διαρρήδην νἀποφανθῇ, ὅτι οὐδὲν ὅμοιον ἀπαντᾷ ἐν τῇ δημώδει ἑλληνικῇ ποιήσει (1). Τὸ αἴσθημα τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς

(1) Psichari σ. 23.

εἶναι ἐπίσης καὶ ἑλληνικὸν κατ' ἐξοχὴν αἴσθημα, ὀρθότατα δὲ καὶ ἀληθέστατά εἰσι τὰ περὶ τούτου ὑπό τινος τῶν ἡμετέρων ποιητῶν γραφέντα (1). Ἂν συνήθης τοῖς Σέρβοις ὅρκος εἶναι ὁ κατὰ τῶν ἀδελφῶν, μὴ καὶ ἡμεῖς δὲν ἀκούομεν συχνότατα ὁμοίους ὅρκους; (2) Δὲν ἐξύμνησεν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τὴν ἀδελφικὴν στοργήν, καὶ δὲν θεωρεῖ ταύτην ὕψιστον ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαθόν;

Τρία πράμματα μ' ἀρέσασιν εἰς τὸν ἀπάνω κόσμον
Τὸ κάτεργο ποῦ περπατεῖ καὶ τἄλογο ποῦ τρέχει,
τὰ δυ' ἀδελφάκια τὰ καλά, 'σὰν εἶν' ἀγαπημένα (3).

καὶ δὲν κρίνει ἡ δημώδης ποίησις ἀναθέματος ἄξιον τὸν ἀμφισβητοῦντα τὴν ἰσχὺν τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης;

Ἀνάθεμά τον ποῦ τὸ εἰπῇ «τἀδέρφια δὲν πονοῦνται»·
τἀδέρφια σχίζουν τὰ βουνὰ καὶ δέντρα ξερριζώνουν,
τἀδέρφια ἐκυνηγήσανε κ' ἐνίκησαν τὸ Χάρο (4).

Ἄνευ δὲ προκαταλήψεως περὶ μιμήσεως σλαβικῶν ἰδεῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐξετάζοντες τὸ σερβικόν, τὸ βουλγαρικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα, καταλήγομεν εἰς ἀντίθετα τῶν τοῦ κ. Ψιχάρη πορίσματα. Οὗτος καίπερ ἀνομολογῶν τὴν ποιητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος, ὅμως φρονεῖ, ὅτι ἐν τῇ βουλγαρικῇ, τῇ ἀλβανικῇ καὶ τῇ ἑλληνικῇ παραλαγῇ, παρατηρεῖταί τις διαφθορὰ καὶ ἐξασθένησις τοῦ ἐν ἀρχῇ αἰσθήματος, οὗ ἕνεκα μεταβληθεὶς ὁ πρωτόθετος μῦθος

(1) Σ. Ν. Βασιλειάδη, Ἀττικαὶ νύκτες. Ἀθ. 1873. τ. Α' σ. 35 κέ. «τὸ αἴσθημα τῆς φιλαδελφίας εἶναι τὸ κυριεῦον καὶ τὸ ἐθνικώτερον αἴσθημα, ὡς ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι παρ' ἁπάσῃ τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ τὸ κυριεῦον καὶ ἐθνικώτερον αἴσθημα εἶναι τὸ αἴσθημα τοῦ ἔρωτος. . . Ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἡμῶν ᾄσμασι, τὸ αἴσθημα καὶ αἱ σκηναὶ τῆς φιλαδελφίας κατέχουσι τὴν εὐρυτέραν θέσιν εἰς τὰς μᾶλλον συγκινητικὰς καὶ περικαλεῖς εἰκόνας. Εἶναί τι ἀληθῶς ἑλληνικὸν καὶ κατανυκτικώτατον ἡ ἀδελφικὴ αὕτη στοργὴ ἐν πολλοῖς ἄλλοις δημοτικοῖς ᾄσμασιν, ἀλλὰ μάλιστα ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις ἡ *Κλεφτοποῦλα*, οἱ *Χαραμίδες*, ἡ *Γέφυρα τῆς Ἄρτας*, εἶνέ τι μεστὸν τοσαύτης ἀρετῆς, περιπαθείας, ἀφοσιώσεως καὶ τοσαύτης θυσίας, ὥστε αἱ νέαι αὗται ἀδελφαὶ δύνανται εὐτόλμως νὰ δώσωσι τὰς χεῖρας εἰς τὰς μεγάλας ἐκείνας ἀδελφάς των, οἷα ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἠλέκτρα. κτλ.»

(2) Νὰ χαρῶ τἀδέλφια μου· 'ς τὴ ζωὴ τῶν ἀδελφιῶ μου.

(3) Passow ἀρ. 467.

(4) Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημωδῶν ᾀσμάτων σ. 275.

προσηρμόσθη εἰς τὰ ἤθη καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν Σέρβων. Οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες, λέγει ὁ κ. Ψιχάρης, ἥκιστα ἐννοήσαντες τὸ κατισχῦον ἐν τῷ σερβικῷ αἴσθημα, ἀντικατέστησαν τὰς πρὸς τὴν ἀδελφὴν ὑποσχέσεις δι' ὅρκου πρὸς τὴν μητέρα· ἄλλως δὲ ὁ γάμος ἐν τῇ ξένῃ εἶναί τι ἄηθες τοῖς Ἕλλησιν, ἀπεχθανομένοις τὴν *ξενιτειάν*, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἐν Σερβίᾳ μεγάλην τιμὴν ὑπολαμβάνουσιν αἱ νεάνιδες τὴν ἀποκατάστασιν ἐν μακρινῇ χώρᾳ. Τούτου ἕνεκα πάντες οἱ ἀδελφοί, ἐν τῷ σερβικῷ ᾄσματι, ἐκ φιλαδελφίας στέργουσι τὸν ἐν τῇ ξένῃ γάμον τῆς ἀδελφῆς, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες, ἀγνοοῦντες τὸ ἔθιμον ἐκεῖνο, παρέλαβον ἕτοιμον τὸ θέμα, χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ ἐννοήσωσι περὶ τίνος ἐπρόκειτο (1).

Τί ὅμως συνάγομεν ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐρεύνης τῶν σλαβικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ᾀσμάτων, ἂν μὴ σκοτιζώμεθα ἐκ τῆς πεπλανημένης γνώμης, ὅτι ἐν τοῖς τελευταίοις δάνεια αἰσθήματα ἀναπτύσσονται καὶ ἰδέαι ἄγνωστοι παρὰ τῷ λαῷ; Ἐν τῷ ἑλληνικῷ ᾄσματι βλέπομεν ἁρμονικὸν καὶ ἄρτιον ὅλον, ἐν ᾧ δραματικώταται περιπέτειαι, μετὰ δυνάμεως καὶ τέχνης θαυμαστῆς ἐκτιθέμεναι, εἰς ἕνα μόνον τείνουσι σκοπόν, εἰς τὴν κατάδειξιν τῆς ἱερότητος ὑποσχέσεως, ἧς τὸ βάρος καὶ ἐν τῷ τάφῳ αἰσθάνεται ὁ δούς. Ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἀδιάσπαστος καὶ ἔλλογος τῶν γεγονότων ἀλληλουχία χαλαροῦται καὶ ἐκλείπει ἐν τοῖς σλαβικοῖς, τὰ δ' ἀμίμητα ἐπεισόδια, ἐν οἷς εἰδυλλιακὴ χάρις ἀβιάστως συγκιρνᾶται μετὰ φρίκης τραγικῆς, ἡ ἄψυχος μίμησις ἀμαυροῦσα καθίστησι ψυχρὰ καὶ ἀγνώριστα. Ἐν τῷ ἑλληνικῷ ᾄσματι, ὁ μῦθος ἀπῄτει, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, νὰ νυμφευθῇ ἡ κόρη εἰς Βαβυλῶνα. Ἡ μήτηρ ἐν τοῖς γαμηλίοις ἑλληνικοῖς ᾄσμασι, παρίσταται πάντοτε, ἓν μόνον διαβλέπουσα ἐν τῷ γάμῳ, τὸν ἀπὸ τῆς κόρης χωρισμόν, καὶ διὰ τοῦτο μὴ θέλουσα νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ(2).

(1) Psichari σ. 27-28.

(2) Γαμήλιον ᾆσμα Πελοποννήσου ἐν Λελέκου, Δημοτικῇ ἀνθολογίᾳ, σ. 142.

Ὅλοι ἠθέλανε, ὅλοι ἀγαπᾶνε,
καὶ ἡ μαννοῦλά της, κείνη δὲ θέλει.

Ἕτερον ἠπειρωτικὸν ἐν Χασιώτου συλλογῇ σ. 43.

ὅλοι βούλονται νὰ μᾶς τὴ δώσουν
κι' ὁ ἀφεντούλης της δὲν μᾶς τὴ δίνει·
ὅλοι δύνονται νὰ μᾶς τὴ δώσουν.
χ' ἡ μαννοῦλά της δὲ μᾶς τὴ δίνει.

Ὅθεν καὶ ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ δὲν στέργει τὸν γάμον, ἀφ' οὗ μάλιστα οὗτος πρόκειται νὰ γίνῃ μετὰ ξένου ἐκ μακρινῆς χώρας· δὲν στέργουσι δέ, διὰ τὴν πρὸς τὴν ξενιτειὰν ἀντιπάθειαν τοῦ Ἕλληνος, καὶ οἱ ἀδελφοί, πλὴν τοῦ Κωνσταντῆ, ὅστις δὲν ὁρμᾶται εἰς τοῦτο ἐκ φιλαυτίας, ὡς ὑπέλαβεν ὁ Βόλλνερ (1). Αἱ παρακελεύσεις τοῦ Κωσταντῆ πρὸς νύμφευσιν τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, παντελῶς ἄλλην ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσιν τῷ ἕλληνι ἀκροατῇ· ὁ νοῦς τούτου προσηλοῦται μόνον εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ξενιτευομένου ἀδελφοῦ, τοῦ μακροταξειδάρη· τὸ αἴσθημα τῆς ἰδιοτελείας ἐξαφανίζεται πρὸ τοῦ πόθου, τοῦ ἑλληνικωτάτου πόθου, τῆς μειώσεως τῶν ἀφορήτων δεινῶν τῆς ξενιτειᾶς. Ὁ Κωσταντῆς θὰ εὑρίσκῃ παρηγοριὰν ἐν τῇ χώρᾳ, ἐν ᾗ ὁ οἶκος τῆς ἀδελφῆς, καὶ αὕτη δὲν θὰ αἰσθανθῇ τὸν πόνον τῆς ξενιτειᾶς, συχνότατα βλέπουσα τὸν ἀδελφόν. Ἀλλ' ἡ μήτηρ φέρει ἄλλην ἀντίρρησιν, ἀπορρέουσαν ἐξ ἀκραιφνοῦς ἑλληνικοῦ αἰσθήματος, τοῦ οἰκογενειακοῦ φίλτρου, τοῦ ἐπιτάσσοντος τὴν συμμετοχὴν πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ἐν τοῖς εὐτυχήμασι καὶ ἐν τοῖς δυστυχήμασι. Καὶ ὁ Κωσταντῆς ὑπόσχεται ὅτι ἂν τύχῃ λύπη ἢ χαρά, πάντως θὰ φέρῃ τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν μητέρα, ἐπιλαθόμενος νὰ μνησθῇ τῆς ὑπὸ τοῦ θανάτου λύσεως τῆς ὑποσχέσεως, ἔνοχος οὕτω γενόμενος ὕβρεως, κατὰ τὰς ἑλληνικὰς δοξασίας, ὕβρεως ἣν ἀμειλίκτως τιμωρεῖ τὸ θεῖον. Ὕβρις εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τῆς μητρὸς πρόσκλησις τοῦ νεκροῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεως, τῆς ὕβρεως δὲ ταύτης δίδωσι δίκην θνήσκουσα. Ἐπῆλθε χρόνος δύστυχος, ἀπέθανον οἱ ὀκτὼ ἀδελφοί, ἐφονεύθη καὶ ὁ Κωσταντής, διότι μόνον οἱ βιαίως θανόντες ἐγείρονται τοῦ τάφου, κατὰ τὰς προλήψεις, ἃς ὁ λαὸς ἡμῶν ἐτήρησε μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ Κωσταντῆς ἔταξεν ἐγγυητὴν τῆς ὑποσχέσεως τὸν Θεόν (2), καὶ οὗτος ἐφορᾷ εἰς τὴν ἐκ-

(1) Wollner σ. 268.

(2) Ὅμοιον τύπον ὑποσχέσεως ἀπαντῶμεν καὶ ἐν ἑτέροις ᾄσμασι

Βάλλω τὸν ἥλιον νηγγυστὴ καὶ τὰ βουνὰ μαρτύρους.
(Τραπεζούντιον· Φιλολ συνέκδημος 1849 σ. 431).
Βάλαν τὸν ἥλιο μάρτυρα καὶ τὸ φεγγάρ' ἐγγύη.
(Ἰατρίδης σ. 66).

καὶ παρὰ τῷ βυζαντίῳ χρονογράφῳ Γεωργίῳ τῷ ἁμαρτωλῷ (Χρονικὸν Δ'. 248 σ. 630 Muralt)· « δέδωκεν ἐγγυητὴν τὸν μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Θεόδωρον ».

τέλεσιν ταύτης. Ἀνίσταται τοῦ τάφου ὁ νεκρός, πορεύεται εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς, καὶ ἐκτυλίσσονται πρὸ ἡμῶν σκηναὶ ἀπαραμίλλου κάλλους, ἡ συνάντησις ἐν τῷ χορῷ, ἡ ὑπὸ τῶν πτηνῶν ἀποκάλυψις τῆς φρικτῆς ἀληθείας, ἡ ἀγωνία τῆς ἀδελφῆς προσπαθούσης νὰ ἐξακριβώσῃ ταύτην καὶ ἡ συνάντησις τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης. Μόνον παράχορδον καὶ ψεκτέον ἐν τῇ ὅλῃ οἰκονομίᾳ τῆς διηγήσεως εἶναι ὁ θάνατος ταύτης, ἀνεξήγητος ὢν καὶ ἀδικαιολόγητος. Ἀλλ᾽ ἴσως εἶναι τοῦτο προσθήκη μεταγενεστέρα, ἡ δὲ λύσις ἐν τῷ ἀρχετύπῳ ᾄσματι ἦν διάφορος, καὶ δὴ ἡ ἐν τῇ Δ´ παραλλαγῇ μεταμόρφωσις τῆς ἀδελφῆς εἰς γλαῦκα, τὸ δυσοίωνον πτηνὸν τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς καταστροφῆς. Ἡ μεταμόρφωσις φέρεται καὶ ἐν ἑτέρᾳ μεσσηνιακῇ παραλλαγῇ, ἧς τοὺς τρεῖς τελευταίους στίχους ἐδημοσιεύσαμεν πρὸ ἐτῶν.

Παρακαλιέται 'ς τὸ Θεὸ ἡ Ἀρετὴ καὶ λέει.
—« Θε' μου καὶ κάμε με πουλί, κάμε με κουκουδάγια,
νὰ περπατῶ 'ς τοῖς ἐρημιαῖς, νὰ κλαίου τοὺς ἀδελφούς μου ». (1).

Τοιύτη λύσις καὶ τεχνικωτέρα εἶναι, καὶ σύμφωνος καθόλου ταῖς μυθολογικαῖς παραστάσεσι τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, καθ᾽ ἃς ἡ μεταμόρφωσις ἐπέρχεται ἢ πρὸς τιμωρίαν στυγεροῦ ἐγκλήματος ἢ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀναξιοπαθοῦντος ἀπὸ μεγίστης ὀδύνης καὶ θλίψεως.

Τοιοῦτο μὲν τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα· τὰ δὲ σλαβικὰ ἀμοιροῦσι τῶν κατὰ μέρος καλλονῶν τούτου ἢ διατηροῦσι μόνον ἴχνη παραμεμορφωμένα αὐτοῦ, ἐλλείπει δ᾽ ἐξ αὐτῶν καὶ ἡ τεχνικὴ συναρμογὴ τῶν καθ᾽ ἕκαστον, ἡ τὴν ἑνότητα τοῦ συνόλου ἀπαρτίζουσα, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ δικαιολογία τῶν ἐκτεθειμένων γεγονότων. Τὴν κόρην ζητοῦσιν εἰς γάμον ἀπὸ τὰ ξένα, ἀορίστως καὶ ἀσαφῶς, οὐχὶ ἐξ ὡρισμένης χώρας, καὶ δὴ ἐκ τῆς Βαβυλῶνος, ὡς ἐν τῷ ἑλληνικῷ. Στέργουσιν οἱ ἀδελφοί, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ μήτηρ· ἀκατάληπτον τοῦτο, ἀφ᾽ οὗ ὁ γάμος ἐν τῇ ξένῃ οὐδὲν ἔχει τὸ ἀπᾷδον πρὸς τὰ σλαβικὰ ἔθιμα· μόνον ἐν τῇ δευτέρᾳ παραλλαγῇ τοῦ βουλγαρικοῦ ᾄσματος, τῇ μάλιστα προσεγγιζούσῃ τῷ ἑλληνικῷ, δὲν δέχονται οἱ ἄλλοι ἀδελφοί, πλὴν τοῦ Δημητάρ, συνηγοροῦντος ὑπὲρ του γάμου. Ὑπισχνοῦνται οἱ ἀδελφοὶ ὅτι θὰ ἐπισκέπτονται τακτικῶς τὴν ἀδελφήν των· ἀλλὰ θνήσκουσιν ἐκ πανώλους· διατί; τὸ σερβικὸν ᾆσμα καὶ ἡ δευ-

(1) Πανδώρα· 1867 τ. ΙΗ´ σ. 94.

τέρα παραλλαγὴ τοῦ βουλγαρικοῦ οὐδαμῶς ἐξηγοῦσι τοῦτο· ἀλλ᾽ ἡ πρώτη τοῦ βουλγαρικοῦ παραλλαγὴ ἀναφέρει τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου εἰς κατάραν τῆς μητρός, κατάραν σκληροτάτην καὶ ἀδικαιολόγητον· διότι χωρὶς νὰ φανῇ ἐναντιουμένη εἰς τὴν ὁμόφωνον θέλησιν τῶν υἱῶν, ἐπικαλεῖται ὅμως κατ᾽ αὐτῶν τὴν πανώλη, ὅπως θερίσῃ καὶ τοὺς ἐννέα υἱοὺς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν· δηλονότι διὰ τὴν ὑπανδρείαν τῆς θυγατρός της εἰς τὰ ξένα ζητεῖ τὸν ὄλεθρον συμπάσης τῆς οἰκογενείας αὐτῆς.

Ἡ θυγάτηρ ἐν τῇ ξένῃ θλίβεται μὴ βλέπουσα τοὺς ἀδελφούς· ὁ Θεὸς τὴν εὐσπλαγχνίζεται καὶ διατάσσει ἀγγέλους του νὰ ζωογονήσωσιν ἕνα τῶν ἀδελφῶν, ἵνα τὴν ἐπισκεφθῇ. Ὁποία ἡ διαφορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος ἀπὸ τῶν σλαβικῶν! Ἐν ἐκείνῳ ὁ Θεός, ὡς ἐγγυητὴς τῆς ὑπὸ τοῦ Κωσταντὴ δοθείσης τῇ μητρὶ ὑποσχέσεως, μεριμνᾷ περὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς. Δὲν παρίσταται ὅμως αὐτοπροσώπως δρῶν, διότι οἱοσδήποτε λόγος θὰ ἦτο ταπεινότερος τῆς περὶ τοῦ θείου μεγαλείου ἰδέας· ἀλλ᾽ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποσιωπήσεως τὸ ᾆσμα προσκτᾶται δύναμιν καὶ ὕψος· τὰ πάντα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐκτελεῖται βουλὴ Θεοῦ, εἰ καὶ μόνα τὰ πτηνὰ ὑποδηλοῦσι τοῦτο, τὰ διὰ τοῦ κελαδήματος ἐκφράζοντα τὴν φρίκην ἐπὶ τῷ θεάματι τοῦ πρὸ αὐτῶν παρελαύνοντος ζεύγους καὶ ἀναφωνοῦντα ὅτι διορῶσι μέγα θαῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἐν τοῖς σλαβικοῖς ὅμως ᾄσμασιν ὁ Θεὸς δὲν ἀπαξιοῖ νὰ ὁρίσῃ μετὰ πολλῆς λεπτολογίας πάντα ὅσα ἤθελον συντελέσῃ πρὸς ἐπίτευξιν, οὐχὶ τῆς ἐκτελέσεως ἱερᾶς ὑποσχέσεως. ἀλλὰ τῆς προσκαίρου παραμυθίας θλιβομένης ἀδελφῆς. Διατάσσει τοὺς ἀγγέλους του νὰ ἐμβάλωσι ψυχὴν εἰς τὸν ἀδελφόν, καὶ καθοδηγεῖ αὐτοὺς πῶς νὰ κατασκευάσωσι δῶρα βδελυρώτατα· ἄρτους ἀπὸ τὸ χῶμα τοῦ τάφου καὶ χαρίσματα ἀπὸ τὸ σάβανον, κατὰ τὸ σερβικὸν ᾆσμα, ἢ πῆτταν ἀπὸ ἓν πέταλον καὶ ἀγγεῖον οἴνου ἀπὸ τὴν πλάκα τοῦ τάφου, κατὰ τὴν πρώτην τοῦ βουλγαρικοῦ παραλλαγήν. Αἱ ἀποτρόπαιοι σκηναὶ τοῦ χοροῦ τῶν Μακαβρῶν τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης, οὐδὲν παρουσιάζουσι προσόμοιον τοιαύτῃ εἰδεχθεῖ εἰκόνι.

Φθάνει ὁ ἀδελφὸς εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς, αὕτη περιπτυσσομένη ἐλέγχει αὐτὸν τρυφερῶς διότι τὴν ἐγκατέλιπε καὶ τὸν ἐρωτᾷ ἀποτόμως διατί ἐγίνη τόσον μαῦρος, ὡς νὰ ἐξῆλθε ἐκ τοῦ τάφου. Τοιαύτας ἐρωτήσεις ποιεῖται καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ᾄσματι ἡ ἀδελφή·

ἀλλ᾽ἀφ᾽οὗ πρῶτον τὰ πτηνὰ ἐνέβαλον αὐτῇ τὰς δεινὰς ὑπονοίας. Ἐν τῷ σερβικῷ ἡ ἀδελφὴ θέλει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, ὅπου βεβαίως δὲν τὴν ἀναμένει ἡ μήτηρ· οὐδένα λόγον ἔχει ἡ τοιαύτη ἀπόφασις, μόνον ὑπὸ τῆς δευτέρας βουλγαρικῆς παραλλαγῆς ἀτελῶς δικαιολογουμένη· οἱ ἀδελφοὶ εἶχον ὑποσχεθῇ νὰ τὴν φέρωσιν εἰς τὰ *περβίτια*, ἔθιμον βουλγαρικόν, οὗ ἀντίστοιχον σερβικὸν δὲν εἰξεύρομεν. Ἀλλ᾽ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀδελφοῦ ἔληξε· τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα ἦτο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀδελφήν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὴν εἰς τὴν μητέρα· ὅθεν ἡ ἐπάνοδος οὐ μόνον ἄνευ λόγου γίνεται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅμως ὁ ἀδελφός, καίπερ εἰδὼς ὅτι εἰς ὄλεθρον ἄγει τὴν ἀδελφήν, ἀσθενῶς ἀποτρέπει ταύτην, εἶτα δὲ πειθόμενος τὴν παραλαμβάνει μεθ᾽ἑαυτοῦ· τὸ ἀσυνείδητον ὄργανον τῆς θείας βουλήσεως παρίσταται ἀντιστρατευόμενον ταύτῃ. Ἐναγκαλισθεῖσα τὴν μητέρα ἡ θυγάτηρ θνήσκει, θνήσκει δὲ καὶ ἐκείνη ἄνευ αἰτίας.

Τοιαύτη ἡ οἰκονομία τοῦ σερβικοῦ μάλιστα ᾄσματος, ὃ ὑπέρτερον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνεκήρυξεν ὁ Βόλλνερ. Τὰ πάντα ἐλέγχουσιν, ὅτι ἐποιήθη κατὰ μίμησιν βουλγαρικοῦ προτύπου, διότι τὰ βουλγαρικὰ ᾄσματα, μᾶλλον προσεγγίζοντα τοῖς ἑλληνικοῖς, διετήρησαν εἰ καὶ οὐχὶ πλήρη καὶ ἀδιάφθορον τὴν ἐσωτερικὴν δικαιολογίαν τῶν γεγονότων, ἅπερ ἀφηγοῦνται. Διεφύλαξαν δὲ τὰ βουλγαρικὰ καὶ πλείονα ἴχνη τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως. Τὸ ὄνομα τοῦ Κωσταντὴ παρέμεινεν ἐν τῇ πρώτῃ βουλγαρικῇ παραλλαγῇ. Οἱ ἀδελφοὶ πάντες, καὶ οὐχὶ μόνος ὁ Κωνσταντής, ὑπισχνοῦνται τῇ ἀδελφῇ ἀπ᾽εὐθείας (1) νὰ τὴν φέρωσιν εἰς τὰ *περβίτζα*· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ παραλλαγῇ μόνος ὁ Δημητὰρ ὑπισχνεῖται τοῦτο, μὴ στεργούσης τῆς μητρὸς νὰ νυμφεύσῃ μακρὰν τὴν κόρην της, ὡς ἐν τῷ ἑλληνικῷ. — Ἡ μάννα καταρᾶται τοὺς ἀδελφοὺς πάντας. — Ἡ μάννα, κατὰ τὴν πρώτην παραλλαγήν, μετὰ τὸν θάνατον τῶν υἱῶν, ἐγένετο μαῦρος κοῦκκος, ἤτοι ἔκραζεν ὡς κοῦκκος, ἀλλὰ δὲν μετεμορφώθη· (ἐν τῷ σερβικῷ ἀκούεται ἐκ τῆς οἰκίας τὸ μοιρολόγι τῆς μάννας, ὡς λάλημα κούκκου). — Ἐν τῇ Α´ καὶ τῇ Β´ παραλλαγῇ ἡ ἀδελφὴ ἀποτόμως ἅμα ἰδοῦσα τὸν ἀδελφὸν ἐρωτᾷ, διατί εἶναι κίτρινος, ἢ διατί μυρίζει χῶμα, καὶ ἀπαντᾷ

(1) Καὶ ἐν τῇ Η´ ἑλληνικῇ παραλλαγῇ ὁ Κωσταντὴς ὑπισχνεῖται εἰς τὴν ἀδελφὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν μητέρα.

ἐκεῖνος προφασιζόμενος. — Ὁμοίως ἐν ταῖς αὐταῖς παραλλαγαῖς πτηνὸν ἀπορεῖ βλέπον διερχόμενον νεκρὸν μετὰ ζῶντος. — Ἐν τῇ Γ' παραλλαγῇ ἀναφέρεται ξηρὰ ἡ ἐρώτησις τῆς ἀδελφῆς περὶ ἀλλαγῆς τῆς ἐσθῆτος, ἐλλείπει δὲ ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ φερομένη ἀπόκρισις τοῦ ἀδελφοῦ, μετὰ λεπτότητος ὑπαινισσομένου τὰς ἐπισυμβάσας τῇ οἰκογενείᾳ μεγάλας συμφοράς, — Μένει ὁ ἀδελφὸς πρὸ τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἀφανίζεται, μόνη δὲ πορεύεται εἰς τὴν ἔρημον κεκλεισμένην οἰκίαν ἡ ἀδελφή. — Ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ θνήσκουσιν ἀμφότεραι.

Οἱ λόγοι ὅμως οὗτοι δὲν θὰ ἤρκουν, καθ' ἡμᾶς, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης ὅτι κατὰ τὸ ἑλληνικὸν πρότυπον ἐποιήθησαν τὰ σλαβικὰ ᾄσματα. Ἵνα βεβαιωθῇ ἡ ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἕτερον ἔθνος μετάδοσις ᾀσμάτων ἢ ἄλλων μνημείων τῆς δημώδους ἀγράφου φιλολογίας δέον νὰ προσεπικουρῶσι καὶ λόγοι ἱστορικοί, ἀποδεικνύντες ὅτι ὑπῆρχέ ποτε φιλολογικὴ ἐπικοινωνία τῶν ἐθνῶν ἐκείνων, ὅτι μνημεῖα τοὐλάχιστον τῆς γραπτῆς φιλολογίας μετεφράσθησαν ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην γλῶσσαν. Ὅθεν καὶ ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἄλλο τεκμήριον τῆς πρωτοτυπίας τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος, πάλιν δυσκόλως θὰ συνετασσόμεθα τῇ γνώμῃ τοῦ κ. Ψιχάρη, εἰκάζοντος ὅτι τοῦτο ἐποιήθη κατὰ μίμησιν σλαβικῶν, διότι βέβαιον εἶναι, ὅτι οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες παρέλαβόν τι ἐκ τῆς σλαβικῆς φιλολογίας, ἥκιστα δὲ ᾄσματα δημώδη. Ἐκ τῶν βυζαντίων συγγραφέων μόνος Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ποιεῖται μνείαν σλαβικῶν ᾀσμάτων. «Τῆς γε μὴν ἑπομένης θεραπείας . . . . ἦσαν οἱ φωναῖς ἐχρῶντο καὶ μέλεσι τραγικοῖς· ᾖδον δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν, ὧν οἷον κλέος ἀκούομεν, οὐδέ τοι ἴδμεν» (1). Σφόδρα δὲ καταφρονητικῶς λαλεῖ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων τῶν Βουλγάρων ὁ αὐτὸς συγγραφεύς· «λῆρος γὰρ τοῖς ἐκεῖ παίδευσις ἅπασα καὶ ῥυθμὸς καὶ μοῦσα ἐμμελὴς ἱερᾶς ὑμνῳδίας, βάρβαρον ἠσκηκόσι γλῶτταν ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἤθη μάλα γέ τοι εὐφυῶς προσήκοντα σκαπάνῃ. Οὐ γὰρ μιξοβάρβαρον μέν, εὔρυθμον δὲ τὸν ἦχον προὔφερον, . . . ἀλλ' ὅλον βοσκηματώδη καὶ ὄρειον καὶ ὁποῖον ἂν οἱ νομάδων ᾄσαιεν παῖδες, ὁπότε πρὸς τὰς

(1) Νικηφ. Γρηγορ. Η', 18 σ. 377 Bonn.

» ῥαχίας καὶ τὰς νάπας τὸ ποίμνιον ἄγοιεν ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ, ὅτε τε » γλάγος ἄγγεα δεύοι» (1) Πάνυ ἄρα ἀμφίβολον, ὅτι τοιαῦτα ᾄσματα ἐζήλωσαν οἱ βυζάντιοι, καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετέφρασαν.

Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ τοῖς Σλάβοις· τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἐθνῶν ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ Ι΄ ἰδίᾳ αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἕλληνας ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία, καὶ πληθὺν ἄλλων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσσοι καὶ Σέρβοι (2). Ἐν τοῖς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων μεταφρασθεῖσιν ἑλληνικοῖς ἔργοις συγκατελέγετο πιθανῶς καὶ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, πρὸς ὃ στενωτάτην ἔχει σχέσιν τὸ δημῶδες ᾆσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, εἰς τὸν ἀκριτικὸν ἀναμφηρίστως ὑπαγόμενον κύκλον. Τὸ κείμενον τῆς βουλγαρικῆς μεταφράσεως δὲν περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἀλλ' ἡ σῳζομένη ῥωσσικὴ ἐγένετο, κατὰ τοὺς σλαβολόγους, ἐκ νοτιοσλαβικῶν καὶ δὴ σερβικῶν μεταφράσεων (3)· οἱ δὲ Σέρβοι τὰ πλεῖστα ἐν τῇ φιλολογίᾳ των ἑλληνικὰ ἔργα δὲν μετέφρασαν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' ἐκ βουλγαρικῶν μεταφράσεων (4).

Ἀλλ' ὑπάγεται ἀληθῶς εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον τὸ δημῶδες ᾆσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ; διότι τούτου ἀποδεικνυμένου καὶ ἡ πηγὴ τῶν σλαβικῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ γίνεται κατάδηλος (5).

Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκον πρῶτοι οἱ ἐκδόται τοῦ ἔπους κκ. Σάθας καὶ Λεγράνδ (6), ἀλλὰ πλὴν τοῦ Rambaud (7), πάντες οἱ

(1) Αὐτ. σ. 379.

(2) B. Jirecek, Geschichte der Bulgaren. Prag, 1876.— A. N. Pypin u. V. D. Spasovich, Geschichte der slavischen Literaturen. Leipzig, 1880 τ. I.

(3) Wesselofsky, Bruchstücke des byzantinisshen Epos in russischer Fassung. ἐν Russischen Revue. 1875 τ. VI σ. 540. Βλ. καὶ Pypin, ἔνθ. ἀν. σ. 212.

(4) Pypin, αὐτ. σ. 202 κε.

(5) Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους (σ. XLIX) οἱ κκ. Σάθας καὶ Λεγρὰνδ λέγουσιν ὅτι « πολλοὶ βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀναφέρουσιν, ὅτι δημώδη ἑλληνικὰ ᾄσματα ἦσαν κοινότατα ἐν σλαβικαῖς χώραις.» οὐδεμίαν ὅμως ἐπάγουσιν μαρτυρίαν τούτου.

(6) Sathas-Legrand αὐτ.

(7) Ἐν Revue des deux Mondes 1875 τ. X σ. 933.

μνημονεύσαντες ταύτης τὴν ἐθεώρησαν ἀπίθανον καὶ ἀβάσιμον (1). Καὶ ἦτο εὔκολος ἡ ἀνασκευὴ αὐτῆς. Πρὸς ἀπόδειξιν ἔφερον δύο μόνον λόγους, οὐχὶ πολὺ ἰσχυροὺς ἀναμφιβόλως. Τὴν ταὐτότητα (ἐν τῇ Ι' παραλλαγῇ) τοῦ ὀνόματος τῆς ἀδελφῆς τοῦ Κωνσταντίνου Εὐδοκίας καὶ τῆς συζύγου τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, καὶ ἔπειτα τὴν ἄρνησιν τῆς συζύγου τοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα νὰ νυμφεύσῃ τὴν θυγατέρα της τῷ ἐμίρῃ Μουσούρ. Ὅθεν μετὰ πολλῆς εἰρωνείας μνημονεύων καὶ ἀνασκευάζων τοὺς λόγους τούτους ὁ Βόλλνερ ἀποφαίνεται, ὅτι παντὶ ἔχοντι ὀφθαλμοὺς εἶναι πρόδηλον ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὸ ἔπος καὶ τὸ δημῶδες ᾆσμα· ὁ δὲ κ. Ψιχάρης ὅτι ὅλως διάφορα τῶν ἐν τῷ ᾄσματί εἰσι τὰ ἐν τῷ ἔπει ἐκτιθέμενα γεγονότα, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ περίληψις τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔπους καταδείκνυσι τὸ ἀβάσιμον τῆς εἰκασίας τῶν ἐκδοτῶν αὐτοῦ.

Ἡ ἔκδοσις καὶ ἄλλων κειμένων τοῦ βυζαντιακοῦ ἔπους, διευκολύνουσα καὶ σπουδαίως ὑποβοηθοῦσα τὴν μελέτην τῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὴν δημώδη ποίησιν (2) καὶ ἡ γνῶσις πλειόνων παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος, καθιστᾶσιν ἡμῖν δυνατὴν τὴν ἀπόδειξιν τῆς γνώμης περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἣν μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας ἐξήνεγκον οἱ πρῶτοι ἐκδόται τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Οἱ πολεμήσαντες τὴν γνώμην ταύτην δὲν εἶχον ὁμολογουμένως ἄδικον, κρίνοντες ἀνεπαρκῆ τὰ προσαγόμενα πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς ἐπιχειρήματα. Ἀλλ' αἱ μὴ ἐξετασθεῖσαι παραλλαγαὶ τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος καὶ τὰ δημοσιευθέντα κατόπιν κείμενα τοῦ ἔπους παρέχουσιν ἡμῖν ἀποδείξεις πειστικωτάτας περὶ τῆς σχέσεως τούτου πρὸς ἐκεῖνο. Οὐδεμίαν δὲ ῥοπὴν ἔχει, νομίζομεν, εἰς τὸ ζήτημα ἡ ἐξέτασις περὶ τοῦ πότερά εἰσι τὰ παλαίτερα καὶ ἀρχέτυπα, τὰ δημοτικὰ ᾄσματα ἢ τὸ ἔπος· εἴτε ἐκ τοῦ κύκλου τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων τοῦ λαοῦ ἐποιήθη

(1) Σ. Π. Λάμπρου, Βιβλιοκρισία περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Σάθα καὶ Λεγρὰνδ σ. 2, καὶ ἐν Ἀθηναίῳ. — F. Liebrecht, Zur Volkskunde. 1879 σ. 196. — Wollner σ. 264 κε. — Psichari σ. 12 κε.

(2) Ὁ πρῶτος τόμος συλλογῆς τῶν δημοτικῶν ἑλληνικῶν ᾀσμάτων, ἣν σκοποῦμεν νὰ ἐκδώσωμεν, περιέχει ὑπὲρ τὰ ὀκτακόσια ᾄσματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἐκδεδομένα τε καὶ ἀνέκδοτα. Τὸ μέγα πλῆθος αὐτῶν καταφαίνεται ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὴν συλλογὴν τοῦ Passow, ἥτις καίπερ περιλαμβάνουσα σχεδὸν πάντα τὰ μέχρι τοῦ 1860 γνωστὰ ᾄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, περιέχει ἑπτακόσια περίπου ᾄσματα παντοίας ὕλης, ὧν ὀλίγα μόνον τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου.

τὸ ἔπος, εἴτε ἐξ ἐπεισοδίων τοῦ ἔπους μεταβαλλομένων ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ παραφθειρομένων διεπλάσθησαν τὰ ᾄσματα, προδήλου οὔσης τῆς πρὸς ἄλληλα ὁμοιότητος τοῦ ἔπους καὶ τῶν ᾀσμάτων, οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ταῦτα ἐποιήθησαν κατὰ μίμησιν σλαβικῶν. Πιθανώτατον ἀπ' ἐναντίας, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς μῦθος μετεδόθη τοῖς Σλάβοις διὰ τῆς αὐτῆς καὶ τὸ ὑπὸ ὑπὸ τούτων μεταφρασθὲν ἑλληνικὸν ἔπος ὁδοῦ, ἂν μὴ ἐλήφθη ἐξ αὐτῶν τῶν σλαβικῶν τούτου μεταφράσεων.

Εἰσὶ δ' αἱ ὁμοιότητες τοῦ ἔπους καὶ τοῦ ᾄσματος αὗται :

Α'. Τὰ ὀνόματα τῶν δρώντων προσώπων· ὁ ἀδελφὸς ὀνομάζεται Κωνσταντῖνος ἐν πάσαις ταῖς παραλλαγαῖς τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος καὶ ἐν τῇ Α' τοῦ βουλγαρικοῦ, πρεσβύτερος δὲ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ Ζ' ἑλληνικῇ παραλλαγῇ. Ἐν τῷ ἔπει ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν λέγεται ἐπίσης Κωνσταντῖνος (1). — Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος εἶναι συνηθέστατον ἐν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου.

Τὴν ἀδελφὴν ὀνομάζει Εἰρήνην (κὺρ Ἐρὴν) ἡ τραπεζουντία Η' παραλλαγή. — Εἰρήνη δὲ καλεῖται ἡ ἀδελφὴ καὶ ἐν τῷ ἔπει (2).

Ἐν ταῖς πλείσταις ὅμως τῶν παραλλαγῶν ὀνομάζεται Ἀρετή, τὸ δ' ὄνομα τοῦτο δὲν εἶναι σπάνιον ἐν ᾄσμασι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου (3). Ἐπίσης ἐν τοῖς αὐτοῖς ᾄσμασι ἀναφέρεται συχνάκις καὶ τὸ ὄνομα τῆς Εὐδοκίας (4).

Β'. Ἡ μάννα εἶναι χήρα. Ρητῶς ἀναφέρεται τοῦτο ἐν τῇ ΙΓ' καὶ τῇ ΙΔ' παραλλαγῇ· αἱ λοιπαὶ ὑποδηλοῦσι τὴν χηρείαν τῆς μητρός, μὴ μνημονεύουσαι τὸν πατέρα, πλὴν τῆς ΙΕ' ἐν ᾗ γίνεται καὶ

(1) Σάθα-Λεγρὰνδ στ. 303. — Lambros, Collection des romans Grecs. P. 1880. στ. 187. — Μηλιαράκη, Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας. Ἐν Ἀθ. 1881, στ. 320.

(2) Ἐν τῷ κειμένῳ οὐ μνημονεύει ὁ Δαπόντες. (Lambros σ. C.). — Μηλιαράκ. στ. 68. — Λάμπρος στ. 67.

(3) Μανούσου Β' σ. 29. — Legrand, Recueil ἀρ. 138. — Ἐθνικ. Ἡμερολ. 1865. σ. 42 κε. τοῦ 1866 σ. 258-259· — Βύρωνος τ. Β' σ. 191-192 κλπ. — Ἐν τραπεζουντίοις ᾄσμασι τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἡ θνήσκουσα μνηστὴ τοῦ Κωσταντὴ λέγεται Ἀρετὴ (Εὔξεινος Πόντος, 1880 σ. 143. 224. 239) ἢ Εἰρήνη (Deffnre's Archiv σ. 123).

(4) Βλ. πλὴν τῶν ἀφηγουμένων τὴν ἁρπαγὴν τῆς Εὐδοκίας ὑπὸ τῶν Ἀπελατῶν καὶ ἓν ἴμβριον ᾆσμα ἐν τῷ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. συλλ. τ. Θ' σ. 359.

πατρὸς μνεία. Κατὰ τὸ ἔπος, ὅτε ἡρπάγη ἡ Εἰρήνη ὁ πατὴρ ἦτο εἰς τὸν πόλεμον (1), ἢ εἰς ἐξορίαν (2), ἢ

εἰς κἄποιον ταξεῖδι,
'ς ἐκεῖνο ποῦ τὸν ἐξώρισαν λαὸν νὰ συναθροίσῃ (3).

ὅθεν καὶ μόνης τῆς μητρὸς ζητεῖται ἡ συγκατάθεσις διὰ τὸν γάμον (4). Ἐν τῇ ῥωσσικῇ ὅμως μεταφράσει τοῦ ἔπους, ἡ μάννα εἶναι πτωχὴ χήρα ἐκ βασιλικοῦ γένους (5).

Γ'. Ἀριθμὸς ἀδελφῶν. Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι δὲν πρέπει νἀποδοθῇ ἰδιάζουσά τις ἔννοια εἰς τὸν ἀριθμὸν ἐννέα τῶν ἀδελφῶν. Δύο τῶν παραλλαγῶν (ἡ Η' καὶ ἡ ΙΓ') ἀναφέρουσιν ὀκτὼ ἀδελφούς, Κατὰ τὸ ἔπος πέντε ἦσαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονίκου (6), κατὰ δὲ τὴν ῥωσσικὴν μετάφρασιν τρεῖς (7).

Δ'. Τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν κ' ἥλιος δὲν σοῦ τὴν εἶδε (8)· 'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες κτλ. Τὴν ἐξήγησιν τούτων παρέχει τὸ ἔπος. Μάντις ἢ ἀστρολόγοι προεῖπον τῷ πατρί, ὅτι θ' ἁρπάσῃ ὁ Ἀμιρᾶς τὴν κόρην, ὅταν γείνῃ δώδεκα ἐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἔκτισεν ἐκεῖνος πρὸς κατοικίαν της ἴδιον παλάτιον καὶ ἐπιμελῶς τὴν ἐφρούρει (9).

Ε'. Προξενιὰ ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα. Ἐν τῷ ἔπει ὁ Ἀμιρᾶς, ὁ νυμφευθεὶς τὴν Εἰρήνην λέγεται κύριος Συρίας, καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ Μηλιαράκη ἐκδοθεῖσαν διασκευὴν τοῦ Εὐσταθίου,

ἐτράφη εἰς τὴν Συρίαν,
'ς τὴν Βαβυλῶνα τὴν καλήν, τὴν πόλιν τὴν μεγάλην (10).

(1) Λάμπρ. στιχ. 121.
(2) Ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κρυπτοφέρρης. (Lambros σ. XCII).
(3) Μηλιαράκη στ. 290. 508.
(4) Μηλιαράκη στ. 576 κε. — Λάμπρ. 507. — Σάθ.-Λεγρὰνδ στ. 138.
(5) Wesselofsky ἐνθ. ἀν. σ. 546.
(6) Σάθα-Λεγρὰνδ στ. 67 κε. — Μηλιαρ. στ. 32. 502 κε. — Λάμπρ. στ. 23 κε. — Κείμενον παρὰ Δαπόντε (Λάμπρ. σ. C.). Ἐν καππαδοκικῷ ᾄσματι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ἀναφέρονται ἐννέα υἱοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου, ὧν ὁ εἷς ὀνομάζεται Κωνστάντσινος. (Δελτίον τῆς Ἱστορ. Ἑταιρίας τ. Α' σ. 719).
(7) Wesselofsky σ. 546.
(8) Πρβλ. Δούκ. κεφ. 39 σ. 291 Bonn. «παρθένοι, ἃς οὐχ ἑώρα ἥλιος». — Μηλιαράκ. στ. 1757 «ἐκείνην [Εὐδοκίαν] ὅπου ὁ ἥλιος, οὔποτε δὲν εἶδεν ὅλως.» στ. 1766 «νὰ μάθῃ δὲν ἐδύνετον ὁ ἥλιος ἂν τὴν εἶδεν.»
(9) Μηλιαράκ. στίχ. 51 κε. — Λάμπρ. στ. 45 κε. — Κείμενον παρὰ Δαπόντε. (Λάμπρ. σ. C.)
(10) Μηλιαράκ. στ. 302-303.

Αἱ πλεῖσται τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος ἀναφέρουσιν ὀνομαστὶ τὴν χώραν, ὁπόθεν ἐζητεῖτο εἰς γάμον ἡ κόρη· τὰ σλαβικὰ ὅμως ἀορίστως λέγουσιν, ὅτι ἐνυμφεύθη εἰς τὰ ξένα. Ἡ ἀοριστία αὕτη ἰδιάζει καὶ τῇ ῥωσσικῇ μεταφράσει τοῦ ἔπους· «πάντες οἱ τοπικοί, » οἱ γεωγραφικοὶ καὶ οἱ ἱστορικοὶ προσδιορισμοὶ ἐλλείπουσιν ἐκ ταύ- » της, ἢ γενικῶς καὶ ἀορίστως ὑποδηλοῦνται. Τὸ γεωγραφικὸν μά- » λιστα μέρος περιορίζεται εἰς ἁπλῆν μνείαν τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς » ἀραβικῆς χώρας, τῆς ἑλληνικῆς πόλεως, τοῦ Εὐφράτου καὶ τῶν » τοιούτων » (1).

ϛ'. Ἡ μήτηρ δυσφορεῖ νὰ νυμφεύσῃ τὴν κόρην της εἰς τὰ ξένα. Ἐν τῷ ἔπει φοβεῖται μὴ ὁ γαμβρός, ὡς ἐθνικός, ἀποδειχθῇ ἄστοργος, ἐστερημένος εὐγενῶν αἰσθημάτων (2).

Ζ'. Βάνει ἐγγυητὴν τὸν Θεὸν ὅτι θὰ φέρῃ τὴν ἀδελφήν. — Ἐν τῷ ἔπει ὁ Ἀμιρᾶς, ὁ νυμφευθεὶς ταύτην, τὸν Θεὸν δίδει μάρτυρα νὰ ὑποστρέψῃ πάλιν (3).

Η'. Κατάρα τῆς μητρός. Ἐν τῷ ἔπει ἡ μήτηρ παρακελεύουσα τοὺς υἱοὺς ὅπως σπεύσωσι νὰ ἐπαναγάγωσι τὴν ἀδελφήν, ἀπειλεῖ ὅτι θὰ τοὺς καταρασθῇ, ἂν μὴ ποιήσωσι τοῦτο· ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Κρυπτοφέρρης:

καὶ τὴν κατάραν τὴν ἐμὴν λήψεσθε καὶ πατρῴαν,
εἰ τοῦτο οὐ ποιήσητε καθὼς ὑμῖν ὑπέσχον (4).

Ἐν τῇ τοῦ Εὐσταθίου διασκευῇ ἡ μήτηρ ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον·

μὴν φοβηθῇς τὸν θάνατον παρὰ μητρὸς κατάραν·
μητρὸς κατάραν φύλαγε, κομμάτια κατακόπτου·
καὶ ὅταν ἀποθάνετε ἐσεῖς οἱ πέντε ὅλοι,
τότες ἂς τήν(ε) πάρουσιν ἐκεῖνοι πάντες ὅλοι (5).

(1) Wesselofsky σ. 45.
(2) Μηλιαράκ. στ. 588 κε. — Σάθ.-Λεγρ. στ. 150 κε. Σημειωτέον ἐν παρόδῳ, ὅτι μετὰ τὸν 157 στίχον οὐδὲν λείπει ὡς ἐσφαλμένως ἐσημείωσαντο οἱ ἐκδόται, διότι τὸ «ταῦτα» ἀναφέρεται εἰς τἀνωτέρω. Ὅθεν ἀβάσιμος ἡ εἰκασία τοῦ κ. Ψιχάρη καὶ τὰ πορίσματα ταύτης περὶ Βυζαντίων καταφρονούντων τὰ δημώδη ᾄσματα. Τοὐναντίον πᾶσαι αἱ διασκευαὶ τοῦ ἔπους, μάλιστα δὲ ἡ ὑπὸ Μηλιαράκη, εἰσὶν ἀνάπλεοι δημωδῶν ᾀσμάτων ἢ στίχων τοιούτων, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ θὰ ἀποδείξωμεν.
(3) Σάθ.-Λεγρ. στ. 414. — Μηλιαράκ. στ. 866.
(4) Λάμπρ. σ. XCI.
(5) Μηλιαράκ. στ. 325 κε. Βλ. καὶ στ. 854 κε. — Σάθ. Λεγρ. στ. 402 κε.

Θ΄. Ἡ μήτηρ ζητεῖ τὴν θυγατέρα ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον. Καὶ ἐν τῷ ἔπει ἀπὸ αὐτὸν ζητεῖ τὴν θυγατέρα ἡ μήτηρ, αὐτὸς πρωταγωνιστεῖ ἐν τῇ λυτρώσει τῆς ἀδελφῆς, οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες ἀδελφοὶ σκιάζονται ἐξ ὁλοκλήρου ὑπ' αὐτοῦ. Ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ Πετρίτζη ἡ μήτηρ λέγει τῷ Κωνσταντίνῳ:

Ἔπαρε τὰ ἀδέλφια σου, υἱέ μου Κωνσταντῖνε,
καὶ σῦρε καὶ πολέμα τον 'ς ὅποιον τόπον εἶνε·
καὶ ἐλπίζω εἰς τὸν Θεὸν νὰ φανῇς ἀντρειωμένος
καὶ Ἀμιρᾶς ὁ ἄπιστος νὰ 'βγῇ ἐντροπιασμένος.
Ἐλπίζω καὶ τὴν κόρη μου καὶ σένα ἀδελφή σου
νά τηνε φέρῃς γλήγορα 'ς τὴ συνοδιὰ μαζί σου...
Καὶ παρευθὺς ὁ Κωνσταντὴς τὴν κεφαλή του γέρνει
καὶ τῆς μητρός του τὴν εὐχὴ μὲ ὑπακοὴ παίρνει,
καὶ 'σὰν ἐπῆρεν τὴν εὐχὴ σελλώνει τὸ φαρί του
ὁμοίως κ' οἱ ἐπίλοιποι καὶ ἄλλοι ἀδελφοί του (1).

Ἐν δὲ τῇ διασκευῇ τοῦ Εὐσταθίου·

Αὐτὸς (Κωνσταντῖνος) δ' ἀκούσας τῆς μητρὸς τοὺς λόγους παραυτίκα
τὸν μαῦρον ἐπιλάλησε 'ς τὸν Ἀμιρᾶν ἐπῆγεν
καὶ μετ' αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ ἐφθάσασι κατόπιν·
ἄλογα ἐκαβαλλικεύσασιν ἁρματωμένοι οὗτοι.
Καὶ ὡς εἶδεν ὁ Ἀμιρᾶς τὸν νέον Κωνσταντῖνον,
τῆς κόρης τὸν αὐτάδελφον, ποὔρχετον πρὸς ἐκεῖνον κτλ. (2)

Ι΄. Ἄλογον τοῦ νεκροῦ Κωσταντῆ. Ἐν τῷ ἔπει περιγράφεται θαυμασίως ὁ ἵππος τοῦ Κωνσταντίνου·

Φαρὶν ἐκαβαλλίκευεν φητιλόν, ἀστεράτον,
ἔμπροσθεν εἰς τὸ μέτωπον χρυσὸν ἀστέρα εἶχε,
τὰ τέσσαρά του 'νύχια ἀργυροτζάπωτ' ἦσαν,
καλλιγοκάρφια ἀργυρᾶ ἦτον καλλιγωμένον κτλ. (3)

Καὶ κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ Πετρίτζη·

Τὸ ἄλογο τοῦ Κωσταντῆ ἔτρεχεν 'ς τὸν ἀέρα.
εἰς τὸ κεφάλι εἶχενε ἕναν χρουσὸ ἀστέρα· κτλ. (4)

(1) Λάμπρ. στ. 187 κε.
(2) Μηλιαράκ. στ. 332 κε.
(3) Μηλιαράκ. στ. 338 κε.
(4) Λάμπρ. στ. 201 κε.

ΙΑʹ. Ὁ Κωσταντὴς ἐπανάγει τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν μητέρα. Ἐν τῷ ἔπει ὁ Κωνσταντῖνος νικήσας ἐν μονομαχίᾳ τὸν ἅρπαγα Ἀμιρᾶν ἀνακτᾶται τὴν κόρην, ἣν πάντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπανάγουσιν εἰς τὴν μητέρα.

Ἴσως τις ἀντείπῃ, ὅτι εἰ καὶ τοσαύτη καταπληκτικὴ ὁμοιότης παρατηρεῖται ἐν τοῖς καθ'ἕκαστον, ὅμως ὁ μῦθος τοῦ ᾄσματος καὶ τοῦ ἐν τῷ ἔπει ἐπεισοδίου οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν πρὸς ἄλληλα. Διότι οὐδαμοῦ τοῦ ἔπους ἀναφέρεται ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑποσχέσεως ὑπὸ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἡ ἐπάνοδος τῆς κόρης εἰς τὴν μητέρα καὶ ὁ θάνατος ταύτης, ἅπερ ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τοῦ μύθου ἐν τῷ δημοτικῷ ᾄσματι. Ἀλλ'οὐδαμῶς ἄπορον, οὐδὲ δυσεξήγητον θὰ φανῇ τοῦτο τοῖς μελετήσασι τὴν σχέσιν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων καὶ τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Ἐν μὲν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασιν ἐκτίθενται εἰς τὸν Διγενῆ ἢ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀναφερόμενοι μῦθοι καὶ παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πλούσια λείψανα τῆς παλαιᾶς τῶν προγόνων μυθολογίας, οἱ δ'εὐημερίζοντες διασκευασταὶ τοῦ ἔπους ἀποφεύγουσι τοὐναντίον ἐφ'ὅσον δύνανται πᾶν τὸ μυθῶδες καὶ ἀπίθανον, πρότυπον ἔχοντες τὰς βυζαντιακὰς ἐμμέτρους χρονογραφίας. Ἁπλῆ σύγκρισις διαφόρων κλάδων τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου πρὸς παραπλήσια τοῦ ἔπους ἐπεισόδια οὐδεμίαν καταλείπει περὶ τούτου ἀμφιβολίαν. Παραδείγματα πρόκεινται ἡμῖν τὰ κατὰ τὴν μνηστείαν τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς Εὐδοκίας, τὰ κατὰ τὴν ἁρπαγὴν ταύτης ὑπὸ τῶν Ἀπελατῶν, τὰ κατὰ τὴν πάλην τούτου καὶ τῶν Ἀπελατῶν ἢ τοῦ Χάρου καὶ πλεῖστα ἄλλα. Οὕτως ἐν τῷ δημώδει ᾄσματι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ ἔχομεν νέαν ποιητικὴν διασκευὴν μύθου ἑλληνικοῦ ἀρχαιοτάτου, ἐν τῷ ἔπει ὅμως ἀνευρίσκομεν ἐκεῖνα μόνον τὰ στοιχεῖα τούτου, ὅσα ἦσαν ἐπιτηδειότερα εἰς προσαρμογὴν πρὸς ἱστορικὴν ἀφήγησιν.

Εἶναι δ'ὁ ἑλληνικὸς μῦθος, ὁ περὶ ἐπανόδου νεκροῦ ἐραστοῦ εἰς εἰς τὴν ἐρωμένην. Τὴν νεωτάτην τούτου διάπλασιν ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν θαυμασίων διηγήσεων Φλέγοντος τοῦ Τραλλιανοῦ, καθ'ἣν ἡ νεκρὰ Φιλίννιον, νύκτωρ προσέρχεται εἰς τὸν ἀγνοοῦντα τὸν θάνατον αὐτῆς μνηστῆρα· προσέρχεται δὲ θείᾳ βουλήσει· «οὐ γὰρ » ἄνευ θείας βουλήσεως ἦλθον ἐνταῦθα·» ὑποτίθεται λέγουσα (1). Παραπλήσιος εἶναι ὁ μῦθος τοῦ Πρωτεσιλάου, ὅστις «καὶ μετὰ θάνατον

(1) Φλέγοντος Τραλλιανοῦ, περὶ θαυμασίων Αʹ, Ι.

» ἐρῶν τῆς γυναικός κατὰ μῆνιν Ἀφροδίτης ἠτήσατο τοὺς κάτωθε » ὄντας ἀνελθεῖν, καὶ ἀνελθὼν εὗρεν ἐκείνην ἀγάλματι αὐτοῦ περι- » κειμένην. Αἰτήσαντος δέ, φασι, μὴ ὑστερεῖν αὐτοῦ ξίφει διεχρή- » σατο ἑαυτήν.» (1) ὁ ἀρχέτυπος δὲ μῦθος, εἶναι ὁ τοῦ Ἀδώνιδος, τοῦ μετὰ θάνατον διὰ τὸν ἔρωτα τῆς Ἀφροδίτης ἀνιόντος εἰς τὴν γῆν καὶ δύο μοίρας τοῦ ἐνιαυτοῦ παρὰ ταύτῃ διάγοντος (2).

Οὕτω τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ ἐν τῷ δημώδει ἑλληνικῷ ᾄσματι μύθου, εὑρίσκομεν. οὐχὶ ἐν σλαβικοῖς προτύποις, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μυθολογίᾳ. Ἂν δὲ πειραθῶμεν ᾽νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ μύθου τούτου ἐν τοῖς φυσικοῖς φαινομένοις, δέον νὰ μὴ συνταυτίσωμεν αὐτὸν τοῖς σεληνιακοῖς, ὡς ἐποίησεν ὁ κ. Ψιχάρης (3), ἀλλὰ τοῖς παγκοίνοις πᾶσι σχεδὸν τοῖς λαοῖς μύθοις περὶ ἀναζωογονήσεως τῆς φύσεως ἐν τῷ ἔαρι.

ΔΗΜΩΔΗ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Α'.

(Ἀθῆναι) (4).

Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γυιοὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη...
πραγματευτὴς τὴν γύρεψε πραγματευτὴς τὴν θέλει

(1) Εὐσταθ. εἰς Ἰλιαδ Β, 701 σ. 325. — Λουκιαν., Νεκρ. διάλ. 23. — Σχόλ. εἰς Ἀριστείδ. Κοινὴν ἀπολογίαν σ. 374 C. «τοὺς κάτω δαίμονας ἠτήσατο καὶ ἀφείθη μίαν ἡμέραν, καὶ συνεγένετο τῇ ἑαυτοῦ γυναικί.» — Πρβλ. Φιλοστρατ., Ἡρωϊκ. 2 σ. 663. — Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ μύθου ὁ Πρωτεσίλαος ἀναβιοῖ προσκαίρως, δεήσει τῆς γυναικός· (Hygin., Fab 103. «Quod uxor Laodamia Acasti filia cum audisset eum perisse, flens petit a diis, ut sibi cum eo tres horas colloqui liceret. Quo impetrato a Mercurio reductus [tres horas cum eo colloquuta] est. Quod iterum cum obisset Protesilaus [dolorem pati non potuit Laodamia]. Βλ. καὶ fab. 104. — Μιχ. Ἀκομηνᾶτ. τ. Α' σ. 334 ἔκδ. Λάμπρου. «Οὔκουν πάνυ τι μυθῶδες λογίζομαι, εἰ Πρωτεσίλεως ἢ εἴ τις ἄλλος ἔρωτι γυναικὸς ἰδίας ἀναβιῶναι λέγεται, ὁπότε καὶ νῦν ταὐτόν τι σχεδὸν καινοτομηθὲν ἔγνωμεν.»)

(2) Ἡ πρώτη μνεία τοῦ μύθου τούτου παρὰ Πανυάσιδι (Ἀπολλοδώρ., Γ', ιδ', 4). — Βλ. ἐν ἐκτάσει G. Greve, De Adonide. Lips. 1877 σ. 13 κε. — W. H. Roscher, Ausführliches Lexikon der Mythologie. L. 1884 σ. 70. 72.

(3) Psichari σ. 40.

(4) **Παρὰ τῆς κυρίας Μαριάννης Γρ. Καμπούρογλου.**

ὁποὖχε πύργους τὸ φλωρὶ καὶ μόδια τὸ λογάρι.
Τὴν Ἀρετὼ ἐγύρεψε, γυναῖκα γιὰ νὰ πάρῃ.
— «Καὶ πῶς νὰ τήνε δώσω 'γὼ τὴν Ἀρετὼ 'ς τὰ ξένα
ὁπ' ἔχω γιοὺς ἀρματωλοὺς καὶ 'πᾶνε 'ς τὸ σεφέρι
κι' ἂν τύχῃ λύπη ἢ χαρὰ ποιὸς 'πάει νὰ μοῦ τὴν φέρῃ; »
Πετάχτηκε ὁ Κωσταντής, ὁ μικροκωσταντάκης,
ὁπ' ἤτανε μικρότερος ἀπ' ὅλα του τ' ἀδέλφια·
— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὼ 'ς τὰ ξένα·
κι' ἂν τύχῃ λύπη ἢ χαρὰ καὶ τὴν ἀναζητήσῃς
νεκρὸς ἂν ἦμαι ἢ ζωντανὸς θὰ 'πάω νὰ σοῦ τὴν φέρω.»
Κ' ἡ μάννα τ' ἀπεφάσισεν 'ς τὰ ξένα νὰ τὴ δώσῃ.
Σαράντα 'πᾶνε κ' ἔρχονται 'ς τῆς Ἀρετῶς τὴν πόρτα·
κόβουν τῆς νύφης τὰ προικιὰ καὶ τοῦ γαμπροῦ τὰ ροῦχα.
Κ' ἡ Ἀρετὼ καθότανε κοντὰ 'ς τὸ παραθύρι,
καμάρωνε καὶ κένταγε ὁλόχρυσο μαντήλι.
Τὴν Ἀρετὼ 'παντρέψανε, τὴν στείλανε 'ς τὰ ξένα·
μά 'τυχε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνας μαυρισμένος
τοῦ βασιλιᾶ βουλήθηκε καὶ σήκωσε σεφέρι . . .
κ' ἡ μάννα τους 'σὰν τό μαθε ἔπεσε ν' ἀποθάνῃ·
τὴν Ἀρετὼ ἐγύρευε τὴν Ἀρετὼ γυρεύει·
— «Ἄχ! ποῦ 'σαι, Κωσταντάκη μου, τὴν Ἀρετὼ νὰ φέρῃς,
ὁποῦ τηνε 'παντρέψαμε πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα,
καὶ τώρα τὴν ἀναζητῶ τὰ 'μάτια μου νὰ κλείσῃ.»
Κι' ὁ Κωσταντὴς τινάχτηκε 'ς τὸ χῶμα του ἀπὸ κάτω.
κ' ἔπιασε τὸ στρατὶ στρατί, στρατὶ καὶ μονοπάτι
'ς τὸ σπίτι τους ἐβρέθηκε κ' ἔλυσε τ' ἄλογό του
κ' εὐθὺς ἐκαβαλλίκεψε 'ς τὴν Ἀρετὼ 'πηγαίνει,
'ς τὴν πόρτα της ἐστάθηκε κ' ἡ πόρτά ἦταν κλεισμένη
τῆς πόρτας ἔδωσε κλωτσιὰ καὶ 'ς τὴν αὐλὴ εὑρέθη.
— «Καλός τονε τὸν Κωσταντὴ πῶς ἦλθες τέτοιαν ὥρα;
— Σήκ', Ἀρετώ μου κι' ἄλλαξε κ' ἡ μάννα σὲ γυρεύει.
— Πές μου, ἂν ἦναι γιὰ χαρὰ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου
κι ἂν ἦναι γιὰ λυπητερὰ τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
— Ἔλ', Ἀρετώ, νὰ φύγωμε καλὴ εἶσαι ὅπως εἶσαι.»
'Σ τὴ στράτα ποῦ 'πηγαίνανε, πουλάκια κηλαιδοῦσαν,

δὲν κηλαδοῦσαν 'σὰν πουλϊὰ μήτε 'σὰν χελιδόνϊα
μόν' κηλαδοῦσαν κ'ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ λαλίτσα·
— «Ποϊὸς εἶδε τέτοϊο θάμμασμα, ποϊὸς εἶδε τέτοϊο θᾶμμα
νὰ περπατοῦνε ζωντανοὶ μὲ τοὺς νεκροὺς ἄνταμα;
— Ἀκοῦς, ἀκοῦς, κὺρ Κωσταντή, τί λένε τὰ πουλάκϊα;
— Πουλάκϊα 'ναι κϊ'ἂς κηλαδοῦν, πουλάκϊα 'ναι κϊ'ἂς λένε.
— Θαρρῶ, θαρρῶ, κὺρ Κωσταντή, πῶς χωματϊᾶς μυρίζεις.
— 'Σ τὴ στράτα ποῦ ἐρχούμανε μ'ἔπϊασε μϊὰ βροχοῦλα
καὶ βράχηκαν τὰ ροῦχά μου καὶ χωματϊᾶς μυρίζω.
— Θαρρῶ, θαρρῶ, κὺρ Κωσταντή, πῶς λιβανιᾶς μυρίζεις;
— 'Σ τὴ στράτα ποῦ ἐρχόμανε 'μπῆκα 'ς ἐρημοκκλήσι
καὶ στέγνωσα τὰ ροῦχά μου καὶ λιβανϊᾶς μυρίζω.»
Ἔφτασε 'ς τῆς μαννούλας του τὸ μαυρισμένο σπίτι,
τὴν Ἀρετὼ τὴν ἄφησε 'ς τῆς μάννας της τὴν πόρτα.
Ἀπέρασ' ὅλαις τοῖς αὐλαῖς χωρὶς νὰ 'βρῆ κανένα,
ἐπῆγε καὶ ἐστάθηκε 'σὲ μϊὰ μικρὴ πορτοῦλα·
ἀκούει τὴ μάννα νὰ βογκᾷ νὰ λέῃ τ' ὄνομά της.
— «Ἄχ! ποῦ εἶσαι, ποῦ εἶσαι Ἀρετὼ τὰ 'μάτϊα μου νὰ κλείσῃς;
— Νὰποῦρθα 'γὼ μαννοῦλά μου, γϊὰ νὰ μὲ ἰδῇς νὰ γϊάνῃς.
— Ἄχ! καλῶς ἦρθες, Ἀρετώ, ποϊὸς σ'ἔφερε παιδί μου;
— Ὁ Κωσταντής μας μ'ἔφερε, καὶ κάτω ξεπεζεύει.
— Δὲ θά ἦτανε ὁ Κωσταντὴς θά ἦταν' κανένας ἄλλος
καὶ ὁ Κωσταντὴς σκοτώθηκε 'δῶ καὶ σαράντα 'μέραις·
τὸ περασμένο σάββατο τοῦ καμα τὰ σαράντα.
— Καλὰ τὸ λέγαν τὰ πουλϊὰ 'ς τὴ στράτα ποῦ περνοῦσα·
ποϊὸς εἶδε τέτοιο θάμμασμα, ποϊὸς εἶδε τέτοιο θᾶμμα
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς νεκροὺς ἀντάμα;»
Κ'ἐσφιχταγκαλϊαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
καὶ μ'ἕνα ἀναστεναγμὸ δύο ψυχαῖς ἐβγῆκαν.

Β′.

(Ὄλυμπος) (1)

Μάννα μὲ τοὺς ἐννιὰ ὑγιούς, τὴ μιὰν τὴ θυγατέρα !
'ς τὸν ἥλιο τὴν ἐχτένιζε καὶ 'ς τὸ φεγγάρ' τὴν πλέγει.
Προξενητάδες ἔρχονται 'πὸ μέσ' ἀπὸ τὴν Πόλι,
ῥωτοῦσαν καὶ ξαναρωτοῦν, ποῦ ναὕρουν τέτοια κόρη,
τέτοια 'ψηλὴ τέτοια λιγνή, τέτοια μαυρομματοῦσα,
'πὧχει τὸ 'μάτι 'σὰν ἐλῃά, τὸ 'φρύδι 'σὰ γαιτάνι,
τὸ δόλιο τὸ 'ματόφυλλο σαλονικιὸ μπιρσίμι.
Τάδέρφια της δὲν τ'ν ἔδιναν, ἡ Κώστας μόν' τὴ δίνει.
— «Ἐγώ, μάννα μ', τὴν Ἀρετὴ θὰ σ' φέρν' ἀποὺ τὰ ξένα,
τὸ καλοκαίρ' ἐννιὰ φοραῖς καὶ τὸ χειμῶνα πέντε.»
Ἦλθε καιρὸς ἀδύστευτος κι' ἀδύστευταις ἡμέραις,
'πεθαίνουν τὰ ὀχτὼ 'δερφιά, 'πεθαίνει κι' ἡ Κωσταντῖνος,
Κ'ἡ μάνν' τ' τὸν ἀναθέμιζε καὶ τὸν ἀναθεμοῦσεν.
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ μ', καὶ Μικροκωσταντῖνέ μ' !
ποῦ μ'ἔδωκες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.»
Πουλάκι 'πάησε κ'ἔκατσε 'πάν' 'ς τὸ μνημόρ' τοῦ Κώστα,
μὰ δὲ λαλοῦσε 'σὰν πουλί, 'σὰν τἄλλα τὰ πουλάκια,
μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
— «Σήκω καλέ μ', σήκω Κώστα μ', ἡ μάννα σου σὲ θέλει·
ἡ μαννα σου σ' ἀναθεμάει, σὲ πικρἀναθεμάει,
ποῦ ἔδωκες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.»
Σηκώθηκεν ἡ Κωσταντής, κ'ἡ μικροκωσταντῖνος,
καὶ 'πάησε 'ς τὴν Ἀρετή, νὰ 'πάνῃ νὰν τὴ φέρῃ.
Καὶ κίνησε καὶ 'πάγαινε 'π'ὄξω μεριὰ 'π' τὴ χώρα.
Ἐκεῖ εὕρηκε τὴν Ἀρετή, μέσ' 'ς τὸ χορὸ χορεύει.
— «Ἄιντ' Ἀρετή μ', ἄιντε καλή μ', κ'ἡ μάννα σου σὲ θέλει.
— Κώστα μ', ἂν εἶνε γιὰ κακό, νὰ 'πάνω νὰ 'ξαλλάξω,
Κώστα μ' ἂν εἶνε γιὰ καλὸ νὰ ἔρθω ὅπως εἶμαι.
— Ἄιντ' Ἀρετή μ', ἄιντε καλή μ', κ'ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι.»

(1) Παρὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ κ. Δ. Ὀλυμπίου, καθηγητοῦ

'Σ τὸ δρόμον ὅπου 'πάγαιναν, 'ς τὴ στράτά 'ποῦ 'παγαίνουν,
ἡ 'Αρετὴ τὸν ἔλεγε κ' ἡ 'Αρετὴ τὸν λέγει.
— «Κώστα μου, γιατί μαύρισες, τί εἶσ' ἀραχνιασμένος;
— 'Εννιὰ χαραῖς παραίτησα καὶ τὴ 'δικὴ μου δέκα.»
'Σ τὴν στράταν ὅπου 'πάγαιναν, 'ς τὴ στράτα ποῦ 'παγαίνουν,
πουλάκι 'πάησ' κ' ἐκάθησε ἐπάν' 'ς ἀραιὸν κλαδάκι·
οὐδὲ λαλοῦσε 'σὰν πουλί, 'σὰν τἄλλα τὰ πουλάκια,
μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
— «Τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ γίνεται τὸν φετεινὸ τὸ χρόνο,
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους!
— Κώστα μ', τί λέει τὸ πουλί, τί λέει τὸ πουλάκι;
— Ἄιντ' Ἀρετή μ', ἄιντε καλή μ', πουλάκ' εἶνε κι' ἂς λέη.»
Καὶ κίνησαν καὶ 'πάγαιναν 'π' ὄξω μεριὰ 'π' τὴ χώρα.
— «Σῦρ' 'Αρετή μ', σῦρε καλή μ', κ' ἡ μάννα σου σὲ θέλει.
τὸ μαντηλάκι μ' ἔχασα νὰ 'πάνω νὰ τὸ εὕρω.»
Καὶ κίνησεν ἡ 'Αρετὴ ὄξω μεριὰ 'π' τὴν πόρτα.
Βροντᾷ τὴν πόρτα ἐννιὰ φοραῖς, τὸ παραθύρι πέντε.
— «Τὸ ποιὸς εἶνε, τὸ ποιὸς βροντᾷ νὰ καταιβῶ νἀνοίξω;
— 'Εγώ, μάννα μ', εἶμ' ἡ 'Αρετή σ', ἡ μικροθυγατέρα σ'.»
Κατέβηκ' ἀγκαλιάστηκαν κι' ἀπέθαναν κ' οἱ δύο.

Γ'.

(Πάρος) (1).

Μιὰ μάννα μὲ τ'ς ἐννιά της γιοὺς καὶ μονοθυγατέρα,
'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε 'ς τὸ φέγγος τήνε πλέκει,
νὰ μὴ τὸ μάθῃ ἡ γειτονιά, πῶς ἔχει θυγατέρα.
'Απ' τὴ Σουδιὰ τὸ μάθανε καὶ προξενειὰ τῆς φέρα.
Καὶ οἱ ὀχτὼ δὲν θέλασι κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Μάννα κι' ἂς τὴν 'παντρέψωμεν τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα,
νἄχω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ 'ποῦμαι ταξειδεμμένος,
ὁποῦ τὸ διάβα μ' εἶναι ἐκεῖ 'πηγαίνοντας κ' ἐρχόντας.

(1) Παρὰ τοῦ κ. Ι. Πρωτοδίκου, καθηγητοῦ.

κι' ἂν εἶναι πίκρα καὶ χαρὰ ἐγὼ νὰ τήνε φέρνω.»
Καὶ 'σὰν τὴν ἐπαντρέψανε καὶ πέρασεν ὁ γάμος,
ἦρχεν ὁ χρόνος βίσεκτος καὶ οἱ ὀχτὼ 'πεθάναν,
ἐπέθανε κι' ὁ Κωσταντὴς ὁ μακροταξειδάρης.
Καὶ τῶν ὀχτὼ τὰ μνήματα ἐβγάλανε χορτάρια
καὶ τοῦ καιμένου Κωσταντὴ στράταις καὶ μονοπάτια.
'Πάει κ' ἐρχέται ἡ μάννα του, τὸν ἀναθεματίζει·
— «'Ανάθεμά σε, Κωσταντή, ὦ μύρια ἀνάθεμά σε!
πῶς θέλησες καὶ πάντρεψες τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα.»
Κι' ὁ Κωσταντῆς τ' ἀνάθεμα πολὺ τὸ ἐφοβεῖτο·
τὸ Θιὸ ἐπαρεκάλεσε τὸ μέγα ἅγιο Γιώργη.
Ἡ πλάκα γένηκε ἄλογο κι' ἀτός του καβαλλάρης
καὶ 'πῆγε καὶ τὴν εὕρηκε μέσα 'ς τ' ἀρχοντικόν της.
Εὑρῆκέ την καὶ χόρευε μὲ δεκοχτὼ κορίσια.
— «Καλό 'ς τονε τὸν Κωνσταντὴ τὸν μακροταξειδάρη.
— Σχόλασε, ἀδέλφιμ', τὸ χορὸ 'ς τῆς μάννας σου νὰ 'πᾶμε.
— Πές μου, ἀδελφέ μου Κωσταντή, τί εἶναι τόση βία;
ἂν εἶναι θλῖψι νὰ θλιφτῶ κι'ἂν εἶν' χαρὰ νἀλλάξω
νὰ βάλω ἀπόξω τὰ χρυσὰ καὶ μέσα τὰ βελοῦδα.
— Δὲν εἶναι θλῖψις νὰ θλιφτῇς μηδὲ χαρὰ νἀλλάξῃς.
'Πὸ μέσα βάλε τὰ χρυσὰ κι' ἀπόξω βάλε μαῦρα.
Ἔλα ἀδελφή μου 'Αρετὴ 'ς τῆς μάννας μας νὰ 'πᾶμε.»
'Σ τὸ δρόμο ποῦ 'πηγαίνανε 'ς τὴ στράτα ποῦ διαβαίνα
ἐκηλαδοῦσαν τὰ πουλιὰ κι' ὅλα τὰ χελιδόνια.
Δὲν κηλαδοῦνε 'σὰν πουλιά, 'σὰν ποῦ λαλοῦν τὰ ἀηδόνια
μόν' κηλαδοῦν κ' ἐλέγασι ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.

— «Ὤ θᾶμμα ποῦ τὸ 'καμεν αὐτὸς ὁ ἀπεθαμένος.
'Εχτὲς ἦτο 'ς τὴ γῆ νεκρὸς σήμερα ἀναστημένος.»

— «Ἄχ, ἀδελφέ με Κωσταντή, μὴ εἶσαι ἀποθαμένος;
τί 'ναι ποῦ λέγουν τὰ πουλιὰ καὶ κηλαδοῦν τὰ ἀηδόνια;
— Ἔννοια σου, ἀδέλφιμ' 'Αρετή, 'ς τῆς μάννας μας ἂς 'πᾶμε.
'Απρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάϊς καὶ φωλεύουν.»
Κι' ὅτε ἀντιγναδιάσανε ἐμπρὸς 'ς τὸν ἅγιο Γεώργη
ἔλειωσ' ὁ νιὸς 'σὰν τὸ κερὶ κι' ἔσβυσε 'σὰν λαμπάδα.
— «'Πήγαιν', ἀδέλφι μ' 'Αρετή, εἰς τὴν καλή σου μάννα.

— Τώρα πιστεύω, Κωσταντή, πῶς εἶσαι ἀπεθαμένος.»...
— «Ἂν εἶσαι φίλος, διάβαινε, ἂν εἰσ' ἐχθρός μου, πέρνα,
ἂν εἰσ' ὁ Πικροχάροντας δὲν ἔχω πλιὰ νὰ πάρῃς
μόνον τὴν Ἀρετοῦσά μου καὶ 'κεὶν' εἶναι 'ς τὰ ξένα.
— Σήκω, μάννα μου, κι' ἄνοιξε κ' ἐγώ εἶμαι ἡ Ἀρετοῦσα
ποῦ μ' ἔφερε ὁ Κωσταντὴς ὁ μακροταξειδάρης.»

Δ'.

(Στρατιώτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν) (1).

Θέλτε νἀκοῦστε κλάιματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγια;
Ἐβγᾶτ' ἀπάν' 'ς τὸν Ἅη Λιά, 'ς τὸν Ἅγιο Κωσταντῖνο,
νὰ ἰδῆτε τὴν Κωσταντινιά, πῶς στρώνει, πῶς κοιμᾶται,
μὲ τοὺς ἐννιά της τοὺς ὑγιούς, μὲ τὴν Ἀρέτω δέκα.
Δέτε 'π' ἀρραβωνιάζουνε τὴν Ἀρετὼ 'ς τὰ ξένα.
Κανένας δέν τη θέλησε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
μόνον ὁ Κώστας ὁ μικρὸς ἤθελε νάν τη δώσουν.
— «Μαννοῦλα, νάν τη δώσουμε τὴν Ἀρετὼ 'ς τὰ ξένα,
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραμματευτής, ποῦ εἶμαι καὶ πεζοδρόμος,
νὰ τρώῃ τἄλογο ταή, νὰ τρώω κ' ἐγὼ μαντᾶτα.
— Κώστα μ', ἂν μ' εὕρῃ θάνατος, ποιὸς θά 'θελε τὴ φέρῃ;
— Ἐγὼ 'παγαίνω κ' ἔρχομαι δέκα φοραῖς τὸ χρόνο.
Παγαίνω δυὸ τὴν ἄνοιξι καὶ τρεῖς τὸ καλοκαίρι,
καὶ δύο τὸ φθινόπωρο καὶ πέντε τὸ χειμῶνα.»
Μά 'ρθε καιρὸς κ' ἐπέθαναν οἱ ἐννιά της γιοὶ κι' ὁ Κώστας,
κ' ἡ μάννα τους ἀπέμεινε 'ς τὸ σπίτι κουκουβάγια.
Ὅλο τὸν Κώστα καρτερεῖ, τὸν Κώστα καταριέται.
— «Πέτρα νὰ γίνῃ ὁ Κωσταντής, λιθάρι νὰ μὴ λειώσῃ,
'πῶστειλε τὴν Ἀρέτω μου, τὴν Ἀρετώ 'ς τὰ ξένα! . . .»
Κ' ἡ γῆς ἀνεταράχτηκε κι' ὁ Κωσταντὴς ἐβγῆκε.
Βάνει τὸ μνῆμά τ' ἄλογο καὶ τὰ σανίδια σέλλα,
νὰ 'πάῃ γιὰ τὴν Ἀρετή, νὰ 'πάῃ γιὰ τὴν Ἀρέτω·
μπελτὰ καὶ τὸν δεχότανε ἡ γῆς γιὰ νὰν τὸν λειώσῃ.

(1) Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ. Γ. Δροσίνη.

Ἀπάνω ποῦ ἀγνάντευε 'ς τῆς Ἀρετῆς τὸ σπίτι,
βλέπει καί τὴν Ἀρέτω του 'ς τάλώνια ποῦ χορεύει.
— « Πάψτε, γυναῖκες, τὸ χορό, πάψτε καὶ τὰ τραγούδια !
Βλέπω τὸν Κώστα κ' ἔρχεται, πολ' εἶνε λερωμένος.
— Γιά σου, χαρά σου, Ἀρέτω μου ! — Καλό 'ς τονε τὸν Κώστα!
Κώστα μου, τί εἶσαι κίτρινος καὶ τί εἶσαι λερωμένος;
— Ἀρέτω μου, ἤμουν ἄρρωστος, τώρα πεντ' ἔξη χρόνους.
— Κώστα μου, ἂν εἶνε γιὰ καλὸ νάρθῶ ὅπως κι' ἂν εἶμαι,
ἂν ἴσως ἦλθες γιὰ κακὸ τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
— Σήκω, Ἀρετή, νὰ φύγωμε κι' ἂς εἶν' ὅπως κι' ἂν εἶνε. »
'Σ τὸ δρόμο ποῦ 'παγαίνανε, 'ς τῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα·
— «Τράβ', Ἀρετώ, 'ς τὸ σπίτι μας, κ' ἐγὼ κοντὰ θελὰ 'ρθω,
κ' ἐγὼ θὰ 'πάω 'ς τὴν ἐκκλησιά, θὰ 'πάω νὰ προσκυνήσω..»
Κι' ἀκόμη δὲν ἐπρόφθασε 'ς τὸ σπίτι γιὰ νὰ 'πάῃ,
ἀκούει τὸ μνῆμα κι' ἄνοιξε, τὴν πλάκα καὶ βροντάει.
'Σὲ ὑποψία βάλθηκε 'σὲ ὑποψιὰ μεγάλη,
ποῦ ὁ Κώστας δὲν ἐφάνηκε 'πίσω γιὰ νὰ γυρίσῃ.
'Σ τὴν πόρτα 'πῆγε κ' ἔκατσε τῆς μάννας της 'μιλάει.
— «Ἄνοιξε, μάννα, γιὰ νὰ 'μπῶ, νὰ 'μπῶ γιὰ νὰ καθήσω.
— Ἀρέτω μου, ποιὸς σ' ἔφερε τὸν τόσο δρόμο 'ποῦ 'ρθες;
— Μάννα μ', ὁ Κώστας μ' ἔφερε καί 'πίσω κουβεντιάζει.
— Ἀρέτω, ὁ Κώστας πέθανε ἐδῶ καὶ τόσους χρόνους!
— Ἄνοιξε, μάννα, γιὰ νὰ 'μπῶ, γιὰ θὰ λιγοθυμήσω.
— Ὁ δρόμος ὁποῦ σ' ἔφερε, 'πίσω νὰ σὲ γυρίσῃ ! »
Κ' ἡ Ἀρετὼ ἀπελπίστηκε, τὴν προσευχή της κάνει.
— «Θέ μου γιὰ κάνε με πουλί, κάνε με κουκουβάγια,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνὰ καὶ δίπλα τὰ λαγκάδια,
νὰ κλαίω τοὺς ἐννι' ἀδερφούς, τὸν Κωσταντῖνο δέκα ! »
Κι' ἀμέσως ἔγεινε πουλί, ἔγεινε κουκουβάγια.
'Σ τὴν ἐκκλησιὰν ἐπέταξε, 'ς τοῦ Κωνσταντὴ τὸ μνῆμα,
κι' ἄρχισε νὰ μοιρολοᾷ, κι' ἄρχισε καὶ νὰ κλαίῃ.
— « Ἐγώ εἶμαι ἡ στρίγγλα ἡ Ἀρετή, κ' ἡ στρίγγλα ἡ Ἀρετοῦσα,
'ποῦ εἶχα τοὺς ἐννι' ἀδερφούς, τὸν Κωνσταντῖνο δέκα.
Σήκω, καϊμένε Κωσταντή, σήκω νὰ φιληθοῦμε ! »

Ε'.

(Βάρνα) (1).

Μάννα, μαννά, καλὴ μαννά, 'σὰν τὴ γλυκειά μου μάννα!
Μάννα μαννά, καλὴ μαννά, τῆς 'Αρετῆς ἡ μάννα,
ποῦ εἶχε τοῖς ἐννιὰ τοὺς γυιούς, τὴν 'Αρετὴ τὴν κόρη.
'Σ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, 'ς τἄστρη τηνὲ χτενίζει,
'ς τἄστρη καὶ 'ς τὸν αὐγερινὸν ἐπλέκε τὰ μαλλιά της.
Κανεὶς καὶ δὲν τὴν ἤξευρε ἀπὲ τὴ γειτονιά της,
τοῦ *Βασίλη* ὁ γιὸς τὴν ἤξευρεν ἀπὲ τὴν Βαβυλῶνα.
Προξενητάδες ἔστελνε τὴν 'Αρετὴ γυρεύουν.
Τὰ ὀχτὼ ἀδέρφια δὲν τό στερξαν, μόν' Κωνσταντὴς τὸ στρέει.
— «Δός τηνα, μάννα μ', δός τηνα τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὰ ξένα καὶ 'ς τὴν ξενητειά, μέσα 'ς τὴ Βαβυλῶνα,
νά 'χω κ' ἐκεῖ παρηγοριά, νά 'χω κ' ἐκεῖ κονάκι,
ὄντας 'πάγω 'ς τὴν πραμματειὰ ἐκεῖ καὶ νὰ κονέψω.
— Καλὰ τὸ λέγεις, Κωσταντή μ', καλὰ τὸ βάνει ὁ νοῦς σου·
μ' ἂν ἔρτῃ ὁ χρόνος δίσεχτος κ' ἡ ἡμέρα πικραμένη,
ποιὸς νά με τήνε φέρῃ;
— 'Εγὼ 'πηγαίνω, μάννα μου, ἐγὼ καὶ σέ τη φέρνω.»
Ἦρθεν ὁ χρόνος δίσεχτος, κ' ἡ ἡμέρα πικραμένη·
τὰ ὀχτὼ ἀδέρφια πέθαναν, κι' ὁ Κωσταντὴς 'ποθνήσκει.
Ἡ μάννα, ἡ καλή μαννά, τῆς 'Αρετῆς ἡ μάννα,
'ς οὖλα τὰ μνήματα ἔκλαιε, 'ς οὖλα παρηγοριούνταν,
'ς τοῦ Κωσταντίνου ἔκλαιγε, ἔκλαιε κ' ἐβλαστημοῦσε.
— «'Ανάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
ὁπῶδωσες τὴν 'Αρετὴ πολὺ μακρυὰ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὰ ξένα καὶ 'ς τὴν ξενητειά, μέσα 'ς τὴ Βαβυλῶνα!»
'Απὲ τὰ κλαΐτα τὰ πολλά, κι' ἀπὲ τοῖς βλαστημιαῖς της
τὰ μνήματα βαρέθηκαν, κι' ὁ Κωσταντὴς βαρέθκε.
Κάνει τὸ κιβούρι του ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα·
σύρνει καὶ 'πάει 'ς τὴν ξενητειά, μέσα 'ς τὴ Βαβυλῶνα.

(1) Παρὰ τοῦ κ. Χρ. Ι. Μυστακίδου.

Τὴν ηὗρ' ἐκεῖ ποῦ χόρευε, καὶ 'ς τὸ χορὸ πιασμένη.
— «Ἄιντε Ἀρετή, μωρ' Ἀρετή, γλυκειά μου ἀδερφή μου!
— Ποιὸς ξένος εἶν' αὐτὸς ἐδῶ, ποῦ 'ξέρει τ' ὄνομά μου;
— Δὲν εἶμαι ξένος, Ἀρετή, μόν' εἶμαι ὁ ἀδελφός σου,
ἄιντε Ἀρετή, κ' ἡ μάννα μας γιὰ νὰ σὲ ἰδῇ γυρεύει.
— Πές μου κι' ἂν εἶνε γιὰ καλό, μὲ τὰ χρυσά μου νἄρθω,
'πές μου κι' ἂν εἶνε γιὰ κακὸ τὰ μαῦρά μου νὰ βάλω.
— Ἂν θέλῃς βάλ' τὰ μαῦρά σου, κι' ἂν θέλῃς τὰ χρυσά σου.»
Πῆραν τὸ δρόμο τὸ δρομί, τὰ δυὸ τὸ μονοπάτι·
'Σ τὸ δρόμον ὁποῦ 'πήγαιναν, 'ς τὴ στράτα ποῦ διαβαίνουν,
τὰ δυὸ πουλάκια κελαιδοῦν, μοιρολογοῦν καὶ λένε·
— «Γιὰ διὲς θᾶμμα κι' ἀντίθαμμα, ποῦ γίνεται 'ς τὸν κόσμο,
νὰ περπατῇ ἡ ζωντανὴ μὲ τὸν ἀπεθαμένο!
— Ἄκουσε, ἄκ'σε, Κωσταντή μ', τί τὰ πουλάκια λένε!
— Πουλάκια 'νε, κι' ἂς κελαιδοῦν, πουλάκια 'νε κι' ἂς λένε.
Ἄιντε νὰ 'πᾶμε, Ἀρετή, γιατί μείναμε 'πίσω.»
Ἠβρίσκει τοῖς πόρταις μὲ κλειδιά, καὶ τὰ κλειδιὰ μὲ μούχλια.
Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ τὰ παραθύρια τρίζουν . . .
. . . .

ϛ'.

(Βάρνα) (1).

'Σὰν τὴν μαννά, 'σὰν τὴ μαννά, 'σὰν τὴ γλυκειὰ τὴ μάννα,
ὁποῦχε τοὺς ἐννιά της γυιούς, τὴν Ἀρετὴ θαϋτέρα.
'Σ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, 'ς τἄστρη καὶ 'ς τὸ φεγγάρι,
κ' ἡ γειτονειὰ δὲν τοὔ 'ξερε, 'πώχει τέτοια ὥρηα κόρη,
μόνε τοῦ βασιλὲ ὁ γυιὸς ἀπὲ τὴ Βαβυλῶνα.
Προξενητάδες ἔστελνε, τὴν Ἀρετὴ γυρεύει·
τὰ ὀχτὼ τἀδέρφια δέ στρεουν, κι' ὁ Κωσταντῖνος στρέει.
— Δός τηνα, μάννα, δός τηνα, τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὴν ξενητειὰ ποῦ πορπατῶ, 'ς τὴν ξενητειὰ ποῦ τρέχω,

(1) Παρὰ τοῦ αὐτοῦ.

κ' ἐκεῖ σπίτι νὰ ἔχουμε, κ' ἐκεῖ σπίτι νὰ κάμω.
— Καλά, παιδί μ', νὰ δώκουμε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα·
μ' ἂν ἔρθῃ τὸ θανατικό, κ' ἡ ἐρημὴ πανοῦκλα,
ποιὸς θελὰ 'πάῃ καὶ ποιὸς θἄρθῇ, τὴν Ἀρετὴ νὰ φέρῃ;
— Ἐγὼ παaίνω κ' ἔρχουμαι, τὴν Ἀρετὴ σοῦ φέρνω.»
Ἦρθεν ὁ χρόνος δίσεχτος, κ' ἡ ἡμέρα πικραμένη,
τ' ὀχτὼ τἀδέρφια 'πέθαναν κι' ὁ Κωσταντὴς 'ποθνήσκει·
κ' ἡ μάννα, ἡ καλὴ μαννά, τῆς Ἀρετῆς ἡ μάννα,
'ς οὖλα τὰ μνήματ' ἔκλαιε, 'ς οὖλα παρηγοριοὔνταν,
καὶ 'πήγαινε 'ς τοῦ Κωσταντῆ, παρηγοριὰ δὲν εἶχε.
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
ποῦ ἔδωσες τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.»
Καὶ ὁ Κωσταντὴς 'σὰν τἄκουσε βαρειὰ τοῦ κακοφάγκε,
μιὰ τἄκουσε, δυὸ τἄκουσε, 'ς τὸ τρίτο δὲν 'πομένει·
κάνει τὸ κιβούρι τ' ἄλογο, καὶ σέλλα του τὸ μνῆμα,
καὶ πῆρε τὸ δρομὶ δρομί, 'ς τὴν Ἀρετὴ 'πηγαίνει.
— «Ἄιντε Ἀρετή, κερὰ Ἀρετή, κ' ἡ μάννα σὲ φωνάζει.
— Γιὰ 'διὲς τῆς σκύλας τὸν υγιό, ποῦ 'ξέρει τὄνομά μου.
— Ἐγὼ δὲν εἶμαι σκύλας γιός, μόν' εἶμαι ὁ Κωσταντῖνος.
— Ἂ μὲ φωνάζῃς γιὰ καλό, νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
κι' ἂν μὲ φωνάζῃς γιὰ κακό, νὰ βάλω τὰ λερά μου.
— Ἂ θέλῃς μὲ τὰ μαῦρά σου, ἃ θὲς μὲ τὰ χρυσά σου.»
'Σ τὸ δρόμον ὅπου 'πάγαιναν, 'ς τὴ στράτα ποῦ διαβαίνουν,
καὶ τὰ πουλάκια κελαιδοῦν, καὶ κελαιδοῦν καὶ λένε·
— «Πῶς περπατεῖ ὁ ζουντανὸς μὲ τὸν ἀποθαμένο!
— Ἀκοῦς, ἀκοῦς, κὺρ Κωνσταντῆ, τί λένε τὰ πουλάκια;
— Πουλιά 'νε κι' ἂς τὸ κελαιδοῦν, πουλιά 'νε κι' ἂς τὸ λένε.»
. . . .

Ζ'.

(Μάδυτος)

Μιὰ μάννα ἦταν ἡ καλή, μιὰ μάννα καλομάννα,
ποῦ εἶχενα τ'ς ἐννιά τσοῖ γιοῖ, τὴν Ἀρετὴ τὴν κόρη.

'Σ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουνε, 'ς τὴ φέξι τὴ χτενίζει,
'ς τἄστρο καὶ 'ς τὸν αὐγερινὸ κάθεται καὶ τὴν πλέκει.
Προξενητάδες ἤρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
νὰ πάρωνε τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ μακριὰ τὰ ξένα.
Γοι̯ ὀχτὼ τ'ς οἱ γι̯οὶ δὲ θέλανε, κι̯' ὁ Κωσταντὴς γυρεύει.
— «Μάννα μ', κι̯' ἄς τηνε δώσωμε τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα.
—'Σὰ γένῃ θλῖψι καὶ χαρὰ ποι̯ὸς 'πάγει νὰ τὴν φέρῃ;
—'Σὰ γένῃ θλῖψι καὶ χαρὰ 'γὼ 'πάγω καὶ τὴ φέρνω.
—'Σὰ γένῃ θλῖψι μοναχὴ ποι̯ὸς 'πάγει νά την φέρῃ;
—'Σὰ γένῃ θλῖψι μοναχὴ 'γὼ πάγω καὶ τὴ φέρνω.»
Ἦρθε ὁ χρόνος δύστυχος κι̯' ὁ μῆνας ἄνω κάτω·
'πεθάνανε γοι̯ ὀχτὼ τ'ς οἱ γι̯οί, κι̯' ὁ Κωσταντὴς ἀτός του·
κ' ἡ μάννα του 'μπαινόβγαινε μὲ τὰ μαλλι̯ὰ 'ς τὰ χέρι̯α.
Τ'ς ὀχτὼ τση γι̯οῖ τοὺς ἔκλαιε, τὸν Κωσταντὴ βλαστήμα.
— «'Ανάθεμά σε, Κωνσταντῆ, ἐσὲ καὶ τὸ καλό σου,
ποῦ μ' ἔκαμες καὶ ἔδωσα τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα.»
Κι̯' ὁ Κωσταντὴς τὸ ἔννοι̯ωσε 'πό μέσ' ἀπὸ τὸ μνῆμα·
κάνει τὴν πέτρα ἄλογο τὴ σέλλα σαλιβάρι,
καὶ τὰ ξανθά του τὰ μαλλι̯ὰ τὰ κάνει μαξιλλάρι.
— «Χριστέ μου, νὰ τὴν εὕρισκα 'ς τὸ χορὸ νὰ χορεύῃ!»
Δῶκε ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγι̯ά, εἰς τὸ χορὸ χορεύει.
— «Ἔλα ἐδῶ, μωρ' 'Αρετή, ἔλα νὰ πορπατοῦμε.
— Γι̯ὰ 'δέτε τὸ μαργέλο γι̯ό, ποῦ 'ξέρει τ' ὄνομά μου!
— Δὲν εἶμαι 'γὼ μαργέλος γι̯ός ποῦ ξέρω τὄνομά σου,
μόν' εἶμαι 'γὼ ὁ Κωσταντής, τὸ πρῶτό σου τἀδέρφι,
—'Σὰν εἶσαι σὺ ὁ Κωνσταντής, τὸ πρῶτο μου τἀδέρφι,
ποῦ 'ν' τὰ ξανθά σου τὰ μαλλι̯ά, κ' ἡ μαύρη σου γενάδα;
—'Σ τὴν ἀρρωστι̯ά μ' ἐπέσανε τώρα σαράντα 'μέραις.
Ἄι̯ντε 'Αρετή μ', νὰ 'πηαίνουμε, ἄι̯ντε νὰ περπατοῦμε.
—Ἂν ἦναι θλῖψι ἢ χαρά, νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
ἂν ἦναι θλῖψι μοναχὴ νὰ βάλω μαῦρα νά 'ρθω.
—Ἄι̯ντε 'Αρετή, νὰ 'πηαίνουμε, κι̯' ἂς εἶσαι καθὼς εἶσαι.»
'Σ τὴ στράτα ποῦ 'πηγαίνουνε κι̯' ὅπου περιπατοῦνε,
ἀκοῦν τἀηδόνι̯α καὶ λαλοῦν καὶ τὰ πουλι̯ὰ καὶ λένε·
— «Δὲν εἴδαμε τοὺς ζωντανοὺς μὲ τοὺς νεκροὺς νὰ λει̯ῶνται;

—Ἀκοῦς, ἀκοῦς, βρὲ Κωσταντή, καὶ τὰ πουλιὰ τί λένε;
Δὲν εἴδαμε τοὺς ζωντανοὺς μὲ τοὺς νεκροὺς νὰ λειῶνται.
—Ἄιντε Ἀρετή μ', νὰ 'πηαίνουμε, ἄιντε νὰ περπατοῦμε!
Πουλάκια 'ναι κι' ἂς κελαδοῦν, πουλάκια 'ναι κι' ἂς λένε!
Ἄιντε Ἀρετή, 'ς τὴ μάννα σου, τὴν πολυαγαπημένη,
νὰ 'πάω κ' ἐγὼ 'ς τὸ μνῆμά μου, τὸ καταραχνιασμένο.»
Κτυπᾷ τὴν πόρτα ἡ Ἀρετή, κ' ἡ μάννα της κατ'βαίνει,
σφιχτὰ ἀγκαλιάζει τὴν Ἀρ'τὴ καὶ πέφτει ἀποθαμένη.

Η'.

Τραπεζοῦς.

(Σάβ. Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος. Ἐν Κ/πόλει, 1870 σ. 283-284 ἀρ. 15.)

Βάι τὴν μάνναν, βάι τὴν μάνναν, βάι τὴν καλὴν τὴν μάνναν,
ποῖ 'χ'σεν τσοῖ ὀκτὼ τσοῖ υἱοὺς καὶ τὴν Ἐρὴν τὴν κόρην.
Τὴν κὺρ Ἐρὴν προξέναναν βαρειὰ μακρὰ 'ς σὰ ξένα,
'ς σὰ ξένα 'ς σάνεγνώριμα 'ς σὸ μ'γάλ' τὴ Ῥωμανίαν·
καὶ οἱ ἑφτὰ 'κ ἐθέλεσαν καὶ ὁ Κωνσταντῖνον θέλει.
—«Ἄγωμ', ἀδέλφη μ', ἄγωμεν 'ς σὴν καλλορριζικίαν.»
Ἐρὴν κλαίει καὶ θλίφκεται· — «Ἐγὼ μακρὰ 'κὶ 'πάγω.
Ναί, ψύ' μ', ἔμμορφέ μ' Κωσταντή, ἄ'σκεμα συντυχαίνεις·
ἂν ποίγν τἀδέλφα μου χαρὰν ἐμὲν τσὶ στηχαριάζ' με;
καὶ ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μου, ἐμὲν ποῖος καλεῖ με;»
Ὁ Κωσταντῖνον ὤμοσεν 'ς 'σ ἅια καὶ 'ς σὰ 'βαγγέλια.
— «Ἂν κάμ' τἀδέλφια μουν χαρά, ἐγώ σεν στηχαριάζω,
ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μουν, ἐγὼ ἐσὲν λαλῶ σε.»
Ἔρθεν ὁ χρόνος δίσεχτον, τὰ μῆνας ὠργισμένα·
ὅλ'ἔνταμαν ἐπέθαναν, ὅλ' ἔνταμαν ἐθάφαν.
Κλαίει ἡ μάννα τοὺς ἑπτά, κλαίει καὶ τὸν Κωσταντῖνον,
π' ἐπαῖρεν ὅρκον καὶ ὅμοσμαν καὶ 'πῆγεν ὠμνυσμένος.
Ὁ Κωσταντῖνος ὁ καλὸν ἀφκᾶ γῆς 'κ ἐνεπέμεν·

αὐτὸν ἡ γῆ 'κ ἐδέχτηκεν, [οὐδὲ καὶ τὰ θερία.]
Ἁ Γιώρ'ς δεῖ ἄττον ἄλογον, καὶ ἡ Παναγία σέλλαν,
ὁ ποιητὴς δεῖ' ἁ πνοήν, καὶ ἀτὸς λαγκεύ' καὶ σ'κοῦται.
Ἐπῆγεν καὶ 'πεκούμπηξε 'ς σὴ κὺρ Ἐρὴν 'ς τὴν πόρταν.
Καὶ ἀτ' ἔλουζεν τὸ νήπιον, καὶ 'ς σὴν κλίνην ἐβάλνεν.
— «Καλό, καλό 'ς τὸν ἀδελφό μ', καλῶς καὶ ἀπ'ὅθεν ἔρθες;
ἂν ἔν καὶ ἔρθες ἰὰ χαράν, χρυσὰ ἂς ἀνελλάζω,
καὶ ἂν ἔν κ' ἔρθες ἰὰ πίκρεμαν, ἂς ἔμπαινω 'σὲ μαῦρα.
— Εἰὰ ἄφ'ς, εἰὰ ἄφ'ς, κάλε ἄδελφη μ',σείτ'στέκεις ἄγ'τ'ἂς'πᾶμε!
— Καὶ ντ' ἔπαθες, ναὶ ἄδελφε μ', καὶ κούφαναν τ'ἐμμάτα σ';
— Τῶμματά μ' ἐκούφαναν ἀπὲ τὴν ἀγρυπνίαν.
— Καὶ ντ'ἔπαθες, ναὶ ἄδελφε μ', καὶ ζάγκωσαν τὰ 'δόντια σ';
— Τὰ 'δόντια μου ἐζάγκωσαν ἀς τὴν ἀνοφαγίαν.
— Καὶ ντ' ἔπαθες ξαν', ἄδελφε μ', καὶ νέλλαξεν τὸ χρῶμά σ';
— Ἀτὸ 'δὲν 'κ ἔν' ἐλέρωσα ἀς σὴν ἀναπλυ'σάδαν.
— Ἂς τρώγουμεν, καὶ ἂς πίνουμε, ἂς κεῖμες καὶ κοιμοῦμες,
ἂς πλύσκουμες, καὶ ἀθθίσκουμες καὶ ἀέτς σ'κοῦμες καὶ 'πᾶμες.
— Εἰὰ σοῦς, εἰὰ σοῦς, καλὲ 'ἀδελφή μ',σείτ εἶμες,ἄειτε ἂς'πᾶμε»...
— «Ἀπ'ἔμπρου 'πάει τὸ κόρα'σον, καὶ ἀποὺν'πίσ'τὸ βλεμύριν.
— Ἀκοῦς, ἀκοῦς, ναὶ ἄδελφέ μ', ντὸ λέγ'νε τὰ πουλόπια;
Ἀπ'ἔμπρου 'πάει τὸ κόρα'σον, καὶ ἀποὺν 'πίσ' τὸ βλεμύριν.
— Εἰὰ ἄρες, σοῦς, καλ'ἀδελφή μ', ἀτ' ἴνταν θέλ'νε λέγ'νε.
Εἶνε μικρὰ καὶ παλαλά· πορπάτ' καὶ ἄειτ' ἂς 'πᾶμε.»
Ἐπῆγαν καὶ 'νταμώθανε 'ς σοῦ Ἁ Γιωργῆ τὴν πόρταν.
Δεῖ τὸν Ἁ Γιώρη τἄλογον, τὴν Παναϊὰν τὴν σέλλαν,
καὶ τὸν ποιητὴν τὸ πνοή, καὶ 'κεῖνος ἐξηπνοῖσεν.

Θ'.

Fauriel, Chants populaires P. 1825 II σ. 406 κε. [γερμ. μεταφρ. μετὰ τοῦ κειμένου Fauriel-Müller, Lpz. 1825 τ. II σ. 64 κε. — Ellissen, Versuch einer Polyglotte der Europäischen Poesie. 1846 σ. 367 κε. — E. F. v. Schmidt-Phiseldeck, Auswahl neugriechischen Volkspoesien. 1827 σ. 20-25. Ἀγγλικὴ μετάφρ. ὑπὸ Ch. Brinslay Sheridan: Fauriel, The songs of Greece. 1826 σ. 207-210. — Ἰταλικὴ μετάφρ. Tommaseo Canti popolari. Ven. 1842

τ. III σ. 382 κε. — Γαλλικὴ ἐλευθέρα ἔμμετρος μετάφρ. Belloc, Bonapart et les Grecs. P. 1826 σ. 147-150] — Ζαμπελίου, Ἄσματα δημοτικά. Κερκ. 1852 σ. 713. [Passow, Carm. popul. Lips. 1860 ἀρ. 517. — Εὐτέρπη τ. Ζ' σ. 380. — Χρυσαλλίς, 1863 τ. Α' σ. 276. — A. Vlachos, Neugr. Chrestomathie. Lpz. 1870 σ. 96-97. — Μετ'ἐμμέτρου γερμ. μεταφράσεως Th. Kind, Anthologie neugriechischer Volkslieder. Lpz 1861. σ. 96 κε. — Ἔμμετρος ἀρχαία ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Φιλίππου Ἰωάννου, Φιλολογικὰ πάρεργα. 1865. καὶ ἐν Λελέκου Δημοτικῇ ἀνθολογίᾳ σ. 203 κε.].

Μάννα, μὲ τοὺς ἐννιά σου γυιοὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν, κ' ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε.
'Σ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες, 'ς τὸ φέγγος τὴν ἐπλέκες,
'ς τἄστρη καὶ 'ς τὸν αὐγερινὸ τ'ς ἔφκιανες τὰ σγουρά της·
ὁποῦ σοῦ φέρναν προξενιὰ ἀπὸ τὴ Βαβυλώνη,
νὰ τὴν 'παντρέψῃς μακρυά, πολὺ μακρυὰ 'ς τὰ ξένα.
Οἱ ὀχτὼ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε, κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε, τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὰ ξένα 'κεῖ ποῦ περπατῶ, 'ς τὰ ξένα ποῦ 'παγαίνω,
νἄχω κ' ἐγὼ παρηγοριά, νἄχω κ' ἐγὼ κονάκι.
— Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, κι' ἄσχημ' ἀπηλογήθης.
Κι' ἂ μῶρτῃ, γιέ μου, θάνατος, κι' ἂ μῶρτῃ, γιέ μου, ἀρρώστια,
κι' ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, ποιὸς θὰ μοῦ τήνε φέρῃ;»
Τὸ Θιὸ τῆς ἔβαλ' ἐγγυτή, καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ κ' ἔρτῃ θάνατος, ἂν τύχῃ κ' ἔρτῃ ἀρρώστια,
κι' ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ 'πάῃ νά τηνε φέρῃ.
Καὶ 'σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
κ' ἐμπῆκε χρόνος δίσεφτος καὶ μῆνας ὠργισμένος,
κ' ἔπεσε τὸ θανατικό, κ' οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ 'πεθάναν,
'βρέθηκε ἡ μάννα μοναχή, 'σὰν καλαμιὰ 'ς τὸν κάμπο.
'Σ τὰ ὀχτὼ μνήματα δέρνεται, 'ς τὰ ὀχτὼ μοιριολογάει.
'ς τοῦ Κωσταντίνου τὸ θαφτὸ ταῖς πλάκαις ἀνασκώνει.
— «Σήκου, Κωσταντινάκη μου, τὴν Ἀρετή μου θέλω.

Στιχ. 4. 'ς τἄφεγγα. Ζαμπ. Pass. K. ἤλουγες. F· 5. Τὴν ἐσφικτοκορδέλλιαζες ἔξω 'ς τὸ φεγγαράκι. 6. στεῖλα F. 7. τὰ μακρυὰ P. 11. 'ς τὴν στράτα ποῦ διαβαίνω. F. 12. φρένιμος. F. 15. τῆς βάζει. F. 19. κ' ἔρχεται χρόνος δύσεφτος, καὶ οἱ ἐννεὰ πεθάνα. F. 23. ἀνέσπα τὰ μαλλιά της. F.

Τὸ Θιὸ μοῦ βάλες ἐγγυτή, καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρὰ νὰ ’πᾷς νὰ μοῦ τὴ φέρῃς. »
Τἀνάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ’ ἀπὸ τὸ κιβούρι.
Κάνει τὸ σύγνεφ’ ἄλογο, καὶ τἄστρο σαλιβάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιὰ καὶ ’πάει νὰ τήνε φέρῃ.
Παίρνει τὰ ὄρη ’πίσω του καὶ τὰ βουνὰ ’μπροστά του,
’βρίσκει την κ’ἐχτενίζουνταν ὄξου ’ς τὸ φεγγαράκι.
’Από μακρυὰ τὴν χαιρετᾷ, κι’ ἀπὸ μακρυὰ τῆς λέγει·
— « Περβάτησ’, ’Αρετοῦλά μου, κυράνα μας σὲ θέλει.
— ’Αλοίμον’, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτῃ ἡ ὥρα!
ἀνίσως κ’ εἶναι γιὰ χαρὰ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
κι’ ἂν ἦναι πίκρα, ’πές μού το, νἄρτω κατὰ πῶς εἶμαι.
— Περβάτησ’, ’Αρετοῦλά μου, κ’ ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι. »
’Σ τὴ στράτα ποῦ διαβαίνανε, ’ς τὴ στράτα ποῦ ’παγαίναν,
ἀκοῦν πουλιὰ καὶ κελαδοῦν, ἀκοῦν πουλιὰ καὶ λένε.
— « Ποιὸς εἶδε κόρην ὄμμορφη νὰ σέρνει ὁ ’πεθαμένος!
—’Άκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
Ποιὸς εἶδε κόρην ὄμμορφη νὰ σέρνει ὁ ’πεθαμμένος!
— Λωλὰ πουλιὰ κι’ ἂς κηλαδοῦν, λωλὰ πουλιὰ κι’ἂς λένε. »
Καὶ παρεκεῖ ποῦ ’πάγαιναν, κι’ ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.
— « Τί βλέπομε τὰ θλιβερά, τὰ παραπονεμένα,
νὰ περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους!
—’Άκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
πῶς περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Πουλάκια εἶναι κι’ἂς κηλαδοῦν, πουλάκια εἶναι κι’ἂς λένε.
Φοβοῦμαί σ’, ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιαῖς μυρίζεις!
—’Εχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα ’ς τὸν ἅη Γιάννη,
κ’ ἐθύμιασέ μας ὁ παπᾶς μὲ περισσὸ λιβάνι. »
Καὶ παρεμπρὸς ποῦ ’πήγανε, κι’ ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.
— «’Ω Θὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,

Στ. 27. Καὶ μέσα τὰ μεσάνυκτα πάγει νὰ τῆς τὴν φέρει. F. 33. Γιά! ἔλα, ’Αρετοῦλά μας. F. 35. ’Αν ἡ χαρὰ ’ς τὸ σπίτι μας. F. 36. Κ’ ἂν πίκρα, ἀδελφάκι μου, νὰ ἔρθ’ ὡς καθὼς εἶμαι. F. 37. Μηδὲ πίκρα, μηδὲ χαρά, ἔλα. F. 40. Γιά! ’δὲς κοπέλλαν εὔμορφην νὰ σύρν’ ἀπαιθαμμένον! F. 41. ’Άκουε — καὶ τὰ πουλιὰ τί λένε; F. 43. Πουλάκια ’ναι κ’ἂς — πουλάκια ’ναι κ’ἂς λ. F. 51. ἔξω ’ς τὸν F. 52. μὲ τὸ πολὺ λ. F.

τέτοια πανώρηα λιγερὴ νὰ σέρνῃ 'πεθαμένος! »
Τἄκουσε πάλε ἡ Ἀρετὴ κ' ἐρράγισε ἡ καρδιά της.
— «Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
Πές που, ποῦ εἶν' τὰ μαλλάκια σου, τὸ πηγορὸ μουστάκι;
— Μεγάλῃ ἀρρώστια μ' εὗρηκε, μ' ἔρρηξε τοῦ θανάτου,
μοῦ πέσαν τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὸ πηγορὸ μουστάκι. »
Ἐβρίσκουν τὸ σπίτι κλειδωτό, κλειδομανταλωμένο,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα ποῦ ἦταν ἀραχνιασμένα.
— «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, καὶ νὰ τὴν Ἀρετή σου!
— Ἂν εἶσαι Χάρος, διάβαινε, κι' ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
ἡ δόλια ἡ Ἀρετοῦλά μου λείπει μακρυά· 's τὰ ξένα.
— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, κ' ἐγώ εἰμ' ὁ Κωσταντής σου.
Τὸ Θεὸ σοῦ βάλα ἐγγυτή, καὶ τοὺς ἀγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ 'πάω νὰ σοῦ τὴ φέρω. »
Κι' ὥστε νὰ 'ϐγῆ 's τὴν πόρτα της, ἐϐγῆκεν ἡ ψυχή της.

Στ. 60 Ποῦ. Ζ. 64. ἱέρος — x' ἂν ἦσαι ἱέρος διάϐα. F. 65. Καϋμένη. F. 67. Ἐγγυτὴ σῶϐαλα τὸ Θιό. Ζ. 69. νἀνοίξῃ τὴν πόρτα της ἐξέϐγεν ἡ ψυχή της. Ἐκ τῆς παρὰ **Fauriel** παραλλαγῆς ἐλλείπουσιν οἱ στίχοι 2. 3. 7. 8. 10. 13. 16. 18. 20-22. 28-30. 42-48. 53-62.

Ι'.

(Α. Μανούσου, Τραγούδια ἐθνικά. Κέρκυρα, 1850. Β' σ· 73-76. [Γαλλικὴ μετάφρασις ἐν Sathas-Legrand, Les exploits de Digenis Akritas σ. 4 κέ. — Psichari σ. 7-9]) (1).

Μάννα, μὲ τοὺς ἐννιά σου γιοὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη!
Τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν καὶ ἥλιος δὲν τὴν εἶδε·
's τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες, 's τὸ φέγγος τὴν ἐπλέκες,
's τἄστρη καὶ 's τὸν ἀειμερινὸ τ's ἔχανες τὰ σγουρά της.
Ποῦ προξενιὰ σοῦ φέρνανε, γιὰ νά τηνε 'παντρέψῃς,
νὰ δώσῃς τὸ παιδάκι σου πολὺ μακριὰ 's τὰ ξένα.
Οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.

(1) Τὰ ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ χάσματα συνεπλήρωσε προδήλως ὁ ἐκδότης ἐκ τῆς παρὰ Φωριέλῳ Θ' καὶ τῆς παρὰ Τωμασαίῳ ΙΓ' παραλλαγῆς.

— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε, τὴν Εὐδοκιὰ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὰ ξέν' αὐτοῦ, ποῦ περβατῶ, 'ς τὰ ξέν' αὐτοῦ, ποῦ 'πάω,
ναὔρω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ 'ς τὴ στράτα ποῦ διαβαίνω.
— Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, κι' ἄσχημ' ἀπηλογήθης.
Ἀ μῶρθῃ, γιέ μου, θάνατος, ἂ μῶρθῃ, γιέ μου, ἀρρώστια,
κι' ἂν τύχῃ πίκρα, γὴ χαρά, ποιὸς θὰ μοῦ τήνε φέρῃ; »
Τὸ Θιὸ τῆς βάζει ἐγγυτή, καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ 'πᾷ νὰ τῆς την φέρῃ.
— « Ἐγὼ σ' τὴ φέρνω, μάννα μου, τὴν Εὐδοκιὰ νὰ βλέπῃς
τὸ καλοκαίρι τρεῖς φοραῖς καὶ τὸ χειμῶνα δύο. »
Κι' ἀφόντις τὴν 'παντρέψανε τὴν Εὐδοκιὰ 'ς τὰ ξένα,
ἔρχεται χρόνος δίσεφτος, καὶ μῆνας ὠργισμένος,
κ' ἔπεσε τὸ θανατικό, τὸ δόλιο τὸ κουκούδι,
κ' ἐξάλειψε τ'ς ὀχτὼ ἀδελφούς, τὸν Κωσταντὴ ἐσκοτῶσαν.
Ἡ Εὐδοκιὰ τ'ς ἀπόμεινε πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
Εὑρέθῃ ἡ μάννα μοναχή, 'σὰν καλαμιὰ 'ς τὸν κάμπο
'σὰν ἐκκλησιὰ ἀλειτούργητη, 'σὰ χώρα κουρσεμένη.
Κι' ἀπὸ τὴ θλῖψι τὴν πολλὴ ἔπεσε τοῦ θανάτου,
τὴν Εὐδοκιὰ 'πεθύμησε νὰ ἰδῇ 'ς τὴν ἀρρωστιά της.
'Σ οὖλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε, καὶ 'ς ὅλα ἐμοιρολόγα,
'ς τοῦ Κωσταντίνου τὸ θαφτὸ ἀνέσπα τὰ μαλλιά της.
— « Γιὰ σήκου, Κωσταντάκη μου, τὴν Εὐδοκιά μου θέλω·
τὸ Θιὸ μοῦ βάλες ἐγγυτὴ καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ 'πᾷς νὰ μοῦ τὴ φέρῃς,
τὸ καλοκαίρι τρεῖς φοραῖς καὶ τὸ χειμῶνα δύο. »
Τἀνάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
Ἡ πλάκα ἐγίνηκε ἄλογο, τὸ χῶμα ἐγίνη σέλλα,
τὤραιοξανθά του τὰ μαλλιὰ γινῆκαν σαλιβάρι,
κι' ὁ σκούληκας ἀπὸ τὴν γῆ ἐγίνῃ ὁ Κωσταντῖνος.
Φτερνιὰ δίνει τοῦ μαύρου του, 'ς τὴν Εὐδοκιὰ προφτάνει.
Ἐπῆγε καὶ τὴν εὕρηκε 'ς ἐννιὰ χοροὺς πιασμένη
ἐννιὰ χοροὶ χορεύανε, κι' ἀπὸ τ'ς ἐννιὰ κρατιότουν.
Κι' ἀπὸ μακριὰ τσῆ σαλαγᾷ, κι' ἀπὸ σιμὰ τσῆ λέει.
— « Προβάτησ', Εὐδοκοῦλά μου, 'ς τὴ μάννα μας νὰ 'πᾶμε.
— Ἀλλοίμονο, ἀδελφάκι μου, καὶ τί εἶνε τούτῃ ἡ ὥρα;

ἀν ᾖ χαρὰ 'ς τὸ σπίτι μας, νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
κι' ἂν πίκρα εἶναι, ἀδελφάκι μου, νὰ ἔρθω, ὡς μ'ηὗρε ἡ ὥρα.
—Ἔλα, Εὐδοκιά, 'ς τὸ σπίτι μας, ἔλα, ὅπως σ'ηὗρε ἡ ὥρα.»
'Σ τὴ στράταν, ὅπου διάβαιναν, 'ς τὸ δρόμο, ὅποῦ 'παγαίναν,
ἕνα πουλάκι ἀρχίνησε κελαιδιστὰ νὰ λέγῃ·
— «Ὦ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους!
—Ἄκουσες, Κωσταντῖνέ μου, τί λέγει τὸ πουλάκι;
Πῶς περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Λωλὸ πουλί, κι' ἂς κηλαδᾷ, λωλὸ πουλὶ κι' ἂς λέῃ,
λωλὸ πουλί, κι' ἂς χαίρεται μὲ τὸν κελαιδισμό του!»
Πιλιὸ παράξω ἐπήγανε, κι' ἄλλο πουλὶ τοὺς λέει.
— «Τί βλέπω τὸ βαριόμοιρο, τὸ παραπονεμένο!
νὰ περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους!
—Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λέγει τὸ πουλάκι;
— Πουλάκια εἶναι, κι'ἂς κελαδοῦν, πουλάκια εἶνε κι'ἂς λένε·
— Φοβοῦμαί σε, ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιαῖς μυρίζεις.
—Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε, πέρα 'ς τὸν Ἅη Γιάννη,
κ'ἐθύμιασέ μας ὁ παπᾶς μὲ τὸ πολὺ λιβάνι.»
Καὶ παρεμπρὸς ἐπήγανε, κι' ἄλλο πουλὶ τοὺς λέει·
— «Ὦ Θεὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
τέτοια πανώρηα κορασιὰ νὰ σύρνῃ ἀπεθαμένο!»
Τἄκουσε πάλι ἡ Εὐδοκιὰ κ' ἐρράισε ἡ καρδιά της.
— «Ἄκουσες Κωσταντάκη μου, τί λέγει τὸ πουλάκι;
Ποῦ εἶν' τὰ ξανθά σου τὰ μαλλιά, τὸ πηγορὸ μουστάκι;
— Μεγάλῃ ἀρρώστια μ' εὕρηκε, καὶ μ' ἔρρηξε θανάτου,
ἐφύγαν τὰ ξανθιὰ μαλλιά, τὸ πηγορὸ μουστάκι.
Σύρε, Εὐδοκιά μου, σπίτι σου, τώρα σύρε ἀδερφή μου,
τί ἐγὼ θὰ 'πάω νὰ κοιμηθῶ, γιατί εἶμαι ἀγρυπνισμένος,
κι' ἀπὸ τὴ στράτα τὴν πολλὴ εἶμαι ἀγανακτισμένος.
—Ἔλα νὰ 'πᾶμε, Κωσταντή, ἀντάμα εἰς τὸ σπίτι.
—Ἐγὼ μυρίζω λιβανιαῖς καὶ δὲν 'μπορῶ νὰ ἔρθω.»
Ἐκίνησε κ' ἐπήγαινε μονάχη της 'ς τὸ σπίτι·
Βρίσκει τὸ σπίτι κλειδωτό, καὶ τὰ κλειδιὰ σπασμένα,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα κλειδομανταλιασμένα.

Σκύφτει φιλεῖ τὴν κλειδωνιά, καὶ δάκρυα τὴ γεμίζει,
καὶ πέρνει πέτρα ἀπὸ τὴν γῆ, 'ς τὰ κεραμίδια ῥήχνει.
'Σὰν τἄκουσεν ἡ μάννα της, βογγᾷ κι' ἀναστενάζει.
— «Ἔβγα, χτικιὸ ἀπ' τὴν πόρτα μου, χτικιὸ ἀπ' τὴ γειτονιά μου,
τί μένα μοῦ ζεμάτισες τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου.
Ἐξάλειψές μου τοὺς ὑγιούς, καὶ μ' ἔρμιασες τὸ σπίτι,
μόν' ἡ Εὐδοκιά μ' ἀπόμεινε πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
Ἀνάθεμα τὸν Κωσταντή, καὶ μυριοανάθεμά το,
ὁποῦ μοῦ τὴν ἐπάντρεψε τὴν Εὐδοκιὰ 'ς τὰ ξένα.
— «Ἄνοιξε, μάννα μου ἄνοιξε, κ' ἐγώ εἶμαι ἡ Εὐδοκιά σου.
— Ἂν ἦσαι χάρος (1) διάβαινε, κι' ἂν ἦσαι χάρος διάβα,
καυμένη ἡ Εὐδοκοῦλά μου λείπει μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
— Ἄνοιξε, μάννα μου ἄνοιξε, νὰ ἰδῇς τὴν Εὐδοκιά σου...
Καλῶς σ' εὑρῆκα, μάννα μου! — Καλό 'ς τὴν Εὐδοκιά μου!
Καὶ ποιὸν ἦρθες ἐδῶ νὰ ἰδῇς; νὰ ἰδῇς τὰ ἐννιά σου ἀδέρφια;
Τὰ ὀχτώ σου ἀδέρφια ἀπέθαναν, τὸν Κωσταντὴ ἐσκοτῶσαν.
— Τώρα, μάννα μὲ ἤφερεν ὁ Κωσταντὴς 'ς τὸ σπίτι.»
Κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
κ' ἐπέσανε κ' οἱ δυὸ μαζὶ 'ς τὴν γῆν ἀπεθαμέναις.
Κ' ἐπῆγαν καὶ ταῖς ἔθαψαν 'ς τάραχνιασμένο χῶμα.

ΙΑʹ.

Κρήτη.

(Jeannaraki, Ἄσματα Κρητικὰ σ. 229-231 ἀρ. 293.)

Μιὰ μάννα εἶχ' ἐννιὰ τσοὶ γιοὺς καὶ μιὰ τὴ θυγατέρα,
'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουγε, 'ς τὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
'ς τὸ φεγγαράκι τάργυρὸ τήνε σουραδοπλέκει.
Κ' ἡ γειτονειὰ δὲν τό 'ξευρε πῶς εἶχε θυγατέρα
καὶ προξενειὰ τσῆ μπέψανε ἀποὺ τὸ Σαλονίκι. ——
Οἱ ὀχτ' ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει·

(1) Παρὰ Μανούσῳ γέρος.

— « Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
νἄχω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ 'ς τὰ ξένα νὰ γυρίζω.
— Κι' ἂν τύχῃ ὁ χρόνος βίσεκτος ποιὸς 'πᾶ νὰ τήνε φέρῃ;
— Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
κι' ἂν τύχῃ ὁ χρόνος βίσεχτος ἐγὼ 'πᾶ νὰ τὴ φέρω.
— Δὲν τήνε δούδω, Κωσταντή, τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
κι' ἂν τύχῃ ὁ χρόνος βίσεχτος ποιὸς 'πᾶ νὰ μοῦ τὴ φέρῃ;
— Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα
κι' ἂν τύχῃ ὁ χρόνος βίσεκτος ἐγὼ 'πᾶ νὰ τὴ φέρω. » —
Καὶ δούδει την ἡ μάνναν τση τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα.
Τυχαίνει ὁ χρόνος βίσεχτος οἱ ἐννι' ἀδερφοὶ 'ποθαίνουν.
Κ' εἰς τῶν ὀχτὼ τὰ μνήματα βιόλαις καὶ ματζιοράναις
κ' εἰς τοῦ καϊμένου Κωσταντὴ στράταις καὶ μονοπάθια.
Κ' ἐπέρασε κ' ἡ μάνναν του κι' ἀναθεμάτισέν τον·
— « Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, κ' ἐσὲ καὶ τὸ καλό σου,
ἀποῦ μοῦ τὴν ἐξώριζες τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα. »
Καὶ πάλι ξαναπέρασε κι' ἀναθεμάτισέν τον·
— « Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, κ' ἐσὲ καὶ τὸ καλό σου,
ἀποῦ μοῦ την ἐξώριζες τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα. »
Τὸ τόσο μυριανάθεμα ὁ Κωσταντὴς βαρέθη.
Κάνει τὸ μνῆμάν τ' ἄλογο καὶ τὸ λαζάρι σέλλα
καὶ τὰ κιβουροχάλικα σκάλαις καὶ χαλινάρια.
Παίζει τοῦ μαύρου του βιτσιὰ 'ς τὸ Σαλονίκι φτάνει·
'βρίσκει τὴν κόρη 'ς τὸ χορὸ μὲ τρεῖς παπαδοπούλαις.
— « Καλῶς τονε τὸν Κωσταντὴ ποῦ φέρνει τὸ μαντᾶτο·
Ἂν εἶνε θλῖψι νὰ θλιφτῶ κι' ἂν εἶν' χαρὰ ν' ἀλλάξω,
κι' ἂν εἶνε γιὰ τὸ γάμο σου ὁλόχρουσα νὰ βάλω.
— Δὲν εἶνε θλῖψι νὰ θλιφτῇς, μηδὲ χαρὰ ν' ἀλλάξῃς,
Μηδὲ καὶ γιὰ τὸ γάμο μου ὁλόχρουσα νὰ βάλῃς·
Ἡ μάννα σου σ' ἐζήτηξε καὶ θέλει σε νὰ 'πάῃς. » —
Ἀποὺ τὴ χέρα τὴν ἁρπᾷ 'ς τὸ μαῦρο τὴν καθίζει,
παίζει βιτσιὰ τ' ἀλόγουν του, 'σὰν τὸν ἀέρα 'πάει.
Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε κοντὰ 'ς τὸν ἅϊ Γιώργη
γροικᾷ ἡ κόρη μιὰ μιλιὰ παράξενη καὶ λέει·
— « Γιὰ ἰδὲ κοράσιον ὄμμορφον τὸ σέρνει ὁ ἀποθαμένος! »

— «Γροικᾷς το, Κωσταντῖνο μου, τ' ἀηδόνι ἴντα λέει;
— Γροικῶ το, Ἀρετοῦσά μου, καὶ τὸ γνωρίζω κιόλας·»
Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε 'ς τὰ μνήματ' ἀποπάνω·
— «Κατὲς τώρ', Ἀρετοῦσά μου, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ 'πάῃς;
γιατὶ χρωστῶ τ' Ἁγιοῦ κερί, τοῦ μάκρους μου λαμπάδα.
— Κατέχω, Κωσταντῖνό μου, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ 'πάω.
Μὰ γιάντα, ἀδερφάκι μου, μ' ἀφίνεις είς τὸ δρόμο;»—
Ἡ κόρη δὲν ἐπρόφταξε νὰ 'πῇ 'ναν ἄλλο λόγο,
κι' ὁ Κωσταντῆς ἐχάθηκε 'ς τὴ μέση τῶ μνημάτω.
Παίρνει την παραπόνεσι 'ς τὸ σπίτιν τση καὶ 'πάει,
'βρίσκει τσοῖ πόρταις σφαλιχταῖς καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σφιχτὰ περατωμένα.
Φωνιάζει τσῆ μαννούλας τση ὀγιὰ νὰ τῆς ἀνοίξῃ.
— «Ἂν εἶσ' ἀέρας πήγαινε κι' ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
ἂν εἶσ' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
ὄξω τὴν Ἀρετοῦσά μου κ' εἶναι μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ ἡ γι Ἀρετοῦσά σού 'μαι.
— Ἂν εἶσ' ἀέρας πήγαινε κι' ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
ἂν εἶσ' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
ὄξω τὴν Ἀρετοῦσά μου κ' εἶναι μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ ἡ γι Ἀρετοῦσά σου 'μαι.
— Ἂν εἶσ' ἀέρας πήγαινε κι' ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
ἂν εἶσ' ὁ πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιὸ παιδάκια,
ὄξω τὴν Ἀρετοῦσά μου κ' εἶνε μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
— Ἄνοιξε μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ 'γὼ 'μ' ἡ γι Ἀρετοῦσα.
— Δεῖξε τὸν ἀρραβῶνά σου ἀποὺ τὴ κλειδωνιάστρα,
κι' ἂν εἶσ' ἡ γι Ἀρετοῦσά μου ἐγὼ θὰ σὲ γνωρίσω.» —
Δείχνει τὸν ἀρραβῶνάν τση ἀπὸ τὴν κλειδωνιάστρα
κ' ἡ μάνναν τ'ς ὥστε νὰ τὸ ἰδῇ ἄνοιξ' εὐτὺς τὴν πόρτα,
κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε κ' εὐτὺς ἐξεψυχήσαν.

Οἱ στίχοι 31-36 ἐπαναλαμβάνονται ὑπό τινων τρίς. Τὸ ᾆσμα ψάλλεται ἐν Κρήτῃ κατὰ τοὺς γάμους

ΙΒ΄.

Κρήτη.

([Ἐλπίδος Μελαίνης] Κρητικὴ μέλισσα. Ἐν Ἀθ. 1873 σ. 20-22.)

Μιὰ μάννα μὲ τ'ς ἐννιά της γιούς, μὲ μιά της θυγατέρα,
'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουε, 'ς τὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
καὶ 'ς τἀποξημερώματα τήνε σειραδοπλέκει.
Καὶ προξενιὸν τῆς μπέψανε ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη,
οἱ ὀχτ' ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Δός τηνε, μάννα, δός τηνε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
κι' ἂν τύχῃ θλῖψι, γιὰ χαρά, ἐγὼ θὰ σοῦ τὴ φέρω.»
Ἔρχεται χρόνος βίσεχτος κ' οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ 'ποθαίνουν.
Κ' ἡ μάννα συχνοπήγαινε 'ς τῶν γιῶν της τὰ μνημούρια,
κ' εἰς τῶν ὀχτὼ τὰ μνήματα φύτευσε κυπαρίσσια,
κ' εἰς τοῦ καιμένου Κωσταντὴ στράταις καὶ μονοπάθια,
γιατί αὐτὸς ἐξώρισε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα.
Κι' ὁ Κωσταντὴς τὴν ἄκουσεν ἀπὸ τὸν Ἅδη μέσα.
— «Σιώπασε, μάννα, σιώπασε! μὰ 'γὼ θὰ σοῦ τὴν φέρω.»
Κάνει τὸν Ἅδην ἄλογο, τὴν πλάκα κάνει σέλλα,
τὰ 'πανωπλάκια τῶν πλακῶν σκάλαις καὶ χαλινάρια,
παίζει βιτσιὰν τοῦ μαύρου του 'ς τὴ Σαλονίκη φτάνει,
κ' εὑρίσκει την καὶ χόρευε 'ς τὸν κάμπο ξεζωνάτην.
— Καλό 'ς τονε τὸν Κωσταντή, ἂν ἦν χαρὰ μεγάλη,
κι' ἂν ἦνε γιὰ τὸ γάμο του ὁλόχρυσα νὰ βάλῃ.
— Δὲν εἶναι θλῖψι νὰ θλιφτῇς, μηδὲ χαρὰ νἀλλάξῃς,
μηδὲ καὶ γιὰ τὸν γάμο μου ὁλόχρυσα νὰ βάλῃς.»
Κι' ἀπὸ τὸ χέρι τὴν ἁρπᾷ 'ς τὸ μαῦρο τὴν καθίζει.
— «Προπάτει δά, Ἀρετοῦσά μου, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ 'πᾶμε.»
'Σ τὴ στράτα ποῦ 'πηγαίνασι πουλάκια κελαδοῦσαν.
— «Γιὰ 'δὲ κοράσιον ὄμμορφον τὸ σύρνει ἀποθαμένος.»
— «Γρικᾷς το, Κωσταντῖνε μου, καὶ τὰ πουλιὰ ἴντα λέσι;
— Προπάτει, Ἀρετοῦσά μου, πουλάκια 'ναι κι' ἂς λέσι·
προπάτει, Ἀρετοῦσά μου, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ 'πᾶμεν,
καὶ μή των ἀφρουκάζεσαι, μὰ ψέμματα τὸ λέσι.»

('Εφθάσανε 'ς τὸν Ἄγιον Γιάννη.)

— «Κατέχεις δά, Ἀρετοῦσά μου, 'ς τὸ σπίτι μας νὰ 'πάγῃς;
— Ἀ δὲν ἀλλάξαν οἱ αὐλαῖς, κ' οἱ στράταις δὲ 'ρημάξαν.
— Χρωστῶ δὰ τ' ἅγιου κερί, χρωστῶ του καὶ λιβάνι,
χρωστῶ καὶ τὴν ψυχοῦλά μου γιὰ νὰ τοῦ τηνε 'πάγω.
Προπάτει, Ἀρετοῦσά μου, μὰ ὁλοίδιαις εἶναι.»

(Ἡ Ἀρετοῦσα κρούει τὴν θύραν τῆς μάννας της.)

— «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, κ' ἡ Ἀρετοῦσά σού 'ναι,
— Ἐμένα ἡ Ἀρετοῦσά μου 'ς τὰ ξένα 'ν' 'παντρεμμένη.
— Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε! μὰ ἡ Ἀρετοῦσά σου 'ναι.
Δὲ μοῦ πιστεύεις, μαννα μου; ἡ Ἀρετοῦσά σου 'μαι.
— Βγάλε τὴν ἀρραβῶνά σου ἀπὸ τὴν κλειδαρίτσα,
δεῖξέ μου σημαδάκι . . .»
Κ' εὐτὺς ὡς εἶδ' ἡ μάννα της τὸ χρυσὸ σημαδάκι,
ἄνοιξ' ἀγκαλιαστήκανε καὶ πέσανε ὁμάδι.

ΙΓ'.

Ἑπτάνησος.

(Tommaseo, Canti popolari. Ven. 1842 τ. III σ. 347-348 μετ' ἐμμέτρου ἰταλ. μεταφράσεως. [Passow, Carm. pop. ἀρ. 518. — Ἀγγλ. μετάφρ. ἔμμετρ. ὑπὸ L. Garnett, Greek Folk-songs. σ. 126-128].)

Τσῆ καλομμάννας τὸ παιδί, τσῆ χήρας θυγατέρα,
ποῦ προξενιὰ ἐφέρανε μέσα ὀχ τὴ Βαβυλῶνα,
τὰ ἐφτὰ ἀδέρφια δὲ θέλουνε, κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Μάννα, ἄς τὴν παντρέψωμε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα.
— Καὶ ποιὸς θὰ μοῦ τὴ φέρνῃ ἐδῶ τὴν Ἀρετὴ νὰ βλέπω;
— Ἐγὼ σ' τὴ φέρνω, μάννα μου, τὴν Ἀρετὴ νὰ βλέπῃς,
τὸ καλοκαίρι τρεῖς φοραῖς καὶ τὸ χειμῶνα δύο.»
Κι' ἀπότσι τὴν 'παντρέψανε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
τὰ ἐφτὰ ἀδέρφια ἐπεθάνανε, τὸν Κωσταντᾶ ἐσκοτώσαν,

κ'ἔμεινε ἡ μάννα θλιβερή, 'σὰν καλαμιὰ 'ς τὸν κάμπο.
'Μέρα καὶ νύχτα ἔκλαιγε ἀπάνου ἀπὸ τὸ μνῆμα,
καὶ μάλιστα 'ς τὸν Κωσταντᾶ ἔβγανε τὰ μαλλιά της.
— « 'Ασήκω ἀπάνου, Κωσταντᾶ, νὰ 'πᾷ νὰ μοῦ τὴ φέρῃς,
ὁποῦ μώνιπενιάριζες, τὴν 'Αρετὴ νὰ φέρνῃς,
τὸ καλοκαίρι τρεῖς βολαῖς, καὶ τὸ χειμῶνα δύο. »
'Απὸ τὴν κλάψα τὴ πολλὴ ὁ Θεὸς τὴ συνακούει,
κ' ἐγίν' ἡ πλάκα ἄλογο, τὸ χῶμα ἐγίνη σέλλα,
καὶ τὸ σκουλίκι ὁ Κωσταντὴς νὰ 'πᾷ νὰ τήνε φέρῃ.
— « Καλῶς σὲ ηὗρηκ', 'Αρετή.—Καλὸ 'ς τὸν Κωσταντᾶ μου.
—"Ελα νὰ 'πᾶμε, 'Αρετή, νὰ 'πᾶμε εἰς τὸ σπίτι.
— Γιὰ 'πές μου, ἂν ἦναι γιὰ καλὸ νὰ βάλω τἀργυρά μου,
γιὰ 'πές μου ἂν ἦναι γιὰ κακό, νὰ 'πᾶμε καθὼς εἶμαι.
— "Ελα νὰ 'πᾶμε, 'Αρετή, νὰ 'πᾶμε καθὼς εἶσαι. »
'Σ τὴ στράτα ὁποῦ 'πηαίνανα, ἕνα πουλὶ ἐκελάιδει.
— «'Ω Θέ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦνε οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους! »
— «"Ακουσ', ἄκουσε, Κωσταντᾶ, τί λέει τὸ πουλάκι.
— Πουλάκ' εἶναι κι' ἂς κηλαιδῇ, πουλάκ' εἶναι κι'ἂς λέῃ! »
'Σ τὴ στράτα ὁποῦ 'πηαίνανε πάλι ἐματακηλάιδει·
— «'Ω Θὲ μεγαλοδύναμε, μεγάλο θᾶμμα κάνεις,
νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους! »
Κ' ἡ 'Αρετὴ τὸ ἄκουσε κ'ἐρράησ' ἡ καρδιά της.
— «"Ακουσ', ἄκουσε, Κωσταντᾶ, τί λέει τὸ πουλάκι.
— Πουλάκ' εἶναι κι' ἂς κηλαδῇ, πουλάκ' εἶναι κι' ἂς λέῃ. »
'Σ τὴν στράταν ὅπου 'πηαίνανε τὴ χώρα ξαγναντεύουν.
— « 'Πήαινε, 'πήαινε 'Αρετή, 'πήαινε εἰς τὸ σπίτι,
κ' ἐγὼ νὰ 'πάω νὰ κοιμηθῶ, γιατ' εἶμαι ἀγρυπνισμένος,
κι' ἀπὸ τὴ στράτα τὴν πολλὴ εἶμαι ἀγανακτισμένος.
—"Ελα νὰ 'πᾶμε, Κωσταντᾶ, ἀντάμα εἰς τὸ σπίτι.
— 'Εγὼ μυρίζω λιβανιαῖς καὶ δὲν 'μπορῶ νὰ ἔλθω. »
'ς τὸ σπίτι της ἔτσι ἔσωσε, τὴ μάννα χαιρετάει.
— Καλῶς σ'ηὑρῆκα, μάννα μου!—Καλό 'ς τὴν 'Αρετή μου.
Καὶ ποιόνε ἦλθες ἐδῶ νὰ ἰδῇς, νὰ ἰδῇς τὰ ὀχτώ σου ἀδέλφια;
Τὰ ἐφτὰ ἀδέλφια ἐπεθάνανε, τὸν Κωνσταντᾶ ἐσκοτῶσαν.

—Τώρα, μάννα, μὲ ἔφερε ὁ Κωσταντᾶς 'ς τὸ σπίτι.»
Κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε μάννα καὶ θυγατέρα,
κ' ἐμείνανε κ' οἱ δυὸ ξεραῖς, κ' οἱ δυὸ ἀπεθαμέναις.
Κ' ἐπῆγαν καὶ τ'ς ἐχώσανε 'ς ἀραχνιασμένο χῶμα.

Στ. 14· μώνιπενιάριζες = μοὶ ὑπέσχεσο. Λέξις παρεφθαρμένη ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ ῥήματος m'impegno.

Στ. 16-17. Ἄλλως: Ἐσκίστηκε τὸ μνῆμά του, κ' ἐβγῆκε Κώστας ὄξω.
Φτιάνει τὸ μνῆμά του, ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα.
ἢ Τὸ λάκκο του ἔφτιασε ἄλογο, τὸ σάβανό του σέλλα

ΙΔ'.

Ζάκυνθος.

(Tommaseo, Canti popolari. V. 1842 τ. III σ. 347-350 μετ' ἐμμέτρου ἰταλικῆς μεταφράσεως. [Passow. ἀρ. 519].)

Ἐψὲς ὁπώλιανόβρεχε ὁ Γιάννης ἐτραγούδα,
κι' ὅλα τὰ δέντρα ἐμάρανε, κι' ὅλα 'ξεριζωθῆκα.
Ἐμάρανε καὶ μιὰ ξανθή, μιᾶς χήρας θυγατέρα,
ποῦ ἤτανε δώδεκα χρονῶ καὶ ἥλιος δὲν τὴν εἶγδε·
'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, 'ς τὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
'ς τἄστρη καὶ 'ς τὸν ἀιμερινό τ'ς ἔπλεγε ὀργυιῶν πλεξίδα.
Μιὰ προξενιὰ τ'ς ἐστείλανε γιὰ νάν τηνε 'παντρέψη.
Οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε, κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
— «Μάννα, κι' ἄς τὴν 'παντρέψωμε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
γιατὶ 'ς τὰ ξένα περβατῶ, 'ς τὰ ξένα 'πάω καὶ μένω.
Κ' ἐγὼ σοῦ τάζω, μάννα μου, γιὰ νά σου τήνε φέρνω
τὸ καλοκαίρι δυὸ φοραῖς καὶ τὸ χειμῶνα μία.»
Μά 'ρταν οἱ χρόνοι δίσεφτοι, κ' οἱ μῆνες ὠργισμένοι,
οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ ἐπεθάνανε τὸν Κωσταντᾶ ἐσκοτώσα.
Ἡ μάννα τους βαρειὰ ἀρρωστεῖ, βαρειά εἶναι ἀρρωστημένη,
Τὴν Ἀρετὴ ἐπιθύμησε νὰ ἰδῇ 'ς τὴν ἀρρωστιά της.
— «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντᾶ, καὶ σὲ καὶ τὴ βουλή σου,
πώπάντρεψες τὴν Ἀρετὴ πολλὰ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.»

Σ ὅλα τὰ μνήματά κλαιγε, καὶ 'ς ὅλα μοιρολόγα,
καὶ 'ς τοῦ καϊμένου Κωσταντᾶ ἐτράβαε τὰ μαλλϳά της.
Τ' ἀνάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι.
Τὴν πλάκα κάνει 'γϳ' ἄλογο, τὸ χῶμα κάνει σέλλα,
καὶ τὰ ξανθά του τὰ μαλλϳὰ τὰ κάνει σαλιβάρι.
Φτερνϳὰ δίνει τοῦ μαύρου του, 'ς τὴν 'Αρετὴ ἀριβάρει.
— « 'Πᾶμε, 'Αρετή, 'ς τὸ σπίτι μας, 'πᾶμε κάμει δουλεϳά μας.»
. . . .

ΙΕ'.

Στερεὰ Ἑλλάς.

(Α. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων. Ἀθ. 1859 σ. 87-88.)

Χαρὰ 'ς τὴ μάννα τὴν καλὴ καὶ 'ς τὸν καλὸν πατέρα,
ὀπ' ἔχει τοὺς ἐννϳὰ ὑγϳούς, τὴν 'Αρετοῦλα δέκα.
Ξένη συμπεθερεϳά 'ρχεται τὴν 'Αρετὴ νὰ πάρουν.
Ὅλα τἀδέρφϳα δὲ στεργοῦν, κϳ' ὁ Κωσταντὴς τὸ στέργει.
— « Μάννα μου, κϳ' ἄς τὴ δώσωμε τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα,
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραμματευτής, νἄχω τὸ γύρισμά μου,
νἄχῃ καὶ τἄλογό μ' ταγή, κϳ' ἀτός μου τὸ κονάκι.
— Κώστα μ', 'σὰν ἔρθ' ὁ θάνατος, τὴν 'Αρετὴ δὲ γλέπω.
— Μάννα μ', 'σὰν ἔρθ' ὁ θάνατος, 'πάγω καὶ σοῦ τὴν φέρω.»
Ἦρθε καιρὸς κακόμοιρος καὶ χρόνος ὠργισμένος,
ὅλα τἀδέρφϳα 'πέθαναν κϳ' ὁ Κωσταντὴς ἐχάθη.
Κ' ἡ μάννα τους ποῦ κείτουνταν τὸν Κώστα καταρϳέται.
— « Τὴν πίσσα νἄχῃ ὁ Κωσταντὴς 'ς τὸν ᾅδη ὁποῦ κοιμᾶται,
'π' ἔκαμε τὴ συμπεθερϳὰ τὴν 'Αρετὴ νὰ δώσω.»
Κϳ' ἀπὸ τὸ βαρυστέναγμα, κϳ' ἀπ' τὴ βαρεϳὰ κατάρα,
ἐγείν' τὸ χῶμα ἄλογο καὶ τὰ σανίδϳα σέλλα,
κϳ' αὐτὰ τὰ πλευροσάνιδα ἐγεῖναν ὁ Κωστάκης.
Σηκώθ', ἐκαβαλλίκεψε, 'ς τὴν ἀδερφή του 'πάγει.
—« Γεϳά σου, χαρά, κὺρ 'Αρετή !—Καλὸ 'ς τὸν Κωσταντή μου.
—Ἔλα μαζί μου, ἀδερφή, 'ς τὴ μάννα μας νὰ 'πᾶμε.
σὲ θέλει, σ' ἐπεθύμησε, μ' ἔστειλε νά σε πάρω.»
'Σ τὸ δρόμον ὁποῦ 'πήγαιναν, 'ς τὸ δρόμο ποῦ δϳαβαίνουν,

πουλάκι τοὺς ἀπάντησε 'ς τὴ ῥίζα ἑνὸς δέντρου·
δὲν ὤμοιαζε 'σὰν τὰ πουλιά, δὲ λάλει 'σὰν τἀηδόνια,
μόν' ὡμιλοῦσε κ' ἔλεγεν, ἀνθρωπινὴ ὁμιλία.
— «Δὲν εἶνε κρίμα κι' ἁμαρτιά, παραξενιὰ μεγάλη,
νὰ περπατῇ ὁ ζωντανὸς μὲ τοὺς ἀποθαμένους;»
Κ' ἡ 'Αρετὴ τὸν κύτταξε, γύρισε καὶ τοῦ λέει.
— «'Πέ μ', ἀδερφέ μου Κωνσταντή, τί χωματιαῖς μυρίζεις;
— Προχτὲς τἀμπέλι ἔσκαφτα καὶ χωματιαῖς μυρίζω.
— Γιὰ 'πέ μου, ἀδερφούλη μου, τί λιβανιαῖς μυρίζεις;
— Ἐψὲς ἤμουν 'ς τὴν ἐκκλησιὰ καὶ λιβανιαῖς μυρίζω.
— 'Αμ' ὥρας ὥρας, Κωσταντή, μυρίζεις καὶ κηρίλαις.
— Ἐψὲς λαμπάδες ἔχυνα, μυρίζω καὶ κηρίλαις.»
Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντά, 'ς τὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.
Βαρειὰ χτυπᾷ τἀλόγου του κι' ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.
Ἐκίνησε καὶ πήγαινε μονάχη της 'ς τὸ σπίτι.
Πάγει, 'βρίσκει τὴ μάννα της, βαρειὰ γιὰ νἀποθάνῃ·
καθὼς τὴν εἶδ' ἡ μάννα της, σφιχτὰ τὴν ἀγκαλιάζει.
— «Κόρη μ', ποιὸς σ' ἔφερεν ἐδῶ, τόσο μακρι' ἀπ' τὰ ξένα;
— Μάννα μ', ὁ Κώστας μ' ἔφερε, μάννα μ', ὁ ἀδερφός μου,
κ' ἦρθ' εἰς τὴν ἄκρα τοῦ χωριοῦ καὶ δὲν τὸν ματαεῖδα.
— Κόρη μου, ὁ Κώστας 'πέθανεν, ἐδῶ καὶ πέντε μῆνες!»
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε καὶ ἡ ψυχή της 'βγῆκε.

ΙϚ'.

Πελοπόννησος.

(Λελέκου, Δημοτικὴ ἀνθολογία. 'Αθ. 1868 σ. 203-207.)

Ποιὰ μάννα ἔχει ἐννιὰ γιοὺς καὶ τὴν 'Αρέτω δέκα;
Συμπεθεριὸ 'πάει κ' ἔρχεται ἀπὸ μακριὰ 'ς τὰ ξένα,
κ' ἡ γειτονιὰ δὲν τό ἤξερε, πῶς εἶχε θυγατέρα.
— «Νὰ τήνε δώσουμε, μαννά, τὴν 'Αρετὴ 'ς τὰ ξένα,
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραμματευτὴς νά 'χω τὸ γύρισμά μου.
— Κώστα μ', κι' ἂν ἔρθῃ θάνατος, ποιὸς 'πάει νὰ τὴν φέρῃ;
— Μάννα μ', κι' ἂν ἔρθῃ θάνατος 'γὼ 'πάω καὶ τὴν φέρνω.»
Μά 'ρθε καιρὸς καὶ 'πέθανεν ὁ Κωσταντῖνος πρῶτα . . .

Κι' ἀπ' τὰ πολλὰ τὰ κλάμματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγια,
τὸ μνῆμ' ἀναταράχθηκε, κι' ὁ Κωσταντῖνος 'βγῆκε,
καὶ τ' ἅρματά του φόρεσε, 'ς τὴν 'Αρετὴ 'παγαίνει...
κι' ἀπ' τὸ χορὸ ἐκόπηκε, 'ς τὸ σπίτι της 'παγαίνει.
— «Κώστα μ', κι' ἂν ἦρθες γιὰ κακό, τὰ μαῦρα νὰ φορέσω.
— 'Αρέτω μ', ἦρθα γιὰ καλό, ἦρθα γιὰ νά σε πάρω.»
Τὴ στράταν, όπου 'πάγαιναν, τὴ στράτα ποῦ 'παγαίνουν,
πουλάκι 'πῆγε κ' ἔκατσε 'ς τοῦ μαύρη τὰ καπούλια.
Δὲν ἐκελάδιαε 'σὰν πουλί, μήτε 'σὰ χελιδόνι,
μόν' ἐκελάιδαε κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ κουβέντα.
— «Δὲν εἶναι κρίμα κι' ἄδικο, παράπονο μεγάλο,
νὰ προβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀποθαμένους;
— Κώστα μ', τί λέει τὸ πουλί, Κώστα μ', τί λέει τἀηδόνι;
— Πουλάκι εἶν' κι' ἂς κελαιδῇ, πουλάκ' εἶναι κι' ἂς λέῃ!
— Κώστα μου, τὰ 'ματάκια σου πολὺ κοκκινισμένα.
— Τὴ στράταν ὅπου ἐρχόμουνα, ἐκεῖ γιομίσαν χοῦμας·
Φύσαε ἀέρας καὶ βοριᾶς γιομίσαν τὰ σκουτιά μου.»
Κινήσανε καὶ 'πήγανε 'ς τῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
— «Ἄιντε, 'Αρέτω μ', 'ς τὸ καλὸ νάφίσω τἄρματά μου.»
Τὸ μνῆμ' ἀναταράχτηκε κι' ὁ Κωσταντὴς ἐμπῆκε.
Σταυρὸ βαίνει τὰ χέρια της, 'ς τὴ μάννα της 'παγαίνει.
— «Μὲ ποιὸν ἦρθες, 'Αρέτω μου, ποιὸς σέ ἤφερε, 'Αρέτω;
— Ὁ Κωσταντῖνος μ' ἤφερε καὶ μὲ τὸν Κωσταντῖνο.»
Ψιλὴ φωνίτσα ἔβαλε ἡ δόλια της ἡ μάννα.
— «Ὁ Κωσταντῖνος 'πέθανε τώρα δώδεκα χρόνους!»

ΙΖ'.

Ἠλεία.

(Πανδώρα. 1862 τ. ΙΓ' σ. 367-368.)

Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, καλότυχοι κ' οἱ κάμποι
καλότυχη κ' ἡ 'Αρετή, ποῦ τὴν 'παντρολογᾶνε·
ὁποῦ εἶχε τοὺς ἐννιὰ ἀδερφούς, τὰ δεκαοχτὼ 'ξαδέρφια·
συμπεθεριὰ τῆς φέρνουνε τὴ μιὰ μεριὰ τὴν ἄλλη,
κ' ἕνα καλὸ συμπεθεριὸ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.

Κανεὶς δὲν ἀπεκρίθηκε ἀπὸ τοὺς ἐδικούς της,
παρὰ ὁ Κώστας μοναχὰ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη·
— « Μαννοῦλα, νὰ τὴν δώσωμε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα
ποῦ εἶμαι κ' ἐγὼ πραγματευτής, ποῦ εἶμαι μπεζεριάνης,
γιὰ νὰ περνῶ νὰ τρώ' ψωμὶ νὰ τὤχω κι' ἀποκούμπι.
— Κώστα, ἄν μ' εὕρῃ θάνατος ποιὸς πάει νὰ τὴν φέρῃ;
τὸ καλοκαίρι δυὸ βολαῖς καὶ τὸ χειμῶνα πέντε;
— Μαννοῦλ', ἂν σ' εὕρῃ θάνατος ἐγὼ 'πᾶ καὶ τὴν φέρνω,
τὸ καλοκαίρι δυὸ βολαῖς καὶ τὸν χειμῶνα πέντε. »
Ἦλθαν τὰ χρόνια δύστυχα κ' οἱ μῆνες ποντισμένοι
'πεθάναν καὶ οἱ ἐννιὰ ἀδερφοί, τὰ δεκαοχτὼ 'ξαδέρφια.
'Σ ὅλους τοὺς γιοὺς βάνει κερὶ 'ς ὅλους τοὺς γιοὺς λίβάνι,
τὸν Κώστα καταριότανε, βαρειὰ κατάρα λέει·
— «Ὅλοι μου οἱ γιοὶ νὰ λειώσουνε, κι' ὁ Κώστας νὰ μὴ λειώσῃ
ὁπ' ἔδωκε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα. »
Πουλάκι πέρνα τἄκουσε, τοῦ Κώστα 'πάει τὸ λέει.
— « Κώστα ἡ μάννα σ' καταράει, βαρειὰ κατάρα λέει·
Ὅλοι μου οἱ γιοὶ νὰ λειώσουνε κι' ὁ Κώστας νὰ μὴ λειώσῃ
ὁπ' ἔδωκε τὴν Ἀρετὼ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα. »
Κ' ἡ γῆ ἀναταράχτηκε κι' ὁ Κώστας ἐσηκώθη·
βάνει τὸ σάβαν' ἄλογο καὶ τὸ σανίδι σέλλα.
Ἐκίνησε κ' ἐδιάηκε νὰ φέρῃ τὴν Ἀρέτω.
'Σ τὴ στράτα ὁπ' ἐπάγαινε, 'ς τὴ στράτα ποῦ 'παγαίνει
τὸ Θεὸ παρακαλιότανε, τὸ Θεὸ παρακαλιέται·
— « Θέ' μου νὰ 'βρῶ τὴν Ἀρετὴ 'ς τὴ βρύσι νὰ λευκαίνῃ. »
Καθὼς περικαλιότανε ἐδιάει καὶ τὴν ηὗρε.
Ἀπὸ μακριὰ τὴν χαιρετᾷ κι' ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει·
— « Γιά σου, χαρά σου, Ἀρετή. — Καλό 'ς τονε τὸν Κώστα.
— Ἄιντε, ἀδελφή, νὰ φύγωμε 'ς τὴ μάννα μας νὰ 'πᾶμε.
Ἡ μάννα μας ψυχομαχάει βαρειὰ γιὰ νὰ 'πεθάνῃ. »
Ἐκίνησαν κ' ἐδιάκανε 'ς τῆς μάννας τους τὸ σπίτι.
— « Γειά σου, χαρά σου, μάννα μου. — Καλό 'στην τὴν Ἀρέτω.
— Ἀρέτω μου ποιὸς σ' ἔφερε, ποιὸς θὰ σὲ 'πάῃ 'πίσω;
— Μάννα μ' ὁ Κώστας μ' ἔφερε, 'κεῖνος μὲ πάει 'πίσω. »

Προσθήκη

Ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, εἰσηγητὴς τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπείας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, κρίνων τὴν προκειμένην πραγματείαν ὑποβληθεῖσαν εἰς τὸν Ζωγράφειον τοῦ συλλόγου ἀγῶνα, παρατηρεῖ τὰ ἑπόμενα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀδελφῶν, περὶ οὗ ἐν σ. 33 διαλαμβάνομεν.

« Ἡ περὶ τῶν τριῶν ὅμως τέκνων διαφωνία δὲν φαίνεται ἡμῖν τυχαία, διότι ἐν καππαδοκικῇ (*Σινασσός*) παραλλαγῇ τοῦ δημώδους ᾄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἣν ἐγνώρισε φέτος τῷ Συλλόγῳ ὁ κ. Π. Καρολίδης, παρατηροῦμεν νῦν πρῶτον ὅτι ἡ μάννα ἦτο μήτηρ τριῶν ἀδελφῶν καὶ μιᾶς θυγατρὸς (ἀνωνύμου). Τὴν παραλλαγὴν ταύτην ἀγνοεῖ ἀκόμη ὁ κ. Πολίτης· ἐπειδὴ δὲ διαφέρει τῆς γενικῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, προθυμοποιούμεθα νὰ παράσχωμεν ὧδε συνοπτικήν τινα ἀνάλυσιν τοῦ καππαδοκικοῦ ᾄσματος. Τὴν θυγατέρα «γύρεψαν κάτω μακρὰν 'ς τὰ ξένα», τὰ δύο τέκνα, δὲν ἤθελον νὰ τὴν στείλωσι, ἀλλ' ὁ τρίτος (ὁ Κωνσταντῖνος) πείθει μὲν τὴν μητέρα, ἄνευ δὲ οὐδεμιᾶς αἰτιολογίας. Δὲν μαρτυρεῖ λοιπὸν τὸ καππαδοκικὸν ᾆσμα ὅτι ὁ υἱὸς ἦτο *μακροταξειδιάρης*. Μετὰ πάροδον δὲ πολλοῦ χρόνου, ἄγνωστον πῶς, τὰ μὲν δύο τέκνα της ἀποθνήσκουσι, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος *ἐχάθη*. Ἡ μήτηρ καταρωμένη ζητεῖ νὰ τὸν ἰδῇ. Ἐν τῇ κατάρᾳ της (*νὰ μὴ σὲ κόψ' ἡ πλάκα. νὰ μὴ σὲ φάγῃ τὸ χῶμα*) ἐπιπλήττει αὐτὸν ἀπόντα, διότι δοὺς τὴν κόρην της κάτω μακρὰν 'ς τὰ ξένα, δὲν ἔχει νῦν αὐτὴν παροῦσαν ὅπως μετέχῃ τῆς χαρᾶς ἢ τῆς λύπης τῆς μητρός· προστίθησι δὲ ἡ δυστυχὴς μήτηρ

ἂν τύχῃ κι' ἀψιθάνατος, κανεὶς κοντά μ' οὐκ ἔνι.

ὁ Κωνσταντῖνος ἀκούει ἐν τῷ τάφῳ τὴν ἐπίπληξιν, πολὺ τοῦ *βαρνοῦσε* ('κακοφάνη), κάμνει τὴν πλάκα τοῦ μνήματος *ἄλογον*, τὸ χῶμα *χαλινάρι*, ἀφίνει τὸ μνῆμά του παρακαταθήκην τῷ Θεῷ καὶ ἀπέρχεται ἔφιππος :

Ἂς 'πάγω κι' ἂν ποτ' ἔρχωμαι, τὸ μνῆμα ἄς ἔνι 'δικόν μου.

Εὗρε τὴν ἀδελφήν του *'ς τὸ χορὸ πιασμένην*, ἀντιχαιρετῶνται ἀμ-

φότεροι, ὁ ἀδελφὸς προτρέπει τὴν ἀδελφὴν νὰ ἐνδυθῇ τὰ καλλίτερά της φορέματα, αὕτη δὲ

ἐφόρεσε, καμάρωσεν ἐννεῶν καστρῶ ἀγιφόρι

καὶ ἵππευσεν ὄπισθεν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἔφθασαν εἰς τὰ *μισόστρατα* καὶ αἱ χελιδόνες τοῦ κάμπου *ἐλάλουν*

κρίμα 'ναι ἐκεῖὸ τὸ κορηνεὸ 'ς τὸ χαμένον ὀπίσω

Ἡ ἀδελφὴ ζητεῖ ἁπλῶς τὴν ἑρμηνείαν τῆς *λαλιᾶς*, οὐδὲν ἀπαντᾷ ὁ ἀδελφὸς καὶ μετὰ μικρὸν πλησιάζουσι τὴν θύραν τῆς μητρικῆς οἰκίας, ὅτε ὁ ἀδελφός, προφάσει ἀπωλείας τοῦ δακτυλίου του, καταλείπει αὐτὴν ὑποσχόμενος νὰ ἐπανέλθῃ. Ἡ ἀδελφή, κατὰ σύστασιν τοῦ ἀδελφοῦ, κρούει τὴν θύραν μετὰ χαρᾶς καὶ φωνάζει τὴν μητέρα της εἰδοποιοῦσα τὴν ἄφιξιν αὐτῆς καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἡ μήτηρ ἐνόμισεν ἑαυτὴν ὀνειρώττουσαν, ἀλλ' ἐν δευτέρᾳ φωνήσει ἐρωτᾷ τὴν κόρην τίς μετέφερεν ἐκ τοῦ ξένου τόπου. Ἡ κόρη ὀνοματίζει τὸν ἀδελφόν, ἡ δὲ μήτηρ εἰδοποιεῖ τὸν θάνατόν του καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν κατάραν της· μεθ' ὃ λύεται τὸ δρᾶμα.

« Ὁμολογουμένως τὸ ᾆσμα τοῦτο συντομώτατον ὄν, διαφέρει κατὰ πολὺ τῶν ἄλλων γνωστῶν παραλλαγῶν. Ἐλλείπει δηλαδὴ παντελῶς τὸ ὄνομα τῆς κόρης, ἡ πρὸς τὴν μητέρα τοῦ ἀδελφοῦ ὑπόσχεσις, ἡ αἰτιολογία αὐτοῦ πρὸς ἀποστολὴν τῆς ἀδελφῆς εἰς τὰ ξένα, ἡ τῆς ἀδελφῆς ἐπίμονος κατανόησις τῆς τῶν χελιδόνων λαλιᾶς, κυρίως δὲ ὁ τῆς μητρὸς καὶ ὁ τῆς θυγατρὸς θάνατος, ὃν ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς λοιποῖς ᾄσμασιν καὶ ὃν ὁ κ. Πολίτης ἀνεξήγητον καὶ ἀδικαιολόγητον εὑρίσκει· διὸ καὶ ὑποτίθησι λίαν εὐφυῶς, ὅτι οὗτος εἶναι προσθήκη μεταγενεστέρα. Ἴσως λοιπὸν τὸ καππαδοκικὸν τοῦτο ᾆσμα διασῴζει τὴν ἀρχαϊκωτέραν τοῦ μύθου παράδοσιν, ἀφοῦ μάλιστα γινώσκομεν ὅτι ὁ ἀκριτικὸς κύκλος πηγάζει ἐκ Καππαδοκίας. Διὸ συνιστῶμεν τὴν μελέτην τοῦ ᾄσματος τούτου τῷ κ. Πολίτῃ, ὡς καὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἡμετέρας ὑπονοίας περὶ ὑπάρξεώς ποτε ἑτέρας διαφόρου τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους διασκευῆς, ἐξ ἧς μετεφράσθη τὸ ῥωσσικὸν κατ' εὐθεῖαν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ μεταδοθέντος τοῖς Ρώσσοις ἐκ Τραπεζοῦντος διὰ τῆς Κριμαίας (ἥτις, ὡς γνωστόν, ἦν κτῆμα τῆς τραπεζουντίας αὐτοκρατορίας) καὶ ἐξ ἧς πηγάζουσιν ἴσως πολλὰ δημώδη ᾄσματα ἀνα-

γόμενα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον. Τὴν δὲ ὑπόνοιαν ἡμῶν ταύτην ὑποστηρίζουσι τὸ πρῶτον τὰ ἐν Καππαδοκίᾳ ᾀδόμενα πολυάριθμα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου δημοτικὰ ᾄσματα, διαφέροντα ἐνιαχοῦ σημαντικῶς τῶν σχετικῶν ᾀσμάτων ἄλλων χωρῶν, δεύτερον αἱ τοῦ ῥωσσικοῦ ἔπους διαφωνίαι πρὸς τὸ ἑλληνικόν, καὶ τρίτον αἱ ἐν Πόντῳ περὶ Ἀκρίτα παραδόσεις, ὡς καὶ τὰ ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτοῦ ψαλλόμενα σχετικὰ ᾄσματα, ἅτινα θεωροῦμεν μεταγενεστέραν ἀνάπτυξιν τῶν καππαδοκικῶν (1). Τοῖς ποντικοῖς δὲ καὶ καππαδοκικοῖς ἀκριτικοῖς ᾄσμασι συγγενεύουσι τὰ κυπριακά· διό, δὲν εἶνε ἴσως τολμηρὸν νὰ εἴπῃ τις ὅτι τὰ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ᾀδόμενα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ᾄσματα βασίζονται ἐπὶ παραδόσεων ἑτέρας τάξεως, ἥτις ὅμως πηγάζει ἐκ τοῦ αὐτοῦ κύκλου ἐξ οὗ καὶ τὰ καππαδοκικά, καὶ τὰ κυπριακὰ καὶ τὰ ποντικά.»

(1) Ἡ ἀνέκδοτος ἔτι συλλογὴ τοῦ κ. Π. Καρολίδου περιέχει πολλὰ δημοτικὰ καππαδοκικὰ ᾄσματα ἀναγόμενα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον.